

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Katedra studií občanské společnosti

Bc. Markéta Kočnarová

**Integrace rusky hovořících matek skrze českou
občanskou společnost**

Diplomová práce

Vedoucí práce: **Mgr. František Valeš**

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 24. června 2016

Markéta Kočnarová

Poděkování

Mé poděkování patří především všem ženám, které byly ochotné se se mnou podělit o svůj životní příběh, prostřednictvím kterého jsem mohla lépe porozumět ruskojazyčné komunitě žijící v Praze a jejím okolí. Děkuji panu Mgr. Františku Valešovi, vedoucímu své diplomové práce, za jeho cenné rady a připomínky. Ráda bych poděkovala také své rodině a přátelům, kteří mi pomohli mou práci konzultovat, zejména Kájovi a Tomášovi.

Obsah

1 ÚVOD.....	3
2 TEORETICKÁ ČÁST	5
2.1 MIGRACE OBYVATEL Z ÚZEMÍ BÝVALÉHO SOVĚTSKÉHO SVAZU DO ČR	5
2.2 GENDER V MIGRACI	6
2.3 ČESKÁ OBČANSKÁ SPOLEČNOST	10
2.4 INTEGRACE CIZINCŮ	13
2.4.1 Integrace v ČR.....	16
2.4.2 Role občanského sektoru v integračním procesu	18
2.4.3 Dimenze integrace.....	22
2.5 SPOKOJENOST S ŽIVOTEM V ČR.....	34
2.5.1 Modely kvality života	36
3 METODOLOGICKÁ ČÁST	39
3.1 CÍLE VÝZKUMU	39
3.2 VÝZKUMNÁ METODA	39
3.3 DESIGN VÝZKUMU	40
3.3.4 Tvorba výzkumného vzorku	40
3.3.5 Metoda sběru dat	41
3.4 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT.....	43
4 EMPIRICKÁ ČÁST	44
4.1 INTERAKTIVNÍ DIMENZE SOCIÁLNÍ INTEGRACE.....	44
4.1.1 ZÁBRANY V ZAČLEŇOVÁNÍ.....	44
4.1.1.1 Diskriminace	45
4.1.1.2 Nedostačující jazyková úroveň	47
4.1.1.3 Uzavřenost Čechů	49
4.1.2 KONTAKT S MAJORITOU	50
4.1.2.1 Kontakt s majoritou skrze děti	51
4.1.2.2 Kontakt s majoritou skrze pracovní kolektiv	53
4.1.2.3 Spřízněná duše	57
4.1.3 SÍŤ KRAJANŮ V ČR.....	59
4.1.4 INTERAKCE S NNO	62
4.1.4.1 Spektrum využívaných služeb.....	65
4.1.4.2 Jaké služby chybí?.....	68

4.1.5 PRÁCE PRO KOMUNITU	70
4.1.5.1 Migrantské organizace	72
4.2 IDENTIFIKAČNÍ DIMENZE SOCIÁLNÍ INTEGRACE	75
4.2.1 Domov	75
4.2.2 Občanství	80
4.2.3 Identita	83
5 DISKUZE. ZÁVĚR.	94
6 ZDROJE	103
7 SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	110
8 PŘÍLOHY	111

Abstrakt

Diplomová práce mapuje způsoby zapojování rusky hovořících matek do života české občanské společnosti. Prostřednictvím hloubkových rozhovorů zjišťuji, jaké potřeby jsou pro integraci migrantek určující, aby se cítily v novém prostředí přijaté, a jaké zábrany jim integraci ztěžují. Zaměřím se především na otázku naplnění potřeby sounáležitosti s občanskou společností v České republice v kontextu všech ostatních potřeb. Pocit sounáležitosti je pro ženy specifický kvůli jejich genderově podmíněné roli v rodině, kde je žena pečovatelkou a skrze děti přichází častěji do kontaktu s českou společností. Plní také funkci ochránkyně původní kultury a rodného jazyka. V rámci výzkumu sleduji vliv etnické identity matek na integraci jejich dětí do nového prostředí a jejich roli při výchově budoucího občana. Dále věnuji pozornost tomu, zda migrantky potřebují pro své zapojení do české občanské společnosti služby českých a migrantských neziskových organizací, případně využívají pomoci svých krajanů.

Klíčová slova:

Integrace, zapojení se, občanská společnost, ruskojazyčné matky migrantky, pocit sounáležitosti, identita

Abstract

The thesis maps the ways of participation of Russian-speaking mothers on the Czech civil society. By means of in-depth interviews I learn what factors are required for the integration of the migrants and what make the integration difficult. I focus on fulfillment of the need of belonging to Czech civil society in the context of all other needs. The sense of belonging is specific for women because of their gender-dependent family role - a woman takes care of children and comes more often to contact with Czech society through them. She also assumes the role of a protector of the original culture and mother tongue. I study the influence of the ethnic identity of mothers on the integration of their children into the new environment and the role of the mothers in the upbringing of a new citizen. I also study whether the migrants need services of Czech and migrant non-profit organizations for their participation on Czech civil society, or whether they use help of their countrymen.

Keywords:

Integration, participation, civil society, Russian-speaking migrant mother, sense of belonging, identity

1 Úvod

Žijeme v době, kdy se můžeme svobodně a dobrovolně rozhodnout, v jaké zemi budeme studovat, pracovat, vychovávat své děti či kam odejdeme na penzi. Lidé migrují od nepaměti z nejrůznějších důvodů a je třeba si uvědomit, že příchod cizinců je nezvratitelným faktem, se kterým se česká společnost musí vyrovnávat. Česká republika patří stále k homogenním státům, kde žije většina obyvatel české národnosti, která soužití s etnickými skupinami považuje stále spíše za problematické. Při tvorbě legislativy je nutné hledat odpověď na otázku, jaký způsob začleňování cizinců do společnosti je pro obě strany přijatelný. Zároveň je významné zohledňovat genderové aspekty migrace, protože počet migrujících žen roste a často to už nejsou jen osoby, které při migraci doprovází své mužské protějšky. Podle oficiálních statistik tvoří větší procento cizinců z postsovětského prostoru žijících na území ČR občanky Ruska, Kazachstánu a Běloruska (Cizinci, 2015).

Ženy migrantky mají své specifické potřeby a zájmy, při své integraci volí jiné strategie než muži a potýkají se s odlišnými problémy. Migrace a jiné životní podmínky v nové zemi dopadají na rodinný život a rodičovství migrantek. Jedná se například o omezené možnosti propojení zaměstnání s péčí o děti a starostí o domácnost, přičemž neplacená práce v domácnosti zůstává většinou na zodpovědnosti matek. Ženy tak zažívají „dvojitou zátěž“ a navíc často chybí tradiční zdroje pomoci (rodiče, příbuzní, blízké osoby). Životní podmínky a příležitosti žen ovlivňují také postoje české majority k imigrantům, které se projevují například ve stereotypním vnímání cizinců či diskriminačním chováním. Specifické postavení migrantek je tak ovlivněno řadou faktorů, která je v odborné literatuře označováno jako trojitá zneviditelnění (angl. *triple invisibility*)¹ ve smyslu třídy, etnicity a genderu a v případě matek migrantek je navýšeno o faktor mateřství.

Ve svém výzkumu jsem se rozhodla propojit svá dvě oborová zaměření, a to studia občanské společnosti a postsovětského regionu. Již několik let se pohybuji mezi ruskojazyčnou komunitou žijící v Praze, ke které mě přivedl můj zájem o studium ruského jazyka. Poznala jsem mnoho mladých lidí, kteří se rozhodli odstěhovat se ze svých zemí původu a usídlit se prozatím v Praze, ať už kvůli studiu, zaměstnání či rodině. Ruštinu jsem slýchala v pražských ulicích v centru i na periferii města snad každý den a s tím moje

---

¹ Ezzeddine poznamenává, že tato „neviditelnost“ způsobuje u migrantek jejich profesní segmentaci do několika sektorů ekonomiky, jako je např. textilní průmysl nebo úklid a pomoc v domácnosti. Tímto způsobem segmentovaný pracovní trh může znamenat také nízkou socioprofesionální mobilitu.“ (Ezzeddine, P., 2011. „Ztráty a nálezy transnacionálního mateřství: reflexe genderu v migraci“. *Dizertační práce*, Praha: FHS UK, s. 25.)

zvědavost ohledně velikosti ruské diaspory rostla. Chtěla jsem se dozvědět, zda občané postsovětských zemí mají zájem se začleňovat do české společnosti či zda jim komunita krajanů postačuje jako například v pobaltských zemích, kde znalost místních jazyků téměř není nutná.² Položila jsem si proto otázku, jaké potřeby mají migranti z postsovětských zemí, aby se cítili v české občanské společnosti přijatí a přitom jsem se zaměřila na cílovou skupinu matek migrantek, které patří svým sociálním postavením ke zranitelným a izolovaným skupinám. Jejich včasná integrace je důležitá i pro jejich děti, které v nové zemi vyrůstají a díky svým rodičům se dostávají mezi děti rodilých mluvčích. Ochrana práv migrantek nadále zůstává spíše stranou zájmů státu a jedinou dostupnou oporou tak představují nestátní neziskové organizace, které pomáhají při řešení jejich problémů nejen na trhu práce. Matky svou péčí o děti přispívají většinové společnosti výchovou nových občanů, a proto je užitečné podívat se na to, jak se svým mateřstvím spolupodílejí na pojetí občanství a do jaké míry předávají svým dětem kulturní zdroje a etnicky specifické hodnoty.

V této diplomové práci bych chtěla zprostředkovat zkušenosti žen, které přišly spolu se svým partnerem/manželem do České republiky hledat nový domov. Zvolila jsem metodu kvalitativního sběru dat, abych získala ucelený a podrobný obraz o životních zkušenostech a podmínkách těchto žen a poznala, jakou roli při integraci hraje rodičovství, resp. mateřství žen a jejich rodičovské závazky. V teoretické části práce představuji průřezová témata, vztahující se k mému výzkumu zapojení ruskojazyčných matek migrantek do české občanské společnosti, jako jsou migrace a integrace, gender, občanská společnost, občanství, identita a kvalita života. V metodologické části popisuji zvolenou metodu výzkumu, zkoumaný vzorek a průběh sběru dat. Jádrem celé práce tvoří empirická část, ve které interpretuji výsledky svého bádání na základě rozhovorů s deseti ženami.

---

² Ze své vlastní zkušenosti, kterou jsem nabyla při své několikaměsíční stáži v Lotyšsku, je možné téměř kdekoli domluvit se v ruštině a zároveň ruština je důležitou podmínkou pro získání zaměstnání.

2 Teoretická část

2.1 Migrace obyvatel z území bývalého Sovětského svazu do ČR

Společenskovědní výzkum se o migraci obyvatel ze zemí bývalého SSSR do ČR začal zajímat počátkem 90. let 20. století. V rámci výzkumu tzv. řízených migrací reagoval na černobylskou katastrofu, při které bylo v letech 1991-1993 přemístěno z Ukrajiny a Běloruska přes 1800 obyvatel. Na řízené migrace navázala humanitární akce „*Návrat domů*“ v letech 1995–2001, která pomáhala se stěhováním rodin s českým původem z Kazachstánu, Ruska, Kyrgystánu a Uzbekistánu. Této akce se kromě českého státu zúčastnila vůbec poprvé nestátní nezisková organizace (dále jen NNO), a to Člověk v tísni (Pojarová, Uherek, Weinerová, 2008: 16–19).

Pád železné opony a rozpadající se Sovětský svaz zahájil velký příliv zejména ekonomických migrantů ze zemí bývalého SSSR, kteří nacházeli v Československu a poté v ČR srozumitelnou kulturu a hodnoty postsocialismu. Zpočátku patřila ČR k tzv. tranzitním zemím, skrze které proudili migranti dále na Západ, ale brzy nato se stala zemí cílovou. Do roku 2000 se mohli občané bývalého SSSR pohybovat na území ČR prakticky neomezeně, poté jim byla udělena vízová povinnost. V současné době mají tito migranti v ČR status cizinců z tzv. třetích zemí, z čehož plynou strukturální a legislativní omezení, která zabraňují lepšímu začlenění na trhu práce či možnosti uplatnění se v oboru. Jen malá část této skupiny imigrantů má povolení k trvalému pobytu, ze kterého plyne prakticky stejný nárok na práva, jako mají občané ČR (Leontiyeva, Y., Nečasová, M., 2009: 117, 118).

Migranti ze zemí bývalého SSSR nejsou homogenní skupinou, ale rozdíly mezi jednotlivými národnostmi nejsou markantní. Většina migrantů přesídluje především z ekonomických důvodů, což je patrné zejména u ukrajinských a moldavských občanů, kteří se kyvadlově stěhují za prací. V jejich případě je dalším faktorem i geografická blízkost ČR. Rusové a Bělorusové migrují hlavně z politických důvodů a obyvatele Kavkazu vyhání občanské nepokoje či válka. Společným důvodem pro všechny zmiňované národnosti je však špatná ekonomická situace a nespokojenost s fungováním sociálního systému v zemi původu (Tamtéž, 2009: 119–122). Černík jako další neméně důležité důvody migrace obyvatel bývalého SSSR do ČR uvádí malou jazykovou bariéru či stabilitu ČR jako kulturního národa bez etnických konfliktů, častých měnových reforem a organizovaného zločinu. Dalším důvodem je členství ČR v Evropské unii a geografická poloha uprostřed Evropy. Posledním z vlivných faktorů migrace je podle Černíka

modernizace českého hospodářství, které přilákalo do země značné množství pracovní síly (Černík, 2004: 69).

V souvislosti s novodobou pracovní migrací odborná literatura hovoří o tzv. cirkulační migraci. Jedná se o migraci obyvatel, kteří se natrvalo nebo dočasně vrátili do země svého původu, případně se do ní opakovaně vrací. Tato část imigrantů investuje získané prostředky do zvýšení sociálně-ekonomického statusu ve své zemi původu (Černík, 2004: 78).

Na základě výzkumu³ o integraci přistěhovalců do ČR bylo zjištěno, že odchod obyvatel z postsovětských republik do ČR je motivován kromě ekonomických důvodů i rodinnými svazky, studiem, sociální jistotou, lépe fungujícími institucemi a celkově lepší kvalitou života. V počáteční fázi integrace jsou důležité krajanské sítě a sociální vazby pro předávání své migrační zkušenosti. „*Migranti z bývalého SSSR poměrně často přichází za pomoci krajanů, blízkých či příbuzných, kteří v České republice již pracují nebo žijí.*“ (Leontiyeva, Y., Nečasová, M., 2009: 121).

Podle oficiálních statistik tvoří více než 60% všech cizinců v ČR občané ze zemí původu mimo Evropskou unii. Nejpočetnější skupinou z bývalého SSSR jsou Ukrajinci, kterých úřady v roce 2014 evidovaly 104,2 tisíc. Za nimi následují občané Ruské federace (34,4 tis.), Moldavska (5252), Kazachstánu (5000) či Běloruska (4401). Větší podíl žen byl mezi občany Běloruska (59,3%), Kazachstánu (56,2%) a Ruska (56,8%), nižší naopak mezi občany Ukrajiny (46,9%) a Moldavska (45,5%) (Cizinci, 2015).

2.2 Gender v migraci

Jak bylo v předchozí kapitole uvedeno, v případě migrantů ze tří postsovětských zemí žijících na území ČR tvoří nadpoloviční většinu ženy. Většina společenskovedních výzkumů o migraci byla však do začátku 70. let 20. století zaměřena na migrující muže a ženy v nich byly představeny pouze jako jejich pasivní následovatelky, které své muže doprovázely v roli manželky/partnerky, matky či zůstaly jako hospodyně v zemi původu a čekaly na zahraniční příjmy hlavního živitele rodiny (Ezzedinne 2011: 14).

V souvislosti se studiem migrace a rostoucím počtem migrujících osob se dostaly do oblasti zájmu ženy, které jsou na rozdíl od mužů více vystaveny různým genderově specifickým nebezpečím a zkušenost migrace prožívají odlišně. Po etapě výzkumů

---

³ Výzkum byl proveden prostřednictvím 250 kvalitativních rozhovorů s přistěhovalci žijícími dlouhodobě v ČR v roce 2008 a zachycuje proces jejich sociální integrace. Výzkum je rozdělen na případové studie dle zemí původu migrantů, z nichž jedna je zaměřena na migranty z postsovětských republik. Případové studie jsou zpracovány v knize „*Sociální integrace přistěhovalců v ČR*“ od editorů M. Rákoczyové a R. Trboly (2009).

zaměřených výhradně na ženy v rámci feministických teorií je v současnosti situace migrantek zkoumána s ohledem na jejich mužský doprovod, který životní okolnosti migrantek značně ovlivňuje. Mnoho autorů proto zdůrazňuje, že skutečně genderově senzitivní studie chápe gender jako vztahovou kategorii, proto je nutné do celého procesu zahrnout jak ženy, tak muže. Například socioložka Alice Szczepaniková upozorňuje, že každá organizace pomáhající migrantkám by měla brát v potaz vliv muže v jejich blízkém okolí a začlenit tento fakt do své práce (Szczepaniková, 2004).

V rámci studia genderu v migraci byla rozpracována řada teorií, mezi které patří například teorie sítí, která je založena na významu mezilidských vztahů v procesu migrace či teorie domácností, kde celá rodina rozhoduje o různých aspektech migrace. Stále rozvíjející se oblastí studia genderu v migraci je výzkum transnacionálních forem rodiny, a to zejména transnacionálního mateřství, které označuje situaci matek pracujících v zahraničí, zatímco jejich děti zůstávají v zemi původu. Nejvýraznější teorií genderu v migraci je teorie trojí neviditelnosti, která předurčuje umístění migrantky na pracovním trhu na základě třídy, etnicity a genderu (Ezzedinne, 2011: 20–29).

Gender má svou specifickou roli nejen v procesu migrace, ale i v praxi občanství. Socioložka Evangelia Tastsoglou tvrdí, že gender hraje významnou roli v občanství, které autorka pojímá z hlediska jeho psychologické dimenze, tedy jako pocit sounáležitosti, emoční pouto a identifikaci. Psychologická stránka občanství je genderově podmíněna stejně jako stránka právní, politická, občanská či ekonomická. Pocit sounáležitosti z hlediska genderových rolí v rodině je pro ženy specifický, protože žena většinou zastává roli pečovatelky a na rozdíl od muže je častěji v kontaktu s rozšířenou rodinou. Zároveň je více zapojena do místní společnosti, protože se například účastní třídních schůzek svých dětí či využívá sociálních služeb. Žena také plní roli ochránkyně původní kultury a jazyka, tudíž je zodpovědná za tvorbu a předávání kulturní identity. Tyto rozdíly na základě pohlaví předurčují, že pro migrantky je větší samozřejmostí udržovat kontakty s rodinou jak v zemi původu, tak v novém prostředí. Pro integraci je důležitá také ekonomická a profesní stránka, kde jsou ženy spíše marginalizované, tím spíše matky, které svůj volný čas věnují dětem (Tastsoglou, 2006).

Na základě empirického výzkumu⁴ Tastsoglou analyzuje význam domova pro imigrantky a způsoby jeho vytváření v nové zemi, konkrétně v Kanadě. Dále zjišťuje, jaký

---

⁴ Výzkumu z roku 1998, který Tastsoglou analyzuje ve své studii „Gender, Migration and Citizenship: Immigrant Women and the Politics of Belonging in the Canadian Maritimes“, se zúčastnilo celkem 40 respondentek, migrantek žijících v Kanadě. Výzkum byl zhotoven na základě polostrukturovaných rozhovorů.

vliv má překročení hranic na osobnost migrantky a její identitu. Ve studii je identita chápána nikoli jako vlastnictví jedince, ale jako proces, který je aktivně a vnitřně měněn skrze příběh o změně. Vedle rasy, etnicity, třídy a věku je gender jedním z ukazatelů identity, jenž výzkumnice používá pro interpretaci pocitu sounáležitosti žen ve studii.

Tastsoglou jmenuje celkem sedm oblastí či způsobů, které migrantkám pomohly vytvořit pocit domova v nové společnosti. První oblastí je etnická komunita, kde se lidé stejného etnického původu setkávají při kulturních událostech, což jim pomáhá zviditelnit se v rámci širší komunity. Druhým způsobem pro lepší ukotvení v nové zemi je společenská angažovanost a boj za sociální spravedlnost. Ženy se zapojují jako dobrovolnice do organizací, jež bojují proti rasismu a za rovnoprávnost, či do různých sociálně zaměřených organizací. Další oblastí je přátelství mezi ženami stejného etnického původu i těmi, se kterými migrantky přichází často do kontaktu. Respondentky ve výzkumu často zmiňovaly důležitost setkávání s migranty, se kterými mohou sdílet svůj osud. Sdílení mezi kulturami je také možností, jak si vytváří v Kanadě svůj nový domov. Ve výzkumu se většina migrantek shodla, že pro pocit domova je důležité zapojení v multikulturních organizacích, kde probíhá sdílení a kulturní výměna. Každý přichodící jedinec je v multikulturním prostředí vystaven odlišným hodnotám, mezi kterými si vybírá. Tento osobní výběr je unikátní syntézou a jako takový je vyjádřením lidské individuality. Mezikulturní výměny probíhají přirozeně v rámci každodenního života. Přistěhovalečtí rodiče jsou například vystaveni běžným kanadským hodnotám především skrze své děti. Své původní hodnoty modifikují na základě rozhodování o tom, co je pro jejich děti nejlepší, a pocit sounáležitosti k zemi je tvořen právě skrze rodičovství. Zároveň rodiče v nové zemi touží zachovat některé své kulturní praktiky a hodnoty, na kterých lpí dokonce více než jejich krajané v zemi původu.

Rodinné vazby jsou dalším důvodem, díky kterému se ženy v této studii cítí v Kanadě jako doma. Ženy pečlivě udržují vazby se svou rodinou nejen v zemi původu, ale i jinde ve světě, tedy nezávisle na tom, jak daleko rodina žije. Touto péčí o rodinné příslušníky dávají ženy najevo, že imigrant je částí stejné rodiny a geografická vzdálenost není důvodem pro emoční separaci. Úzký kontakt je způsob, jak žena zachovává kontinuitu mezi svým novým a starým domovem a mezi svým starým a novým „já“. V éře globalizace, která zahrnuje stále rostoucí mobilitu lidí mezi národy, je tato vazba nejen žádoucí, ale i lépe proveditelná než kdykoliv předtím. Tyto rozšířené rodinné sítě spolu s místními přáteli a etnickými sítěmi vytváří diasporickou identitu těchto žen, globální a lokální zároveň. Ženy migrantky jsou napojené na svou rodinu v nové společnosti stejně

pevně jako na tu v zemi původu, kterou budou navštěvovat nehledě na vzdálenost a finanční výdaje či v případě potřeby budou poskytovat transnacionální péči na dálku či přímo na místě. Pevné vztahy mezi rodinnými příslušníky setrvávají i po emigraci žen a vzájemná materiální a emoční podpora mezi nimi jsou významné faktory pro snadnější integraci migrantek. Integrace skrze zaměstnání, zvláště které odpovídá kvalifikaci a zkušenosti žen, napomáhá k lepší adaptaci v zemi. Ženy ve studii přiznávají, že jejich práce je daleko náročnější než u rodilých Kanad'enek, ale tento fakt vnímají jako výzvu a současně jako potřebu dokázat si, že na to mají. S tímto pocitem se cítí být součástí většinové společnosti. Pro některé migrantky je velmi důležitým prointegračním faktorem jejich víra, díky které se mohou zapojit například do náboženských komunit, kde etnicita nehraje roli.

Ženy ve výzkumu vytvářejí vztahy a vazby napříč kulturami i hranicemi a domov spatřují na více místech, čímž nepřímo narušují dosavadní pojetí občanství v rámci hranic národnostních států a na základě své deklarované identity si nárokují pluralitní občanství.

V dokumentech české státní migrační politiky se genderové aspekty migrace poprvé reflektují v Koncepci integrace cizinců na území ČR z roku 2000, kde jsou ženy chápány jako oběti migrace, které jsou zatíženy svým etnickým původem, a proto je musí český stát chránit. Ezzeddine zdůrazňuje, že tato Koncepce preferuje tradiční formu nukleární rodiny a jiné typy partnerství považuje za deviantní (např. homosexuální svazek). Asistence poskytovaná NNO těmto ženám se tak soustředila do intimní sféry jejich života (péče o domácnost, kroužky vaření, šití, keramiky) (Ezzeddine, 2011: 44, 45). Speciální pozornost matkám migrantkám v souvislosti s jejich reprodukční rolí je udělena poté v Aktualizované Koncepci integrace cizinců z roku 2005, kde je kladen důraz na integraci ve vzdělávacím procesu těchto žen.⁵ Od té doby jsou ženy migrantky zmiňovány v aktualizovaných Koncepcích již pravidelně a nejnovější Koncepce z roku 2016 uvádí:

„Cizincům ve zranitelném postavení bude v rámci integrační politiky věnována zvýšená pozornost. Jedná se zejména o ženy-cizinky⁶, a to nejen ženy ekonomicky aktivní, ale i ženy v domácnosti, zejména vzhledem k jejich klíčové roli ve výchově dalších generací; je nutné

⁵ „Specifickou skupinou jsou ženy matky. Měla by jí být věnována zvláštní pozornost s ohledem na jejich převažující roli vychovatelky dětí. Jejich znalosti češtiny jsou předpokladem pro to, aby byly schopny asistovat svým dětem při školní docházce v českých školách a napomáhat tím druhé generaci ve vyrovnání šancí při vzdělávacím procesu. Zároveň udržují lepší komunikaci rodič - dítě a udržení rodičovské autority a role zkušenějšího, pokud jsou schopny porozumět prostředí, ve kterém se dítě pohybuje. Samy ženy jsou izolací velmi ohroženy, pokud zůstávají dlouhodobě s dětmi doma“ (Koncepce, 2005: 19).

⁶ Koncepce označuje jako cizince ve zranitelném postavení také děti cizinců, mládež a rodiny cizinců (Koncepce, 2016: 16).

umožňovat jim účast na integračních aktivitách a snižovat riziko jejich izolace pomocí cílených informací a adresné nabídky integračních opatření, zejména výuky češtiny a orientace ve společnosti; zároveň pak posílit prevenci domácího násilí.“ (Koncepce, 2016: 16)

Koncepce také zohledňuje potřeby matek migrantek v jejich orientaci ve společnosti, ve které by měly fungovat opatření se zaměřením na zdravotnický a školský systém, systém péče o matku a dítě či možnost umisťovat dítě do předškolních zařízení. Matky by měly být také motivovány k zapojení do činnosti mateřských a rodičovských center, do místních komunit a jiných integračních aktivit, aby se předešlo jejich společenské izolaci (Koncepce, 2016: 28)

2.3 Česká občanská společnost

Pro uchopení celého konceptu, co je občanská společnost a jakým způsobem v ní participuje komunita rusky mluvících cizinců, je třeba nejdříve definovat, co tento pojem znamená.

Kořeny občanské společnosti sahají až do období antiky (lat. *societas civilis*), kdy byl tento pojem synonymem pro politickou společnost a stát a toto chápání převládalo až do 18. století. V této době se začal prosazovat význam výseku společnosti mimo rodinu a stát, ve které byl leckdy kladen velký důraz na úlohu trhu. Základem pro moderní pojetí občanské společnosti je myšlenka nezadatelných přirozených práv, kterou formuloval anglický filozof John Locke. Lidé se již rodí s těmito právy, proto jim je legitimní moc nemůže odejmout, ale naopak je má chránit. Postupně se vytváří představa o občanské společnosti tak, jak ji chápeme v současném pojetí – sféra autonomního sociálního života nezávislého na politické moci (Skovajsa, 2010: 64, 65).

V českém prostředí mělo na rozmach občanské společnosti vliv především národní obrození, které svými emancipačními snahami pomohlo nejdříve k samému vytvoření české společnosti jako prostoru, kde docházelo k nárůstu pocitu sounáležitosti a národní jednoty na etnickém a jazykovém základě. První zárodky občanské společnosti se objevily v podobě stolních společností, kde soukromé osoby po večerech diskutují aktuální informace týkající se veřejného zájmu.⁷ K rozkvětu spolkové činnosti české společnosti dochází od druhé poloviny 19. století, kdy se zakládají různá kulturní, umělecká či

---

⁷ Jedna z prvních reprezentativních stolních společností v českých zemích byla společnost Fastrova hostince „U zlaté husy“ z roku 1848 (Müller, 2003: 113).

vzdělávací sdružení. Většina spolků byla založena na národnostním základě a představovaly často jediný způsob občanské aktivizace (Müller, 2003: 102–141).

Velký nárůst spolků a dalších subjektů občanské společnosti zaznamenalo období první republiky, ale s rozpuštěm druhé světové války byl sdružovací a občanský život omezen. Za vlády komunistické strany byla pluralita spolků potlačena různými represivními opatřeními, vznikaly masové společenské organizace a celý občanský život byl pod státním dohledem. Někteří občané se však scházeli v tzv. šedé zóně nebo vytvářeli opoziční disidentská hnutí. S pádem komunistického režimu v roce 1989 začala nová etapa rozvoje demokratické občanské společnosti. V souvislosti s otevřením státu a narůstající migrací obyvatel začínají vznikat organizace pomáhající cizincům (Skovajsa, 2010: 54–58).

Různí autoři přikládají pojmu občanská společnost různé významy, a tak je možné interpretovat občanskou společnost z hlediska politologických, filozofických a sociologických pohledů. Občanská společnost může být chápána také obecně jako síť občanských sdružení a iniciativ nebo abstraktně jako občanské aktivity bez institucionalizované podoby. Pehe vymezuje občanskou společnost jako sféru, která je oddělena od státní moci a politické společnosti, není založena na pokrevních vztazích a nefunguje tam, kde převládá jedna ideologie (Pehe, 2003: 35–37).

Helmut Anheier a Lister Salamon představují čtyři koncepty, pomocí nichž charakterizují prostor mezi státem a trhem v různých zemích. První koncept označuje tento prostor jako charitativní, neziskový či dobrovolnický, kde jsou služby poskytovány znevýhodněným a veřejnosti. Druhým konceptem je sociální ekonomika, která dovoluje přerozdělovat zisk mezi své členy. Třetí koncept zdůrazňuje roli nevládních organizací ve smyslu jejich opozice vůči státu a trhu. Posledním konceptem je občanská společnost, která zahrnuje veškerou občanskou aktivitu a kritiku občanů vůči státu, trhu i neziskovým organizacím (Dizdarevič in Skovajsa, 2010: 91).

Ernest Gellner ve svém pojetí chápe občanskou společnost jako soubor nevládních institucí, které jsou protiváhou státu, kterému zabraňují ovládnout zbytek společnosti, zatímco stát zajišťuje mír a má hlavní slovo v prosazování zájmů společnosti (Gellner, 1997: 10). Podobný důraz lze najít i u Karla Müllera, podle něhož by občanská společnost měla být v první řadě zárukou nezávislosti a měla by vytvářet ochranný val proti možné rozpínivosti státní moci. Vedle této ochranné funkce má dále občanská společnost ve vztahu k státu funkci participační, legitimační a integrační. Participační funkce vyjadřuje možnosti politické seberealizace a spokojený občanský život. Další je funkce legitimační,

ve které tkví legitimita státu a jeho vlády, tedy důvěra občanů v politické instituce. Poslední, integrační funkce poukazuje na schopnost tvořit vlastní společnost a reprodukovat ji, přičemž je tato společnost zároveň integrována do rámce jednoho politického systému (Müller, 2003: 612–614).

Skovajsa podobně jako Müller nahlíží občanskou společnost ve své celistvosti a uvádí tři základní funkce občanské společnosti v její organizované podobě, tvořené především neziskovými organizacemi. Jedná se o poskytování služeb, advokační funkce (prosazování a obhajování zájmů občanů) a budování komunity (vytváření vztahů mezi jednotlivci). (Skovajsa, 2010: 43). Pro teoretickou nevyjasněnost a pluralitu koncepcí neexistuje žádná jednoznačná odpověď na otázku, co je to občanská společnost. Pro snadnější uchopení tohoto pojmu Skovajsa navrhuje převést různé definice autorů do podoby klasifikace tří pojetí občanské společnosti. Prvním je úzké neboli základní, které se vztahuje pouze na oblast mimo rodinu, trh a stát. Druhým je střední neboli nestátní, které zahrnuje trh spolu s celou oblastí mimo rodinu, stát a trh. Poslední je široké neboli všezahrnující pojetí, které pojímá jak sféru mimo rodinu, trh a stát, tak volný trh a demokratický stát (Tamtéž, 2010: 70, 71).

Občanská společnost se v posledních letech stala také předmětem empirického výzkumu. Nejnověji se jedná o výzkumnou zprávu⁸, kterou zpracovala Tereza Vajdová. Tato zpráva mapuje a hodnotí celkový stav občanské společnosti v ČR. Na mezinárodním poli se měřením občanské společnosti zabýval Helmut Anheier, který se podílel na celosvětovém výzkumném projektu „Index občanské společnosti“ pod vedením organizace CIVICUS. Na rozdíl od českého pozitivního pojetí občanské společnosti tento výzkum zahrnuje i negativní organizace a neformální formy občanské participace (např. skinheads či party agresivních sportovních fanoušků). V pojetí Vajdové je česká občanská společnost hodnocena kladně: „*V českém veřejném i odborném diskurzu občanská společnost obvykle znamená pozitivní sdružování občanů, které je nezávislé na státu, přispívá k rozvoji občanských hodnot a sociálního kapitálu a je vůči demokracii jako společenskému režimu v podstatě konstruktivní*“ (Vajdová, 2005: 22). Pro účely této práce vycházím z tohoto kladného pojetí občanské společnosti, které zahrnuje jak neformální sdružování občanů ČR a migrantů v ČR, tak jejich organizovanou podobu.

---

⁸ Výzkumná zpráva s názvem "Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje" přináší výsledek v podobě tzv. diamantu občanské společnosti, který znázorňuje stav čtyř základních dimenzí občanské společnosti – struktura, hodnoty, prostředí a vliv a poukazuje na slabé a silné stránky občanské společnosti (Vajdová, 2005).

Při empirickém zkoumání občanské společnosti je nejčastěji využíván koncept neziskových organizací, které jsou její institucionalizovanou formou; v užším pojmu se jedná o občanský sektor. Dále se můžeme setkat s označeními jako třetí sektor či neziskový sektor. „*Občanský sektor tvoří neziskové organizace, které jsou formou dobrovolného sdružování občanů sdílejících stejné hodnoty a ochotných spolupracovat na společném díle.*“ (Potůček, 1997: 52). Podle výkladu Rady vlády pro NNO zastupují českou občanskou společnost právě neziskové organizace: občanská sdružení, nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti, ústavy a účelová zařízení církví (RVNNO, 2015).

Přístup jednotlivých složek občanského sektoru k začleňování se neustále vyvíjí, proto tento vývoj je vhodné přiblížit v celkovém rámci integrační politiky ČR.

2.4 Integrace cizinců

O integraci se zpravidla hovoří v souvislosti s příchodem imigrantů do nové země. Zároveň se může jednat o jakýkoli příchod a následné začleňování se do nového prostředí, které je zpravidla provázeno překonáváním obtíží. Integrace je široce vymezovaný pojem v politické, teoretické či vědecké oblasti a v případě integrace cizinců jej lze uchopit jako „*proces včleňování do již existujícího společenského celku, který má vytvořenou strukturu, vykazuje určitou míru koherence a chování jeho členů se řídí stanovenými pravidly*“ (Uherek, 2003).

Další pohled na koncept integrace poskytuje Heckmann, který ho definuje jako stabilitu vztahů mezi částmi uvnitř systému jako celku, kdy jsou jeho hranice jasně oddělené od svého okolí. Takovému celku (státu) se říká, že je integrovaný. Tři další významy integrace odkazují k procesu integrace a výslednému stupni vzájemné propojenosti a kvality vztahů v rámci celku. V tomto smyslu se jedná o proces vztahování jednotlivých prvků k dalším a vytváření nové struktury, dále se jedná o přidávání jednotlivých prvků nebo dílčích struktur k existující struktuře, aby se vytvořil propojený celek a vztahy uvnitř struktury se udržovaly či zlepšovaly. V sociologickém kontextu odkazuje na stabilní a spolupracující vztahy uvnitř jasně definovaného sociálního systému. Na integraci lze také nahlížet jako na proces, který znamená posilování vztahů uvnitř sociálního systému a uvádění nových aktérů a skupin do systému a jeho institucí. Pokud je proces úspěšný, označujeme společnost za integrovanou (Heckmann, 2006: 2–6).

Tollarová považuje za matoucí používat slovo integrace jak pro stav, tak pro proces, a rozumí tomuto pojmu spíše ve smyslu soudržnosti, pokud jde o stabilní podobu

sociálního řádu. Samotné integraci pak dává význam změny či dynamiky (Tollarová, 2006).

V odborné literatuře se setkáme s nejrůznějšími pojetími tohoto pojmu, proto je třeba si pro účely této práce definici integrace vymežit. Tato práce se kloní k Berryho uchopení integrace pomocí adaptačního konceptu, který bere v úvahu nejen vnější podmínky v nové zemi, ale také životní strategie samotných imigrantů. Integrace je dle Berryho procesem individuální volby, *„kdy je zachován určitý stupeň kulturní integrity a současně imigranti usilují o aktivní účast uvnitř širší sociální sítě“* (Berry, 1997: 9).

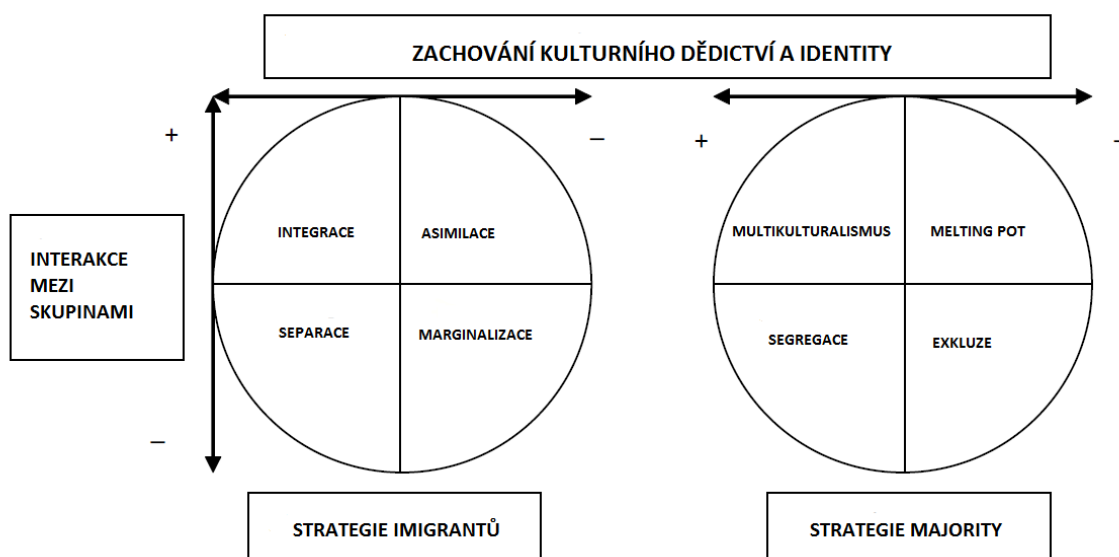
Centrem zájmu Berryho práce jsou jedinci s různým kulturním zázemím, kteří se v důsledku migrace usídlili v novém prostředí. Berry si klade otázku, jakým způsobem se tyto jedinci dokáží adaptovat do tohoto prostředí, a rozlišuje tři hlavní druhy adaptace: psychologickou, sociokulturní a ekonomickou. Pojem adaptace chápe jako označení pro *„relativně stálé změny, které probíhají u jedinců či skupin jako odpověď na požadavky vnějšího prostředí“* (Tamtéž, 1997: 20). Ústředním pojmem Berryho práce je však akulturace, na kterou se dívá prizmatem interkulturního psychologa jako na proces, během něhož dochází ke změnám na úrovni kulturní skupiny či jedince v důsledku kontaktu s jinou kulturní skupinou. Klasické vymezení tohoto pojmu je známé od antropologů Lintona, Redfielda a Herskovitse: *„akulturace je fenomén, který vyplývá ze situace, kdy se skupiny jedinců pocházejících z rozdílných kultur dostanou do přímého kontinuálního styku, jehož následkem jsou změny původních kulturních vzorců jedné či obou skupin“* (Linton, Redfield, Herskovits citováni in Berry, 1997: 7). Phinney rozumí akulturaci jako širšímu pojmu zahrnující široké spektrum chování, postojů a hodnot, které se mění v závislosti na kontaktu mezi kulturami (Phinney, 2001: 495).

Mnoho skupin s různým kulturním zázemím může existovat v pluralitní společnosti, přičemž je jejich různorodost způsobena těmito faktory: dobrovolností, mobilitou a stálostí. Některé skupiny vstoupily do akulturačního procesu dobrovolně (imigranti), zatímco jiné akulturaci nikdy nevyhledávaly (uprchlíci, místní obyvatelé). Další skupiny procházejí akulturací, protože přesídlily do nové lokace (imigranti, uprchlíci), a zároveň svou „cizí“ kulturu přinesly jiným skupinám (místnímu obyvatelstvu, národnostním menšinám). Mezi migrujícími jsou tací, kteří se permanentně usadili (imigranti), zatímco pro další je situace pouze dočasná (mezinárodní studenti, sezónní pracovníci, žadatelé o azyl). Navzdory této různorodosti faktorů, které vedou k akulturaci, Berry došel k závěru, že základní proces adaptace je společný pro všechny tyto skupiny (Berry, 1997: 8, 9).

Ve všech pluralitních společnostech, což začíná platit každým rokem více i pro Českou republiku, se musí kulturní skupiny a jejich členové vypořádávat s procesem akulturace. V 70. letech Berry rozlišil čtyři různé způsoby, jak se lze s tímto procesem vyrovnat, a to na základě odpovědi jedince určité kulturní skupiny na následující dvě otázky: 1. Je hodnotné si udržet vlastní etnickou identitu a zachovat si kulturní dědictví? 2. Je hodnotné se orientovat na vztahy s majoritní společností?

Obrázek 1. ukazuje čtyři strategie interkulturních vztahů, které vznikají na základě pozitivní a negativní odpovědi na dané otázky.

Obrázek 1. Model strategií interkulturních vztahů podle Berryho. Zdroj: Berry, J. W. (1997: 10)

Pokud jedinec odpoví na první otázku záporně a na druhou kladně, uplatňuje strategii **asimilace**. Zde si nepřeje uchovávat svou kulturní identitu a vyhledávat každodenní kontakt s jinými etnickými skupinami. Naopak, pokud jedinec tíhne ke své původní kultuře a zároveň se vyhýbá interakci s majoritní společností, jedná se o **separaci**. Pokud má imigrant zájem o zachování jak své původní kultury, tak o každodenní kontakt s dalšími skupinami ve společnosti, hovoří se o **integraci**. V tomto případě je zachován určitý stupeň kulturní integrity a současně imigrant usiluje o to, aby byl aktivní součástí širší sociální sítě. Poslední strategií je **marginalizace**, kdy chybí zájem zachovat si vlastní kulturu stejně jako navazovat vztahy s ostatními, což jsou často důvody pro vyloučení a diskriminaci.

Tyto čtyři druhy akulturace jsou založeny na předpokladu, že zástupci menšin si mohou svobodně zvolit způsob své akulturace. Berry nicméně upozorňuje na fakt, že bychom neměli opomenout význam dominantní skupiny, která určitou formu akulturace může vynutit či omezit výběr jednotlivých strategií minoritních skupin. Pokud hovoříme o vlivu dominantní skupiny na průběh vzájemné akulturace, je třeba použít alternativní termíny pro akulturační strategie. Lidé si občas vyberou cestu separace, ale pokud je jim tato cesta vnucena shora, znamená to **segregaci**. Asimilaci nazývá „tavicím kotlem“ (angl. *melting pot*), pokud si ji lidé svobodně vyberou, avšak pokud jsou nuceni se asimilovat, pak je vhodný spíše termín „tlakový hrnec“ (angl. *pressure cooker*). Marginalizaci si zřídka někdo vybere, jediné pokud je jedinec nucen k asimilaci či segregaci. V případě integrace se dá mluvit pouze o svobodné volbě strategie, a proto pokud společnost je otevřená a nakloněná kulturní rozmanitosti, hovoříme o **multikulturalismu**.

Pro úspěšné uplatňování strategie integrace je nezbytné vzájemné porozumění majoritní společnosti a kulturních skupin, které pro etnické skupiny vyžaduje osvojení si základních hodnot většiny a zároveň ta musí být připravena přizpůsobit své národní instituce (v oblasti vzdělání, zdraví, práce apod.) tak, aby lépe vyhovovala potřebám všech skupin žijících v pluralitní společnosti. Berry upozorňuje, že strategie integrace může být dosažena jen v takových společnostech, které jsou výslovně multikulturní a mají k tomu uzpůsobené psychologické podmínky. Tyto podmínky tvoří všeobecné přijetí kulturní diversity jako hodnoty společnosti, relativně nízká úroveň předsudků (minimum etnocentrismu, rasismu, diskriminace), kladné postoje mezi kulturními skupinami (žádná specifická meziskupinová nenávisť) a pocit příslušnosti všech skupin k širší společnosti (Berry, 1997: 9–12)

2.4.1 Integrace v ČR

Současné přistěhovalecké politiky v evropských zemích kladou důraz na integraci přistěhovalců do majoritní společnosti, která je založena na jednotě v klíčových oblastech (jazyk a liberálně-demokratické principy) při současném respektu ke kultuře a náboženství imigranta (Barša, Baršová, 2005: 164).

Výzkum Tollarové „Jak se žije cizincům v ČR“ ukazuje, že cizinci vnímají přístup české společnosti spíše za asimilativní, kdy majorita klade důraz na co největší přizpůsobení kulturních skupin a zmenšení rozdílů mezi sebou navzájem. Její výzkum poukazuje i na to, že česká společnost si zakládá na své monolitické podobě a je vůči cizincům spíše uzavřená. Imigrantům dává málo příležitostí pro jejich celkové přijetí

na kulturní, pracovní či osobní rovině, a pokud se chce cizinec cítit jako součást majority, musí se zasazovat o přijetí převážně on. V tomto případě zde chybí základní atributy sociálního kapitálu: vzájemnost a reciprocita (Tollarová, 2006).

Ani deset let po tomto výzkumu se postoj české společnosti nezměnil. Výzkum veřejného mínění z března roku 2014 potvrzoval většinový názor, že cizinci by se měli přizpůsobit našim zvyklostem co nejvíce (63%) (CVVM, 2013b: 1, 2). Podle nejnovějšího výzkumu veřejného mínění z roku 2016 více než polovina dotazovaných považuje imigranty za problém v rámci celé ČR. Tento názor souvisí se subjektivním hodnocením životní úrovně vlastní domácnosti, kdy s jeho zhoršováním se přistěhovalci jeví pro občany jako větší přítěž (CVVM, 2016b: 2, 3). Po celou dobu sledování (tj. od roku 2003) má myšlenka, že by cizinci měli mít možnost žít zcela podle svých životních zvyklostí, nejmenší podporu. Tento negativní postoj české společnosti k cizincům je ovlivněn předsudky a charakterizován nedůvěrou a lhostejností, což vede k uzavřenosti komunit cizinců.⁹ Vůči Rusům a Ukrajincům antipatie dotázaných převládají nad sympatiemi (CVVM, 2016a: 4).

Integraci neusnadňuje ani integrační politika státu, v jejímž čele stojí Ministerstvo vnitra, ani celkem komplikovaný systém upravující pobyt cizinců na území ČR preferující spíše krátkodobé migrace před usazováním rodin a integrací.¹⁰ První dokument zabývající se komplexněji integrací vznikl teprve v roce 1999 – „Zásady koncepce integrace cizinců na území České republiky“. V návaznosti na Koncepci integrace cizinců, která byla naposledy aktualizována v roce 2016¹¹, byl vytvořen prostor pro dlouhodobou podporu imigrantů na regionální úrovni v rámci Centra na podporu integrace cizinců (CPIC)¹². Do té doby nástroj integrace v krajích chyběl. Úkolem CPIC je zajištění poradenských platforem, které poskytují sociálně-právní poradenství, sociokulturní a jazykové kurzy pro příslušníky třetích zemí s dlouhodobým nebo trvalým pobytem a osoby s mezinárodní

---

⁹ „Jako problém častěji vnímají občany jiných národností v rámci celé ČR lidé pracující v nekvalifikovaných dělnických profesích a voliči KSČM. Méně často tyto cizince za problém v rámci celé České republiky označují studenti, Pražané a voliči ODS“ (CVVM SOÚ AV ČR, 2016: 3).

¹⁰ Významu délky pobytu na integraci cizinců v ČR se věnuje například článek „Sociální integrace imigrantů na rozhraní mezi dočasnou migrací a trvalým usazením“, ve kterém je prezentována analýza integrace Ukrajinců a Vietnamců v ČR (Bernard, J., Mikešová, R. 2014. *Sociologický časopis*, Vol. 50, No. 4: 521–545).

¹¹ V lednu 2016 vláda schválila usnesením vlády č. 26 ze dne 18. ledna 2016 Aktualizovanou Koncepci integrace cizinců – Ve vzájemném respektu a Postup při realizaci Koncepce integrace cizinců v roce 2016 (MVČR, 2016).

¹² První CPIC byla otevřena v roce 2009 v Moravskoslezském, Pardubickém, Plzeňském a ve Zlínském kraji, o rok později v Karlovarském, Libereckém, Jihočeském a Olomouckém kraji. V roce 2013 rozšířila stávající Centra svou působnost do kraje Vysočina.

ochranou. Nyní Centra pokrývají svými službami 13 krajů ČR včetně hl. m. Prahy a ve své činnosti úzce spolupracují s neziskovým sektorem (Koncepce, 2016: 10, 11).

2.4.2 Role občanského sektoru v integračním procesu

Nevládní neziskové organizace mají v oblasti integrace cizinců stěžejní úlohu, jelikož jsou nepostradatelnými aktéry realizace integračních opatření v praxi. MV ČR ve své Aktualizované Konceptci integrace cizinců uvádí: „*Občanská společnost sehrává důležitou roli v procesu integrace cizinců. Velký potenciál v realizaci integrace cizinců mají nestátní neziskové organizace, které se zabývají problematikou cizinců ze třetích zemí, některé z nich již řadu let*“ (Koncepce 2016: 11). NNO mají dlouholetou zkušenost s problematikou cizinců především díky terénní práci a přímému kontaktu s klienty. Koncepce poskytuje základní rámec pro státní orgány, jakým způsobem podporovat vznik, činnost a rozvoj těchto organizací a vytváří podmínky pro jejich aktivní participaci na integraci cizinců.

V praxi se NNO podílejí na realizaci integračních opatření ve všech čtyřech prioritních oblastech státní politiky integrace cizinců, kterými jsou ekonomická soběstačnost, orientace v prostředí, znalost českého jazyka a soužití imigranta s majoritní společností. Jejich aktivity jsou převážně financovány z prostředků státního rozpočtu formou dotací, Evropského fondu pro integraci státních příslušníků třetích zemí (EIF) a od roku 2015 také z Azylového, migračního a integračního fondu (AMIF). K podpoře činnosti NNO jsou využívány i další fondy EU, resp. EHS a nadační zdroje (MV ČR 2016).¹³

Význam NNO spočívá také v bezprostředním poskytování služeb migrantům, čímž tyto organizace prakticky zajišťují podporu integrace cizinců na lokální úrovni. Jejich výhodou je, že se mohou orientovat na komplexnější identifikaci potřeb klientů a jejich uspokojení oproti jiným aktérům sociální integrace, ale jejich pravomoci jsou zpravidla legislativně omezeny. Své služby tedy NNO realizují především v těch oblastech, kde nelze uplatnit přímý vliv orgánů státní správy a orgánů samosprávy. O vzájemném vztahu státu a NNO v oblasti integrace cizinců vypovídá například Diplomová práce Aleše Průchy, která zároveň mapuje klady organizací občanského sektoru (Průcha, 2010).

Díky individuální práci s klientem jsou NNO často schopny flexibilněji identifikovat specifické potřeby, rozdílné schopnosti a možnosti každého z nich a další faktory

---

¹³ Obecný přehled financování integrace cizinců je dostupný na stránkách www.cizinci.cz (Finanční zdroje). Na stránkách je doporučeno pravidelně sledovat dění kolem fondů, protože může často docházet ke změnám co se týče finančních zdrojů. Tamtéž je možné najít adresář NNO působících v oblasti integrace cizinců a dosud realizované projekty.

ovlivňující průběh integrace jednotlivce. NNO fungují jako prodloužená ruka státu, kdy poskytují ty služby, jež stát není ochoten či schopen zajistit, nebo vykonávají určité činnosti pro stát na základě vypsání projektů a grantů. Při delegování povinností na NNO stát využívá hlavních výhod těchto organizací, jimiž jsou hluboká znalost problematiky, blízkost k životu klientů (někteří pracovníci mají za sebou podobnou zkušenost), entuziasmus, ochota a možnost jít za hranice pracovních povinností pracovníka. Dále je to humánní a individuální přístup, dobrovolnictví, široká paleta služeb, flexibilita a schopnost pružně reagovat na aktuální potřeby migrantů. Pracovníci NNO často provázejí migranta celým procesem žádosti o azyl až po udělení statusu a osamostatnění migranta a poskytují mu při tom právní, sociální i psychologické poradenství. Během této doby si pracovníci vytvoří s klienty užší vztah a získají jejich důvěru (Průcha, 2010).

V rámci sociální integrace do lokálních společností poskytují NNO škálu informačních, poradenských, vzdělávacích, osvětových či komunitních služeb s výrazně prointegračním efektem. Výzkum Románkové uvádí přehled služeb NNO v oblasti integračního procesu, mezi které patří právní, sociální i psychologické poradenství, asistence a doprovod na úřady či k lékaři, kurzy výuky českého jazyka, rekvalifikační a integrační kurzy, volnočasové aktivity a další služby, které pomáhají azylantům s hledáním vlastního bydlení a zaměstnání (Románková, 2007).¹⁴ Jinou škálu služeb s výrazně prointegračním efektem poskytovaných NNO nabízí Trbola a Rákoczyová (2011), jejichž přehled je rozšířen o podporu bydlení, charitativní a humanitární aktivity a volnočasové a multikulturní aktivity, v rámci kterých zmiňuje cvičení pro ženy či kroužky pro matky s dětmi (Trbola, Rákoczyová, 2011: 45–46).

Závěrečná zpráva¹⁵ z dotazníkového šetření „Jak se žije migrantům a migrantkám na území hl. města Prahy“ uvádí, že cizinci se v hlavním městě obrací k NNO především v případě právních záležitostí: *„Nejčastějším vyhledávaným typem pomoci je pomoc právní, většinou související s vyřizováním pobytu a pomoc s nejrůznějšími typy dokumentů a odvoláními. Ze sociální oblasti jde nejčastěji o pomoc s hledáním práce. V neziskových organizacích migranti také často využívají kurzy češtiny“* (Závěrečná zpráva, 2014: 40). Co

---

¹⁴ Podrobnější přehled o nabízených službách NNO i státu v oblasti integrace cizinců uvádí Románková ve své diplomové práci „Role nevládních neziskových organizací v procesu integrace azylantů v České republice“ na s. 100.

¹⁵ Sběr dotazníků byl realizován zejména v rámci terénní práce pracovníků Integračního centra Praha, o.p.s. a probíhal od konce srpna 2013 do začátku ledna 2014. Respondenty šetření byli imigranti z Ukrajiny, Ruska, Vietnamu, býv. SSSR a ostatní (Závěrečná zpráva z dotazníkového šetření „Jak se žije migrantům a migrantkám na území hl. m. Prahy“ – 2014).

se týče obeznámenosti s NNO v Praze, alespoň jednu NNO zná zhruba polovina dotazovaných migrantů výzkumu. Nejznámější migrantskou neziskovou organizací je Inbáze, kterou zná 20% dotázaných. Integrační centrum Praha se umístilo na druhém místě, zná ho 15% migrantů. Více než desetinu je povědomé logo CIC a 8% označilo logo OPU. Ostatní organizace zaznamenalo po 5% migrantů, s výjimkou La Strady (2%). NNO jsou relativně málo známé mezi Ukrajinci (61% nezná žádnou), naopak Rusové jsou informovaní nadprůměrně (60% zná některou NNO).

K výčtu zmiňovaných služeb je třeba dále dodat, že se NNO také soustavně věnují watchdogovým aktivitám, které mají zajistit dohled především z hlediska ochrany lidských práv nad tvorbou a implementací migrační a integrační politiky státu a upozorňují na její nedostatky. Díky letitým zkušenostem z práce a nabytým poznatkům se významně rozvinuly advokační a lobbyingové aktivity některých NNO, v jejichž rámci se snaží ovlivňovat tvorbu veřejných politik, které mají dopad na cizince. Vnášejí tak do problematiky pohled z praxe, který je důležitý zejména v tom ohledu, že NNO mohou tvůrcům politiky přinést poznatky o potřebách cílové skupiny, které by stát vlastními prostředky nemohl získat. Za účelem zvýšení efektu jejich úsilí využívají svého členství v poradních orgánech vlády (zejm. Výboru pro práva cizinců při Radě vlády pro lidská práva) či v zastřešující platformě, Konsorciu NNO pracujících s migranty (dále jen „Konsorcium“), které bylo založeno na základě navázání spolupráce mezi jednotlivými NNO a prosazování práv migrantů. Konsorcium sdružuje celkem 18 českých NNO (14 NNO jako členů a 4 NNO jako pozorovatelů) a v posledních letech se vyjadřuje ke všem podstatným legislativním podmínkám i koncepčním návrhům v otázkách migrace a integrace a seznamuje veřejnost se situací migrantů v českém i evropském kontextu (Konsorcium, 2016).

Poslední dobou se spektrum organizací občanské společnosti činných v oblasti migrace rozšiřuje zejména o formální či neformální sdružení migrantů. Ze studie provedené IOM Praha a Slovo 21 v rámci mezinárodního projektu „ELCI – European Local Cooperation for Integration“ vyplývá, že migrantské organizace (dále jen „MO“) mají velký potenciál v oblasti integračního procesu, protože se nejlépe vyznají v problémech migrantských komunit, díky kterým mohou určit hlavní oblasti své pomoci. Některé MO působí v terénní práci jako mediátoři, jiné při šíření informací a v poradenských službách. Zároveň si členové migrantských komunit prošli podobným procesem migrace jako klienti, tudíž dovedou lépe pochopit jejich potřeby a mohou se na

ně obrátit v rodném jazyce.¹⁶ Až stovky klientů se ročně obrací s žádostmi o radu na jednotlivé MO, které považují za přirozeného partnera na rozdíl od jiných oficiálních institucí, a tak předchází možnému sociálnímu vyloučení. Slabou stránkou MO je princip dobrovolné práce zaměstnanců, kteří by se mohli klientům věnovat efektivněji, pokud by jejich činnost byla podporována dotacemi či granty.

Migrantské organizace fungují často jako prostředník mezi kulturou migrantů a kulturou české společnosti, ale i mezi migrantskou komunitou a státní správou. Díky pořádání různých kulturních událostí umožňují setkávání migrantů s většinovou společností a tím i jejich lepší integraci. Podle zjištění výzkumu ELCI realizuje většina MO své aktivity na území hlavního města Prahy; mimo Prahu se nachází jen malé množství těchto organizací. Spolupráce MO a orgánů místní správy probíhá převážně v podobě Integračních center, které svou činnost směřují především do kulturní oblasti (IOM Praha, 2012).¹⁷

Na základě případové studie, která mapovala integraci přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu, je hlavní předností MO vytváření prostoru, na kterém se mohou krajané setkávat a spolu s ostatními si připomínat vlastní kulturu (pěvecké spolky, festivaly, soukromé akce) či na dálku ovlivňovat dění ve své zemi původu. MO jsou zároveň ochranou před sociální izolací imigrantů (Leontiyeva, Y., Nečasová, M., 2009: 149, 150).¹⁸

Podle výzkumu Románkové je kýženým výsledkem integračního procesu pro NNO samostatný migrant, který se plnohodnotně zapojuje do většinové společnosti, jejíž hodnoty respektuje, a zároveň si uchovává svá specifika. Pro azylanty je ideálním výsledkem integrace žít spokojený a normální život jako ostatní občané ČR, mít vlastní bydlení, zaměstnání a ovládat český jazyk (Románková, 2007).

---

¹⁶ Problematiku pomoci již usídlených imigrantů těm nově příchozím rozpracoval ve svém výzkumu například kanadský vědec Behnam Behnia. Zjistil, že rodilí Kanadčané a usídlení imigranti mají jiné zdroje motivace k dobrovolné pomoci migrantům. Zatímco imigranti oceňují pozitivní dopad dobrovolnictví na sobě samém v počátku své integrace, rodilí Kanadčané mají formální dobrovolnictví tradičně ukotvené v rodině. Zároveň imigranti vycházejí ze své osobní zkušenosti a rodilí Kanadčané čerpají ze znalostí získaných na školení. (Behnia, B. 2012. "Volunteering with Newcomers: The Perspectives of Canadian and Foreign-Born Volunteers." *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research* 3 (2): 6–23).

¹⁷ Podobně Aktualizovaná Koncepce integrace cizinců z roku 2016 uvádí, že v řadě regionů ČR doposud nepůsobí žádná NNO, která by se zabývala cizineckou problematikou, což přináší řadu problémů plynoucích z nerovnoměrného poskytování integračních služeb v jednotlivých regionech a lokalitách. (Aktualizovaná Koncepce, 2016: 11).

¹⁸ Mezi migrantské organizace založené krajanly ze zemí bývalého Sovětského svazu v ČR patří např. Kazachstánské kulturní centrum v České Republice "Elim-aj", Sdružení krajanů a přátel ruské tradice v ČR, Mládežnické sdružení ARTEK, Česko-ruská společnost, Ukrajinská evropská perspektiva, Ukrajinci.cz. Adresář migrantských organizací lze nalézt na webovém portálu migraceonline.cz, který spravuje Multikulturní centrum Praha.

2.4.3 Dimenze integrace

Integrace se uskutečňuje na mnoha úrovních společenského života, na kterých mohou příchozí získávat účast na životě přijímající společnosti. Dle Bauböcka jsou tyto úrovně, neboli dimenze integrace, vhodné pro zkoumání integrace imigrantů a obsahují podmínky, jejichž splnění je nezbytné pro úspěšné včlenění cizinců do přijímající společnosti. Bauböck upozorňuje, že nabytí občanství není dostačující podmínkou pro úplně začlenění a přidává oblast kulturní, sociální a politickou (Bauböck, 1994).

Autoři jsou v členění těchto dimenzí nejednotní. Barša rozlišuje dimenzi občansko-politickou, sociálně-ekonomickou a kulturní (Barša, 1999: 231). Esser hovoří o dimenzi strukturální, kulturní, interaktivní a identifikační (Esser citován in Bosswick, Heckmann, 2006: 3). Tollarová na základě svého výzkumu o spokojenosti cizinců s životem v ČR vychází z odpovědí pracovníků NNO pracujících s migranty, kteří považují za důležité pro efektivní začlenění cizinců do české společnosti následující dimenze integrace: strukturální, sociálně-ekonomická, sociální, identifikační a dimenze orientace ve společnosti. Strukturální integrace zahrnuje přístup státu k imigraci, jeho legální a politické podmínky. Sociálně-ekonomickou integraci charakterizují skutečnosti, které vedou k osamostatnění a nezávislosti cizinců (zaměstnání, bydlení, osvojení jazyka). Identifikační integrace je spojená se subjektivním pocitem imigrantů. Ti si musí najít vztah k nové zemi a vyrovnat se se vztahem k zemi původu. Další dimenzí integrace musí být orientace ve společnosti, kde by se měl cizinec vyznat v institucích a systému hostitelské společnosti (Tollarová, 2006).

Sociální integraci Tollarová uvádí samostatně, neboť dimenze sociálně-ekonomického začlenění odkazuje více k rovině institucí a organizací a k přístupu cizinců do makro-struktur společnosti (trh práce, vzdělávací systém apod.), zatímco sociální integrace je oblastí, která se týká uznání odlišnosti, konkrétní mezilidské komunikace a vzájemných vztahů imigrantů a majority (na rovině skupinové i individuální). Tollarová v rámci sociálního aspektu integrace sleduje, zda je integrace pojímána jako společný úkol všech aktérů, jenž vyžaduje jejich vstřícnost a aktivitu, či zda integrace neznámá vymezování hranic mezi nespolupracujícími stranami.

Teoretická koncepce Tollarové je vhodná pro tuto práci zejména proto, že vychází z českého prostředí a věnuje se dvěma klíčovými oblastem, které jsou pro výzkum v rámci

této práce důležité – interakci a identifikaci jednotlivce s většinovou společností.¹⁹ Obě dimenze sociální integrace jsou popsány v následujících kapitolách tak, jak je uvádí Tollarová.

2.4.3.1 Interaktivní dimenze sociální integrace

Proces interaktivní integrace cizinců probíhá v mikro-, mezo- i makrosociálním kontextu. Na mikroúrovni se jedná o interakce mezi jednotlivci, o jejich vzájemné postoje a o postoje k institucím uvnitř skupin. Na mezoúrovni jde o rozvoj vztahů mezi skupinami a institucemi a makroúroveň charakterizují neosobní mechanismy, které nejsou spojeny s akcemi jednotlivců či skupin.

Sociální kontakty se členy hostitelské společnosti mohou být neformální (přátelské, sousedské vztahy, smíšená manželství) či formalizované (účast v dobrovolných zájmových organizacích a spolcích, církvích apod.). Budování sociálních vztahů neboli sociálního kapitálu se jeví klíčovým faktorem pro úspěšnou integraci v cílové zemi. Pojem sociálního kapitálu je charakteristický spíše pro vysvětlení stability a demokracie a jeho předním představitelem je americký sociolog Robert Putnam, jenž se tomuto tématu věnoval ve svém díle „Jak zařídit, aby demokracie fungovala“ (v originále *Making Democracy Work* – Putnam 1993). Výsledkem Putnamova bádání na území italských samosprávných oblastí je zjištění, že rozdíly v kvalitě demokratických institucí spočívají v občanské kultuře a sociálním kapitálu jednotlivých regionů. Sociální kapitál Putnam definuje jako důvěru mezi členy společnosti a pravidla jednání, která jim dovolují spoléhat se jeden na druhého.²⁰ Pro přistěhovalce znamená sociální kapitál síť kontaktů, které může využít pro svou potřebu.

Typy sociálního kapitálu budovaného přistěhovalci v hostitelské společnosti jsou následující: 1) *vnitroskupinový (bonding)*, který je vytvářen prostřednictvím silných pout uvnitř určitých skupin, zejména v rámci rodin a etnických skupin; 2) *přemostující (bridging)* sociální kapitál vychází z relativně méně silných vztahů, které však překračují

---

¹⁹ Důvod zaměření na interaktivní a identifikační dimenzi sociální interakce bude blíže vysvětleno v Kapitole 2.5.1.

²⁰ Termín sociální kapitál používal již francouzský sociolog Pierre Bourdieu (1986), který jím rozuměl známosti (konexe), jež jednotlivci pomáhají dosáhnout jeho cílů. Dalším známým sociologem byl Američan James Coleman (1988), který sociální kapitál chápal jako množství vztahů k druhým lidem, kterými jedinec nebo skupina disponuje. In Skovajsa, M. 2006. „Demokracie, občanská kultura a sociální kapitál“ [online]. Pracovní texty FHS. [cit. 03. 09. 2015].

Dostupné z: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:E5JrFvoVXtYJ:ksos.fhs.cuni.cz/KOS-42-version1-skovajsa_obcanska_kultura_a_so.doc+&cd=1&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>.

hranice jedné etnické nebo příbuzenské skupiny; 3) *spojovací (linking)*, který představují kontakty mezi osobami na různých pozicích v mocenské a sociální struktuře společnosti (například kontakty na vlivné osoby).

První typ sociálního kapitálu může v první fázi integrace napomáhat imigrantům jako obrana proti sociální izolaci, avšak zároveň jim brání při kontaktu s domácí populací a rozvoji jazykových a kulturních kompetencí. Uzavřenost a předsudečné jednání majority je důvodem pro omezený vznik přemostujícího sociálního kapitálu, jenž se vyznačuje vzájemností, reciprocitou a důvěrou.

Mezi úspěšné faktory v interaktivní dimenzi sociální interakce patří především tvorba sociálních sítí a vztahů k členům majoritní společnosti. V počáteční fázi integrace je důležitá pro orientaci v nové společnosti síť tvořená krajany, která však může proces integrace brzdit. Významným faktorem je v tomto procesu také pracovní kolektiv, kde vztahy mezi kolegy mohou přerůst v neformální kontakty. Neméně důležitou roli hrají rodinné vztahy, které integraci ovlivňují. Autoři uvádějí tři typy rodinných vazeb: (1) smíšené manželské či partnerské vztahy, kde jeden z partnerů je Čech; (2) vztah vznikl ještě před příchodem do ČR a ani jeden z partnerů nemá český původ a migraci způsobují převážně ekonomické či politické důvody; (3) etnicky smíšené partnerské vztahy vzniklé v nové společnosti, avšak ani jeden z partnerů není Čech. Všechny respondentky ve výzkumu předkládaném v rámci této diplomové práce odpovídají druhému typu vazby, protože se do ČR přistěhovaly spolu se svým partnerem či manželem ze země původu.

Trbola ve svém výzkumu o integraci přistěhovalců do ČR uvádí, že interakce v rámci širších sociálních sítí a navazování kontaktů v rámci přátelských vazeb není pro tyto imigranty v počáteční fázi života v nové společnosti prioritou. Více se soustředí na zajištění existenčních podmínek pro svou rodinu. Přítomnost dětí pozitivně působí na zapojování rodiny do hostitelské společnosti a je tak podstatným pro-integračním faktorem (Rákoczyová, Trbola, 2009: 232–235).

2.4.3.2 Identifikační dimenze sociální integrace

Jak uvádí Tollarová, pro pocit integrovanosti je nalezení subjektivního vztahu k nové zemi pobytu zásadní, stejně jako vyrovnání se se vztahem k zemi původu. Imigranti vzpomínají na svůj domov, a proto je pro ně důležité, jak definují své „doma“. Pocit sounáležitosti s novou zemí ovlivňují zákonné i neformální možnosti v podobě nabídky služeb sociálního státu a občanské společnosti (Tollarová, 2006).

Identifikační integrace souvisí s otázkou identity, s její proměnou v souvislosti s emigrací a usazováním se v hostitelské společnosti a re-definicí hranice mezi „my“ a „oni“. „My“ označuje skupinu, do které přináležíme, a které rozumíme. „Oni“ představují skupinu, kam patřit nechceme či nemůžeme a vůči níž se vymezujeme. V sociologii se rozdíl mezi oběma skupinami prezentuje jako rozdíl mezi vlastní skupinou (in-group) a cizí skupinou (out-group) a bez takovéto hranice by se smysl identity hledal těžko. V opozici ke druhé skupině si dokážeme vybudovat svou sebeidentitu, soudržnost, vnitřní solidaritu a emocionální jistotu. Skupinu může tvořit několik lidí, kteří se setkávají tváří v tvář, anebo také rozptýlený celek, jehož společným jmenovatelem je třída, gender, etnická skupina či národ (Bauman, 2004: 43–49).

Individuální identita neznamena příslušnost pouze k jedné sociální skupině, ale může se vztahovat i k dalším skupinám. Příkladem je koncept transnacionální migrace, který zahrnuje dvojí vazbu cizince k zemi svého původu a k nové společnosti, což vede k vytvoření dvou národních identit a tudíž k transnacionální identitě.

Identita

V soudobých společnostech je identita klíčovým pojmem na rozdíl od minulosti, kdy byla identita spíše připsaná než vybraná. Howard představuje dvě dominantní vědecké disciplíny, které vymezují tradiční pojetí identity: teorii sociální kognice a symbolický interakcionismus (Howard, 2000: 367–393).

Teorie sociální kognice zkoumá, jakým způsobem lidé získávají, zpracovávají a používají znalosti a informace. Kognitivní schémata, abstraktní a organizované soubory informací, jsou kognitivní formou identit. Vlastní schémata obsahují charakteristiky, priority, cíle a znaky chování, které se vztahují na naši osobu a dávají nám odpověď na otázku „*kdo jsem?*“. Skupinová schémata (podobná stereotypům) zahrnují informace o sociální pozici, genderu, rase, věku či třídě, které mají přímý vliv na formování sebe sama, proto hrají důležitou roli v procesu identifikace. Oba dva typy schémat nám pomáhají třídit informace, které zároveň nemusí být vždy neutrální a mohou na sebe vázat hodnoty. Takové třídění informací do kategorií, tedy kategorizace, je doprovázeno negativním či pozitivním hodnocením některých kategorií. Teorie sociální identity zkoumá to, jak jednotlivci definují svou identitu na základě sociální dimenze, kterou utváří členství v různých sociálních skupinách, a osobní dimenze, jež se vyznačuje osobitou charakteristikou jedince.

Základním předpokladem symbolického interakcionismu je, že lidé přisuzují symbolický význam předmětům, chování, sobě a dalším lidem a tyto významy rozvíjí a předávají je dále skrze interakci. Lidé se chovají k předmětům nikoliv na základě jejich vlastností, ale na základě významů, které jim připisují. Vzhledem k tomu, že významy vznikají v procesu interakce, hraje jazyk stěžejní roli. Identita je tak tvořena skrze jazyk, a to jak v přímé konverzaci, tak skrze média. Přístupy interakcionistů se různí v důrazu na strukturu identity a proces, skrze který jsou identity tvořeny. První přístup se vztahuje ke konceptu teorie sociálních rolí jako ztotožnění jedince se svým sociálním statutem. Tento koncept rozpracoval Stryker, který chápal identitu jako hierarchicky uspořádanou soustavu rolí, jejichž důležitost je dána jejich výrazností a významností (Stryker citován in Howard, 2000: 371). Druhý přístup zdůrazňuje tvorbu identity skrze proces a jednání, jehož představitelem je Erving Goffman. Ve svém díle *Všichni hrajeme divadlo* (v originále *The Presentation of Self in Everyday Life* – 1999) se Goffman věnuje dramaturgickým problémům jedince, který jako herec prezentuje svou činnost ostatním - publiku a jehož vlastní já se uskutečňuje v interakci s ním. Stejně jako na scéně divadla vytváří jedinec v každodenním životě různé role a snaží se navozením určitého dojmu ovlivnit reakce publika na něho samého. Publikum svým ne/přijetím dává najevo, zda jeho roli akceptuje či odmítá. Odmítnutí může vést ke stigmatizaci, které se lze bránit přizpůsobením se společenským normám a hodnotám (Šubrt, 2001).

Identita je v tomto modelu tvořena skrze mluvu a každodenní interakci. Například v dámském spolku, kde téma debaty je osobní vzhled, si svou identitu ženy udržují skrze rétoriku posuzování, která poskytuje základní pravidla pro kritické hodnocení vzhledu. Mnoho výzkumů je věnováno sociálním skupinám s konfliktem identity, které se vypořádávají se sociální nerovností (bezdomovci, lidé s AIDS).²¹

Etnická a národní identita

Po příchodu do nové země je imigrant vystaven mnohým postmigračním procesům, které mohou mít vliv na jeho původní identitu. Ta je vystavena celé řadě nových podnětů, ke kterým se cizinec může postavit jak pozitivně a identifikovat se s nimi, tak negativně a distancovat se od nich. Phinney ve svém článku shrnuje dosavadní teorii a výzkum

---

²¹ Anderson identifikuje dvě různé strategie, které využívají bezdomovci, aby se vyhlí stigmatizaci. Mezi tzv. in-group techniky využívané bezdomovci patří pití, levná zábava, toulky či pozitivní diskuze o identitě. Out-group techniky, které zmenšují důsledky stigmatizace během interakce s veřejností, je zahalování, kdy jedinci maskují svůj sociální status, obrana a někdy kolektivní akce jako např. hnutí bezdomovců. (Anderson citován in Howard, 2000: 372).

o působení etnické identity na identifikaci s přijímající společností a o tom, jak se tento vztah mění napříč etnickými skupinami a národními kontexty. Navrhuje interakční model pro lepší porozumění etnické a národní role v procesu adaptace imigranta (Phinney, 2001).

Etnická identita je aspekt akulturace, který se zaměřuje na subjektivní pocit sounáležitosti se skupinou či kulturou. Berryho model akulturace je užitečným východiskem pro pochopení variace v etnické identitě. Obdobně jako model akulturace, etnickou identitu a identitu získanou v nové společnosti, národní identitu, lze chápat jako dvě strany skupinové identity, které se nezávisle mění, tj. každá z identit může být buď pevná a silná, anebo nevyvinutá a slabá. Jedinec, který udržuje silnou etnickou identitu a zároveň se identifikuje s novou společností, má integrovanou identitu. Ten, kdo setrvává u své původní identity a odmítá se ztotožňovat s novou kulturou, má separovanou identitu, zatímco ten, který se vzdává své původní identity a přijímá novou, má asimilovanou identitu. Jedinec, který se necítí součástí ani své původní kulturní skupiny, ani hostitelské společnosti, má marginalizovanou identitu (Tamtéž: 495, 496).

Skupiny přistěhovalců přijíždí do nové země s odlišnými názory na způsob uchování své původní kultury a zapojení se do nové společnosti. Vedle jejich názorů je nutné sledovat i míru přijetí imigrantů tamějšími obyvateli a oficiální imigrační politiku přijímajícího státu. Etnická identita převažuje nad národní, pokud cizinec touží po zachování své původní identity a zároveň je v nové zemi prosazován pluralismus. Národní identita je silná, pokud je ve společnosti tlak k asimilaci a imigrant se cítí v zemi přijat. V případě odmítavých až nenávistných postojů vůči imigrantům mohou někteří význam své etnické identity snižovat či přímo na ní rezignovat; jiní mohou hájit svou hrdost v rámci kulturní skupiny a zdůrazňovat solidaritu jako způsob, jak se vypořádat s negativními postoji. Imigrační politika přijímající společnosti je faktor, který může interagovat s výběrem identit. Jinými slovy to znamená, do jaké míry stát podporuje proces integrace tím, že respektuje kulturní diverzitu. Národní politiky podporující multikulturalismus by měly nabídnout imigrantům bikulturní (integrovanou či dvojí) identitu, aby se necítily pod nátlakem. Kanada je příkladem politiky, jenž se snaží o zachování původní kultury přistěhovalců, kteří navíc sami preferují strategii integrace. Avšak důkaz pro vztah mezi strategií imigrační politiky a volbou identity imigranta je slabý. Některé výzkumy uvádějí, že rozhodujícími faktory pro volbu identity jsou spíše než národní politiky místní faktory jako osobní vztahy (rodina, známí), škola a sousedství (Tamtéž, 2001: 494–499).

Etnická identita zahrnuje různé aspekty včetně sebeidentifikace, pocitu sounáležitosti a sdílených hodnot, závazků a postojů vůči své kulturní skupině. Koncept etnicity se v tomto kontextu vztahuje k podskupinám v rámci národa, jež pojí stejný původ a společná kultura, nábožeství, jazyk, příbuzenství či území. Podobně komplexním pojmem je národní identita, která zahrnuje pocit sounáležitosti a postoje vůči širší společnosti. Podle Berryho modelu je etnická a národní identita imigrantů vzájemně nezávislá a jedinci mohou patřit k jedné ze čtyř možných strategií akulturace (Tamtéž, 2001: 497).

Phinney ve svém článku zmiňuje výsledky rozsáhlé studie, která mapovala vzájemný vztah etnické a národní identity dospělých migrantů ve čtyřech státech (USA, Izrael, Finsko a Nizozemí).²² V každé zemi byla etnická identita měřena čtyřmi faktory dle Multigroup Ethnic Identity Measure (například pocit sounáležitosti, pozitivní pocity).²³ Ve všech případech byla etnická identita silnější než národní. Vztah mezi těmito identitami se měnil napříč státy a etnickými menšinami v nich žijících. Ačkoli obě identity mohou být teoreticky nezávislé, jejich vztah se může empiricky měnit. Některé kontexty podporují možnost integrace a zjednodušují rozvoj bikulturní identity, zatímco jiné mohou podporovat separaci raději než integraci (Tamtéž, 2001: 497, 498).

Vzájemný vztah etnické a národní identity a jejich role v duševní pohodě imigrantů je chápán jako interakce mezi postoji a vlastnostmi imigrantů a odezvou přijímající společnosti. Míra zachování jedné nebo druhé identity se mění v závislosti na podpoře etnicity a tlaku na asimilaci. Tato studie potvrzuje, že pro úspěšný proces adaptace musí být obě identity vyvážené. Otázkou zůstává, jak etnická a národní identita a z ní vyplývající kategorie identit souvisí s adaptací imigrantů. Výzkum tvrdí, že bikulturní identita souvisí s vyšší úrovní blahobytu než ostatní kategorie identit. Pokud je však imigrant se silnější etnickou identitou vystaven tlaku na asimilaci, může dojít k reakcím charakterizovaným projevem vzteku, deprese či dokonce násilím. Jedinec s bikulturní identitou se stane spíše součástí přijímající společnosti, pokud není ze strany hostitelské společnosti diskriminován a není mu bráněno v inkluzi.

---

²² Tato studie je součástí rozsáhlejšího výzkumu s názvem „International Comparative Study of Ethno-cultural Youth“ (ICSEY).

²³ MEIM je škála pro měření etnické identity mládeže a mladých dospělých, kterou vytvořila americká psycholožka J. Phinney. Ve škále jsou na rozdíl od dřívějších zahrnuty jen položky společné pro všechny etnické skupiny. (Chvojková, P. 2013. *Interkulturní aspekty morální kompetence*. Diplomová práce. Brno: FF MU.

Transnacionální identita

Transnacionalismus je koncept, který se používá k interpretaci mezinárodní migrace a odkazuje k procesům, prostřednictvím kterých transmigranti vytvářejí a udržují sociální vztahy, jež propojují jejich původní a nová místa pobytu. Teorie transnacionální migrace²⁴ pracuje s pojmy jako jsou transnacionální sociální pole nebo multi-lokální svět. Jako transmigranti jsou tím pádem označováni přistěhovalci, kteří vytvářejí a udržují rodinné, hospodářské, náboženské, politické a jiné formy sociálních vztahů napříč hranicemi národních států. Životní svět transmigrantů – svět, ve kterém jednají, přijímají rozhodnutí a v němž jsou formovány jejich identity – se takto zakládá na sítích sociálních vztahů, které propojují místa nacházející se ve dvou nebo více národních státech a vytvářejí tak transnacionální sociální pole, které přesahuje hranice politické i kulturní. Jak uvádí Szaló, „*přistěhovalci se tím pádem už nezdají být vykořeněnými subjekty, naopak jde o aktivně jednající lidi, kteří opakovaně – tam a zpět – překračují nejenom hranice států, ale také hranice různých kultur a společenstev*“ (Szaló, 2007: 111).

Na rozdíl od analytických kategorií etnicity a rasy, které se snažily vymezit identitu přistěhovalců pouze v rámci jedné určité společnosti v rámci národního státu, je hlavním referenčním rámcem kategorie transnacionální identity každodenní jednání a životní svět přistěhovalců. Ty se formují jako výsledek souběžných strategií adaptace a odporu vůči globálním strukturám kapitalismu. Pojem etnické identity byl užíván při výzkumech asimilace cizinců a předpokládal, že tuto identitu mají a musí mít především přistěhovalci a menšiny. Etnická identita je chápána jako vědomě přijatý vztah sounáležitosti k určité etnické skupině. Avšak tento pojem nebere v úvahu odlišnosti uvnitř etnické skupiny, která nemusí nutně sdílet stejné kulturní praktiky či sociální podmínky a zkušenosti (Tamtéž: 119).²⁵

---

²⁴ Ve své knize „*Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich*“ Csaba Szaló pracuje s pojmem transnacionální migrace, který vyjadřuje existenci přes-hraničních vazeb přistěhovalců s jejich původním domovem a zároveň jejich snahu budovat nový domov a začleňovat se do sociálních institucí přijímající společnosti. Fenomény pojaté v teoriích transnacionální migrace - jako „nacionalismus na dálku“ nebo „souběžná participace ve více národních imaginárních komunitách“ - svědčí o proměnách národní identity v rámci teritoriálně vymezených podobách domoviny.

²⁵ Nina Glick-Schiller a Georges Fouron zkoumali ve své studii identitu haitských přistěhovalců v New Yorku v 80. letech 20. století, a to na základě písniček haitského zpěváka, které reflektovaly životní zkušenost této etnické skupiny imigrantů. Výzkumníci pracovali s transnacionální identitou jako analytickou kategorií, kterou není možné klasifikovat jako identitu formovanou ve vztahu ke kategoriím etnicity a rasy, ani ve vztahu ke státním a národním identitám. Transnacionální identita přitom je žitou identitou, zakotvenou ve sdílených, historických a geografických referenčních rámcích přistěhovalců z Haiti žijících v USA. (Schiller, Nina Glick and Fouron, Georges E. 1999. „Terrains of blood and nation: Haitian transnational social fields“, *Ethnic and Racial Studies*, 22: 2, 340–366).

Transnacionální identita umožňuje pojmut proces, ve kterém přistěhovalci odmítají akceptovat jak státní, tak hegemonní klasifikační hranice, jež by měly vymezit jejich identitu a politické aktivity.

Identita a občanství

Mnohvrstevnatost identity má velké důsledky pro celou oblast sociálních věd, protože vede k propojení identit s pojmem občanství. Jak píše Bauman:

„Občanství může být něco, k čemu člověka opravňuje místo narození. Kromě toho může být někomu uděleno na základě jeho žádosti nebo jako odměna za dřívější služby dané zemi. V jiných případech utíkají lidé před pronásledováním, a tak žádají o politický azyl a o povolení k azylu. Při posuzování těchto věcí ovlivňuje to, jaký status bude dotyčné osobě přidělen a zda bude žádosti vyhověno, kultura, národ a přesvědčení spjatá s nacionalismem. Projevuje se tu také souvislost mezi osobní identitou a příslušností k nějakému národu.“
(Bauman, 2004: 165)

Podobně Howard tvrdí, že identity se stávají otázkou občanství a jsou založené na lidské zkušenosti z konkrétních komunit a kontextů (Howard, 2000: 386). Občanství tak může znamenat „pocit, že jsem někde doma“ a zároveň znám svá práva a povinnosti, tudíž v tomto pojetí není občanství výrazem pro občanská, politická či sociální práva. Pocit nejistoty ohledně své identity v nové společnosti zažívá mnoho imigrantů, kteří mají pochybnosti o tom, kam vlastně patří. Koncept či pocit patření (angl. *sense belonging*) je jedním z ústředních tématů této diplomové práce a v roce 1992 ho vymezila profesorka ošetrovatelství Bonnie M. K. Hagertyová jako zkušenost (prožitek), že „*se člověk v prostředí nebo systému osobně angažuje a je do něj začleněn (zavzat)*“. Zároveň zdůrazňuje předpoklady pro pocit patření, tedy mít energii, zájem a možnost rozvíjet smysluplnou angažovanost, a prožitek patření jako takový ve smyslu angažovanosti, začlenění (Baštecká, Mach, 2015: 671).

Pojem občanství zahrnuje tedy dva různé významy: občanství jako právní status a občanství jako identita a žádoucí činnost (Hyun, 2007). Občanství jako právní status znamená národnost či státní příslušnost v určité zemi a obnáší práva a povinnosti občanu uložené státem. Zákonodárství toho kterého státu určuje, na co přesně má občan právo a jaké jsou jeho povinnosti. V ČR platí zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky, který umožňuje od 1.1.2014 existenci dvojího (či vícero) státního občanství. O udělení občanství cizinci rozhoduje MV ČR, ale ani po splnění všech podmínek

žadatelem se na něj nevztahuje právní nárok, proto mu může být zamítnuto. Mezi kritérii pro udělení státního občanství patří například tato: žadatel má na území ČR trvalý pobyt a v zemi žije alespoň 10 let, je bezúhonný, jeho znalost českého jazyka dosahuje úrovně B1 nebo vyšší a orientuje se v kulturně-společenských, zeměpisných a historických realitách ČR.²⁶ Druhý význam občanství podle Hyuna spočívá v pocitu příslušnosti k určitému společenství, občanských ctnostech a participaci občanů na životě politické komunity.

Podle Habermase vznikly po revolučním roce 1989 podněty, které jsou důležité pro zkoumání vztahu občanství a národa nebo národní identity. Do té doby byla institucionalizace národní identity předpokladem konstituce občanské identity. Nacionalismus byl kulturním základem moderního právního státu, a proto byla občanská příslušnost nemyslitelná bez příslušnosti ke kulturní komunitě národa.

Prvním podnětem pro výzkum vztahu občanství a národní identity byl rozpad Sovětského svazu a východního bloku spolu se sjednocením Německa. Druhým podnětem pak proces ekonomické a politické integrace západní Evropy. Habermas tvrdí, že národní státy se nacházejí v konečné fázi své existence, a proto je třeba opustit územní a národnostní pojetí státu a vydělit od nich pojem občanství. Zároveň však tvrdí, že občanství nebylo nikdy pevně spjato s národní identitou, ale byla to především sociopsychologická vazba, co spojovala občanství a národní identitu (Habermas citován in Szaló, 2003). Této vazbě dává význam Shaw, podle které se jedná o tzv. dvojitý kód občanství, jenž je založen nejen na občanských právech, ale také na členství v kulturně definované společnosti. Identitu není nutné odvozovat od příslušnosti k národu, etnické skupině či náboženství, ale identita může být vybudována i skrze sociální instituce, které dávají jednotlivcům možnost participovat na veřejném životě (Shaw 1997).

Oba rozměry občanství jako právního statusu a identity se prolínají v životech každého jednotlivce, ale nakonec je určující jeho aktivní účast na životě společnosti jako celku. Kymlicka upozorňuje, že liberální demokracie by měla respektovat způsob participace občanů ve veřejném životě a nikdo by k ní neměl být nucen. Lidé se pak mohou realizovat v rodině, umění či náboženství. Spolková činnost, participace v zájmových sdruženích či dobrovolnictví jsou také oblasti, kde je možné přebírat odpovědnost za část života společnosti. Taková participace je důležitá, protože se pro ni lidé sami rozhodnou (Kymlicka, 2002: 84–89). McLaughlin tvrdí, že v současných demokraciích je politická participace stejně záležitostí elit a většina občanů je apolitická.

---

²⁶ Podrobněji se lze s jednotlivými kritérii pro udělení státního občanství ČR seznámit například na stránkách MV ČR: <<http://www.mvcr.cz/clanek/udeleni-statniho-obcanstvi-ceske-republiky.aspx>>.

Tento moment je pro něj jeden z důležitých momentů rozdělení koncepce občanství na minimální a maximální. Z pohledu minimalismu je občanství pouze pasivním respektováním zákonů, nikoli aktivním využíváním občanských práv. Maximální koncepce demokracie pak vyžaduje, aby práva demokracie zahrnovala větší participaci (McLaughlin citován in Kymlicka, 2002: 86).

Will Kymlicka je představitelem liberálního egalitarianismu, který rozpracovává koncept sociální spravedlnosti. Sociální spravedlnost je zajišťována státem prostřednictvím veřejných institucí, zatímco individuální svobodu zajišťuje občanská společnost. Kymlicka vnímá právě občanskou společnost jako prostor, ve kterém mají všichni příležitost stát se aktivními občany a prosazovat normy rovnosti ve veřejném životě společnosti. Takový způsob chování nazývá „zdvořilostí“ (angl. *civility*). Tato ctnost se projevuje nejen v politických aktivitách, ale v každodenním jednání a popisuje způsob, jakým jednáme s lidmi, se kterými přijdeme do osobního kontaktu. Autor ve svém článku uvádí příklad zdvořilosti jako úsměv bělocha na asijskou rodinu v místním parku. Tedy je to určitá forma nediskriminace, kdy záleží na chování jednoho k druhému. Díky této schopnosti se cizinec cítí v nové zemi vítaný a dokáže snáze získat pocit sounáležitosti s tamější společností (Kymlicka, 2002: 84–89).

Kymlicka pojímá občanství skrze koncept multikulturalismu, který klade důraz na schopnost členů národa oceňovat národnostní a etnické subkultury žijící společně v rámci jednoho národa. Stát by měl uznávat menšinová práva, včetně práva na samosprávu (přenesení pravomocí na národnostní menšiny), finanční podporu a ochranu určitých činností vztahujících se na etnické či náboženské skupiny (vzdělávání v jazyce menšin) či práva zastoupení menšin v rozhodovacím procesu. Kymlickův model multikulturalismu je reakcí na dřívější model unitárního, homogenního národního státu, v rámci kterého byl stát pokládán za vlastnictví dominantní národnostní skupiny. Ta v něm prosazovala svou identitu, jazyk, historii či kulturu. Ostatní etnické skupiny byly buď asimilovány nebo dokonce vyloučeny (Kymlicka, 1995: 10–33).

Občanství a identita matek migrantek

Výzkum Umüt Erel²⁷ o matkách migrantkách kurdské národnosti žijících v Londýně se zaměřuje na nové rozměry občanství, které přináší ženy migrantky do nové společnosti a svou *kulturní prací* přispívají tradičnímu pojetí občanství (chápaném ve smyslu formálních práv a povinností). Na matky migrantky se většinou nahlíží jako na nositelky

---

²⁷ Erel, U. 2013. Kurdish migrant mothers in London Enacting Citizenship, *Citizenship Studies*, 17:8, 970–984.

etnicky specifických hodnot a kulturních zdrojů. Souvislost mezi občanstvím a mateřstvím je komplexní, protože občanství žen je založeno na jejich centrální roli sociální reprodukce rodinného života a sociálních služeb uvnitř národního státu, zatímco migrantky stojí na jeho hranicích. Výzkum Erel odpovídá na otázku, jak ženy migrantky rozšiřují významy tradičního pojetí občanství (Erel, 2013).

Mateřství matek migrantek je často chápáno jako zdroj vytváření kulturní identity pro menšinovou skupinu, ale zároveň obsahuje i transformativní aspekty. Mateřství jako intimní vztah mezi matkou a dítětem se posouvá za soukromé a veřejné hranice co do pojetí občanství. Ačkoli je formální občanství pro matky důležité, výzkum se zaměřuje na občanství jako na komplexní vztah ovlivněný identitou, sociálním statutem, kulturními předpoklady, institucionálními praktikami a pocitem sounáležitosti s novou společností. Tato perspektiva vybízí k redefinici, rozšíření a přeměně již daných představ o právech, povinnostech a občanství a pochopení významu inkluzivního občanství tak, jak na něj nahlíží právě ti exkludovaní, v našem případě matky migrantky.

Pro výkon občanství migrantek je důležité měřítko jejich sounáležitosti a participace, a to již počínaje intimní sférou v rodině po místní, národní a transnacionální sféru, kde jsou ženám přiznávána či upírána jejich práva a nároky. Ačkoli je stát stále hlavním aktérem, pokud jde o povolení vstupu migrantů na své území a přiznávání zákonných, sociálních a politických práv, migrantky přispívají k vytváření koncepce těchto práv.

Mateřství je obvykle zařazováno do soukromého sektoru, a proto je ve studiích o občanství neviditelné, což zahaluje ústřední roli rodinných norem v nárocích na občanství. Běžným úkolem matky je předávat kulturní a sociální kapitál, díky kterému cítí dítě sounáležitost se svým národem a identifikuje se s ním. Migrantky jsou často ve veřejných debatách zobrazovány jako nositelky své původní kultury, což může být některými tvůrci politik vnímáno jako ohrožení sociální koheze a naopak vůdci etnických menšin podporováno. Nicméně vlastní představa migrantek a okolnosti jejich migrace mohou být v naprostém protikladu vůči těmto statickým názorům o pojetí mateřství jako zachování kulturní identity.

Pojetí kulturního občanství, na které upozorňuje výzkum Erel, obsahuje právo na celistvou kulturní participaci a nerušenou reprezentaci etnických práv. Zahrnuje i feministický pohled na neplacenou práci matek doma, jež by měla být viděna jako důležitý aspekt občanství, který přispívá sociálnímu blahobytu. Péče o děti zahrnuje kromě praktických dovedností i etickou orientaci, která přispívá k normativním debatám ohledně aspektů občanské praxe.

Kulturní práce znamená pro kurdské matky nejen výchovu občanů národního státu, ale také tvorbu „flexibilního občanství“, které odkazuje na sounáležitost a účast na více překrývajících se úrovních – v původním národě, hostitelském státu a na lokální a diasporické nestátní kurdské identifikaci. Vštěpováním etnické identity vzniká nová podoba občanské identity – britského Kurda v Londýně. V prostředí etnicky dominantní společnosti jsou kulturní praktiky a hodnoty kurdských matek devalvovány, ale matky své kulturní zdroje používají pro vytváření pocitu sebeúcty ve svých dětech, což je také součástí jejich kulturní práce. Tato kulturní práce je součástí odolnosti vůči rasismu, kterému mohou být děti v hostitelské společnosti vystaveny a díky vybudované sebeúctě mu tak mohou lépe vzdorovat (Kershaw citován in Erel, 2005). Matky si mohou vybrat, zda budou ve svých dětech kultivovat etnickou či univerzální identitu, která je v dominantní společnosti považována za neutrální. Pokud si vyberou první možnost, neznamená to neschopnost nebo neochotu integrovat se, ale předání schopnosti odolávat rasismu. V tomto smyslu přináší mateřství nové prvky občanství, zejména pokud mají dopady i mimo domácnost.

2.5 Spokojenost s životem v ČR

Pokud chceme zkoumat proces integrace a zapojení migrantů do života občanské společnosti, je třeba si všimnout faktorů, které míru integrace do společnosti ovlivňují. Jedním z faktorů je spokojenost migrantů s životem v hostitelské zemi. Spokojenosti imigrantů na území ČR se věnoval výzkum z roku 2007,²⁸ jenž jako první v daném rozsahu zmapoval situaci imigrantů z genderového hlediska. Míra spokojenosti byla zjišťována ve třech různých oblastech: materiální spokojenost, privátní spokojenost a spokojenost s celkovým vývojem v ČR. Nejlépe cizinci ohodnotili úroveň materiální spokojenosti, která je hlavním faktorem pro rozhodnutí zůstat v zemi, příp. získat občanství. Právě cizinci s trvalým pobytem byli spokojenější s materiálním vybavením než cizinci s povolením pouze k přechodnému pobytu. Nejslabší vliv na rozhodnutí zůstat v ČR zaznamenala spokojenost s osobním životem, což souvisí s připraveností vydělávat peníze na úkor osobního komfortu. Jak bylo řečeno, výzkum zohlednil i genderové aspekty, avšak v tomto ohledu nebyly zjištěny žádné markantní rozdíly.

Jedním ze závěrů výzkumu bylo i zjištění, že práce v domácnosti je významným indikátorem integrace rodiny, jejího zabydlování v novém českém domově a této práci se

---

²⁸ Kvantitativní výzkum provedla společnost Gabal Analysis & Consulting a zkoumaným vzorkem byli ekonomičtí migranti z Vietnamu, Číny, Ukrajiny, Ruska a azylanti. (MPSV ČR, 2007: „Analýza přístupu žen imigrantek a mužů imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v ČR“).

věnují především cizinky s trvalým pobytem. Ženy imigrantky stojí také v centru udržování kulturních tradic země původu a matky imigrantky vzhledem ke svému vlivu na děti zprostředkovávají integrační strategie druhé generaci. Výzkum naznačil, že rodina s dětmi je nejsilnějším integračním faktorem a právě integrace dětí do českého školství je důležitým nástrojem integrace jejich rodičů. Jako nejvyšší prioritu rodiče při výchově svých dětí označují znalost češtiny a studium na vysoké škole. Dále bylo zjištěno, že při hledání práce se imigranti obracejí spíše na své krajany a známé a služeb NNO využívá jen minimum z nich. Imigranti původem z Ukrajiny a Ruska se více věnují aktivitám směřujícím do majoritní komunity (Analýza, 2007).

Na otázku ze Závěrečné zprávy z dotazníkové šetření „Jak se žije migrantům a migrantkám na území hl. města Prahy“ z roku 2014²⁹, co je důležité pro spokojený život v Praze (Tab. 1), si mohli respondenti z řad migrantů vybrat tři různé možnosti. Za nejdůležitější faktor považují migranti dobrou znalost češtiny a dobrou práci. Za důležité jsou považovány také dobré vztahy mezi Čechy a migranty a stejné šance na trhu práce. Za nepřilíš důležité je naopak považováno mít dostatek českých přátel, za mnohem důležitější považují dotazovaní migranti mít dostatek přátel v ČR, a to jak Čechů, tak i migrantů. Z dalších odpovědí výzkumu vyplývá, že migranti se s Čechy stýkají rádi, ale uvítali by více příležitostí trávit s Čechy čas. Většinu svých přátel nacházejí migranti totiž opět v migrantských komunitách. Dalším sledovaným faktorem ovlivňujícím spokojenost s životem v Praze bylo pociťování rasismu či diskriminace ze strany majority. Skoro polovina dotazovaných pociťovala diskriminaci spíše než rasismus ze strany české společnosti.

Tabulka 1. Co je podle respondentů důležité pro spokojený život v Praze – rozložení podle státní příslušnosti. Zdroj: Integrační centrum Praha, o.p.s. (2014: 18)

Státní příslušnost	Znalost českého jazyka	Orientace ve zvycích	Orientace v institucích	Vztahy mezi Čechy a migranty	Stejně šance na trhu práce	Čeští přátelé	Přátelé v ČR	Dobrá práce
Ukrajina	28%	4%	9%	13%	12%	3%	10%	21%
Rusko	30%	4%	10%	11%	11%	3%	10%	19%
Býv. SSSR	31%	8%	10%	10%	14%	3%	8%	18%

²⁹ Výzkumu se zúčastnilo 706 cizinců, kteří pocházeli převážně z Ruska, Ukrajiny, Vietnamu a postsovětských zemí, pobývali v Praze nejméně 3 měsíce a nejsou žadateli o mezinárodní ochranu ani osobou s poskytnutou mezinárodní ochranou.

2.5.1 Modely kvality života

V souvislosti se zjištěním stavu spokojenosti migrantů v nové společnosti je důležitým pojmem kvalita života. Kvalitu života lze zkoumat z hlediska velmi obecného jako např. schopnost vést normální život, až po hlediska konkrétní, sledující určitý aspekt kvality života (naplnění osobních cílů, pocit štěstí, spokojenosti apod.). Světová zdravotnická organizace (WHO) hovoří o kvalitě života člověka jako o „jedincově percepci jeho pozice v životě v kontextu své kultury a hodnotového systému a ve vztahu k jeho cílům, očekáváním, normám a obavám. Jedná se o velice široký koncept ovlivněný mnoha aspekty – fyzickým zdravím jedince, jeho psychickým stavem, mírou nezávislosti, sociálními vztahy, osobním vyznáním a vztahem ke klíčovým oblastem jeho životního prostředí.“ (WHO, 1997: 1).

Modely kvality života se v pojetí jednotlivých autorů různí. Pro teoretické ukotvení tohoto pojmu je třeba přiblížit dva její modely, jejichž prvky budou využity ve výzkumné části práce. Podle Heřmanové mezi nejznámější teoretické modely kvality života patří model subjektivní kvality života vytvořený Centrem pro podporu zdraví při Univerzitě Toronto – viz Tab. 2. Kvalita života jedince je dána jednak subjektivně (sociálně, hodnotově a kulturně), a jednak mírou, v níž se jedinci daří tyto oblasti života reálně naplňovat a tím, jak toto naplňování jedinec subjektivně hodnotí. Dle tohoto modelu je pro kvalitu života nejdůležitější subjektivní pocit osobní pohody či nepohody (tělesné, duševní a sociální). Objektívni životní podmínky nejsou do tohoto modelu začleněny, protože jako takové kvalitu života nevytvářejí, ačkoliv ji do určité míry mohou ovlivňovat (Heřmanová, 2012: 413).

Tabulka 2. Model kvality života Centra pro podporu zdraví Univerzity Toronto. Zdroj: Heřmanová, E. (2012: 413)

1. BÝT (BEING) – osobní charakteristiky člověka	
Fyzické bytí	Zdraví, hygiena, výživa, pohyb, odívání, celkový vzhled
Psychologické bytí	Psychologické zdraví, vnímání, cítění, sebeúcta, sebekontrola
Spirituální bytí	Osobní hodnoty, přesvědčení, víra
2. PATŘIT NĚKAM (BELONGING) – spojení s konkrétním prostředím	
Fyzické napojení	Domov, škola, pracoviště, sousedství, komunita
Sociální napojení	Rodina, přátelé, spolupracovníci, sousedé (užší napojení)
Komunitní napojení	Pracovní příležitosti, odpovídající finanční příjmy, zdravotní a sociální služby, vzdělávací, rekreační možnosti a příležitosti, společenské aktivity (širší napojení)
3. REALIZOVAT SE (BECOMING) – dosahování osobních cílů; naděje a aspirace	
Praktická realizace	Domácí aktivity, placená práce, školní a zájmové aktivity, péče o zdraví, sociální začleňování
Volnočasové realizace	Relaxační aktivity podporující redukci stresu
Růstová realizace	Aktivity podporující zachování a rozvoj znalostí a dovedností, adaptace na změny

V praktické části budu sledovat naplnění vybraných aspektů kvality života ruských mluvčících matek, tak jak jsou popsány ve výše uvedeném modelu kvality života Univerzity Toronto především ve druhém a třetím bodu: v části „patřit někam (belonging)“ budu zkoumat začlenění migrantek do konkrétního prostředí, a to zejména do české občanské společnosti skrze fyzické, sociální a komunitní napojení; v části „realizovat se (becoming)“ budu mapovat zapojení žen do aktivit v rámci občanské společnosti v ČR. Osobní charakteristiky člověka představené pod pojmem „být (being)“ se promítají do dalších dvou bodů, proto jim nebudu věnovat zvláštní pozornost.

Druhým modelem je Maslowova pyramida, která poukazuje na komplex potřeb, jejichž uspokojování nebo neuspokojování ovlivňuje kvalitu života. Maslowova hierarchie potřeb bývá spojována spíše s hodnotami nebo motivací, ale proces naplňování potřeb úzce souvisí s kvalitou života. Maslow rozdělil potřeby do pěti kategorií, a to podle jejich vývojového pořadí. Po uspokojení základních, fyziologických potřeb následuje uspokojení potřeb vyšších. Pociťovaný nedostatek nebo frustrace na nižší úrovni nedovoluje posunout se na další úroveň potřeb. V případě uspokojení určité oblasti potřeb se prioritou přesune o úroveň výše. Základní potřeby člověka jsou tedy organizovány do pyramidy, kde nejnižším stupněm jsou fyziologické potřeby (dýchání, jídlo, pití apod.). Nad nimi stojí potřeba jistoty a bezpečí, která zahrnuje ochranu před zločinem, finanční jistotu, zdraví a pocit klidu a zajištění pomoci v případě úrazu nebo nemoci. Po uspokojení prvních dvou potřeb se prioritou stane potřeba lásky a sounáležitosti, jinak hrozí osamělost, sociální úzkost a deprese. Potřeba ocenění a pozitivního hodnocení je předposledním stupněm pyramidy a vyjadřuje touhu po respektu, pocitu užitečnosti, sebevědomí, nezávislosti a svobodě. V případě jejich nedostatku se dostavuje pocit méněcennosti či bezmoci. I přes uspokojení všech těchto potřeb se často objevuje nová nespokojenost či neklid, protože *„čím člověk může být, tím také musí být“*³⁰. Tento výrok se vztahuje k potřebě sebeaktualizace, touze po naplnění svého potenciálu, tvořivosti a neustálé produktivitě. Tato potřeba také stojí na nejvyšším stupni pyramidy a může nabývat rozličných forem (někdo naplňuje tuto potřebu jako ideální matka, jiný jako umělec či vědec).

Podmínkou pro uspokojení základních potřeb je jejich prostředí, ve kterém existuje svoboda slova, projevu, informací, právo na obhajobu, spravedlnost, čestnost a uspořádanost ve skupině. První dvě skupiny nazval Maslow deficitními, protože jsou aktualizované v momentě jejich nedostatku a po uspokojení ustupují do pozadí.

---

³⁰ Z angl. originálu: „*What a man can be, he must be*“ (Maslow, 1943).

Sebeaktualizaci označil jako růstovou potřebu, jež má nevyčerpatelný potenciál a proto nemůže být nikdy zcela naplněna. Potřeby musí být uspokojovány po sobě až do stavu, kdy je dosaženo růstové motivace a naplňování vyšších potřeb není podřízeno předchozímu uspokojování potřeb nižších. Tento jev nazval funkční autonomií (Maslow, 1943). V rámci tohoto modelu mě budou zajímat tři vrchní patra pyramidy, protože vycházím z předpokladu, že fyziologické potřeby a potřeba jistoty a bezpečí jsou u mých respondentek naplněny. Ekonomická nezávislost a menší kriminalita v ČR patří mezi hlavní důvody, proč ženy emigrovaly ze svých rodných zemí, a proto potřeby ve druhém stupni pyramidy jsou naplněny.

Potřeby zahrnuté v obou uvedených modelech odpovídají identifikační a interaktivní fázi sociální dimenze, ze kterých vychází praktická část této práce.

3 Metodologická část

V této části představuji cíle výzkumu, zvolenou výzkumnou metodu a její teoretické ukotvení. Dále popisuji způsob volby výzkumného vzorku, technice sběru dat a jejich následné analýze a interpretaci.

3.1 Cíle výzkumu

Cílem tohoto výzkumu je zjistit, jak se rusky hovořící matky migrantky zapojují do života české občanské společnosti a jaké jsou jejich potřeby, které jsou určující pro jejich úspěšnou integraci. Hlavní výzkumnou otázku jsem formulovala následovně:

Co potřebují ruskojazyčné matky, aby se v české občanské společnosti cítily přijaté?

Odpověď na ni můžeme hledat prostřednictvím dalších výzkumných otázek:

- Jaká je role NNO v procesu integrace matek migrantek a jejich zapojení do české občanské společnosti?
- Jaké jsou bariéry pro začleňování matek migrantek do české občanské společnosti?
- Jakou roli hrají děti při zapojování svých matek do české občanské společnosti?

3.2 Výzkumná metoda

Jako výzkumnou strategii jsem zvolila kvalitativní strategii, která umožňuje sledovat jevy a problémy v jejich autentickém prostředí s cílem získat detailní informace a vytvořit komplexní obraz studovaného jevu. Hlavním důvodem pro výběr tohoto výzkumného designu byla touha poslechnout si životní příběh se všemi jeho okolnostmi, které respondentky zažívají v procesu integrace, a snaha porozumět jejich problémům a potřebám v novém prostředí. Životní zkušenosti při zapojování migrantek do nové společnosti nelze popsat pomocí statistických dat, protože nelze postihnout všechny jejich aspekty. Vzájemný důvěrný vztah mezi respondentem a výzkumníkem v kvalitativním výzkumu umožňuje probírat i citlivá témata a tudíž přispět k celkové validitě výzkumu. Domnívám se, že integrace migrantek a jejich mateřství taková témata představují. Matky migrantky představují zranitelnou skupinu: jako cizinky se pohybují v neznámém prostředí a mohou být vystavené diskriminaci ze strany většinové společnosti. Jako matky mohou být také více zatížené sociální izolací, a tak se hůře adaptovat do nového prostředí. Tato metoda má však i slabé stránky, tedy nemožnost zobecnit na základě výzkumu získané závěry, které by reprezentovaly názory celé cílové skupiny (Švaříček, Šed'ová, 2007: kap. 1). Výzkum má naopak ilustrovat charakter zapojení se do české občanské společnosti na příkladu vybraných ruskojazyčných matek migrantek.

3.3 Design výzkumu

3.3.4 Tvorba výzkumného vzorku

Konstrukce vzorku probíhala na základě účelového výběru s ohledem na studovaný problém. Ačkoli jsem si přibližný vzorek před zahájením sběru dat určila, v průběhu rozhovorů a jejich analýzy došlo k jeho redefinování a vzorek byl v souladu s cirkulární logikou stále rozšiřován (Tamtéž: 73). Původně jsem měla do vzorku zahrnuté migrantky ze všech postsovětských zemí (kromě trojice pobaltských států, které patří do eurozóny), ale během sběru dat jsem vyloučila také země Zakavkazska, které se od ostatních zemí značně liší svými kulturními zvyklosti a tradicemi, jazykem a etnickou strukturou obyvatelstva. Svůj vzorek jsem dále rozšířila o tři respondentky, jejichž mateřštinou nebyla ruština, ale ukrajinština či běloruština. Důležité pro mě bylo, že všechny ženy mluvily plynně rusky, proto jsem tento fakt nevnímala jako překážku pro výslednou interpretaci výsledků. Původně jsem plánovala do výzkumného vzorku zařadit ženy, které v ČR žijí alespoň dva roky a méně než deset let, ale i tento rozsah jsem změnila na dobu pobytu v ČR od pěti do patnácti let. Alespoň pět let života v zemi předpokládá rozhodnutí migrantek se v zemi usídlit natrvalo spolu se získáním trvalého pobytu a větší zkušenost s integrací. Po deseti letech života v ČR má cizinec nárok na občanství a hned při prvních rozhovorech se tato možnost ukázala být zajímavým tématem k diskuzi. Jediná respondentka mou stanovenou hranici délky pobytu v ČR překračuje o tři roky, ale ani tuto skutečnost jsem nevnímala jako problematickou.

Cílovou skupinu tvoří respondentky z Běloruska, Ukrajiny³¹, Ruska a Kazachstánu, jejichž délka pobytu v ČR činí od pěti do patnácti let (v jednom případě do osmnácti let). Jejich bydliště je Praha a okolí³² nejen z toho důvodu, že se v tomto regionu nachází nejvyšší počet cizinců s ruským a ukrajinským občanstvím, ale také proto, že mě samotnou zajímá tato lokace vzhledem k tomu, že z Prahy pocházím. Pro účely svého výzkumu jsem se zaměřila na takové respondentky, které se do ČR přistěhovaly se svým partnerem či manželem, protože český či jiný původ partnera by jejich integraci značně ovlivňoval. Posledním kritériem pro výběr žen do mého vzorku byly děti, z nichž alespoň jedno navštěvuje základní či střední školu. V rámci svého výzkumu jsem zjišťovala, do jaké míry

---

³¹ V empirické části rozlišuji respondentky z Ukrajiny, které pochází ze západní a východní části země. Západ a východ Ukrajiny se výrazně liší v mnoha faktorech a obyvatele Ukrajiny z pohledu historie i současnosti odlišuje jazyk, náboženství, ekonomika i politické směřování.

³² K 31.12.2015 žilo v Praze 45 633 Ukrajinců z celkového počtu 105 614 a 21 338 Rusů z celkového počtu 34 710 (Cizinci, 2015).

ovlivňují děti své matky při jejich integraci do nového prostředí a jak matky předávají svým dětem původní hodnoty.

Při výběru respondentek do výzkumu jsem postupovala na základě účelového výběru, kdy jsem nejdříve oslovila své známé, zda nemají ve svém okolí ženy, které by splňovaly požadované podmínky. Tímto způsobem se mi podařilo sehnat tři respondentky. Svůj první rozhovor do výzkumu jsem však dělala se svou známou, která je zaměstnankyní NNO pomáhající migrantům. Dále jsem kontaktovala NNO, které s migranty pracují, ale vzhledem k diskrétní povaze jejich práce jsem mohla poskytnout pouze svůj kontakt a čekat, zda se mi nějaká klientka sama neozve. Poštěstilo se a získala jsem další respondentku. Oslovila jsem i migrantské organizace či krajanské spolky (jednalo se o NNO Amiga, ukrajinskou iniciativu Džerelo a ruský ženský klub Cennější než perla), ale nakonec z toho nic nevzešlo. Osvědčila se metoda výběru respondentek skrze sociální sítě: čtyři jsem získala prostřednictvím inzerátu, který jsem umístila na dvě internetová fóra pro rusky mluvící matky žijící v ČR (mamaguru.cz a detki.cz). Z rozhovorů s respondentkami jsem se dozvěděla, že největší ruskojazyčná komunita v Praze žije v okolí metra Hůrka, a na základě tohoto zjištění jsem oslovila tři základní školy umístěné v této lokaci s prosbou, zda by bylo možné kontaktovat rodiče ruskojazyčných žáků. Takto jsem získala poslední desátou respondentku do svého výzkumu.

Při výběru respondentek jsem se rozhodla nepostupovat metodou sněhové koule, protože jsem chtěla, aby byl můj vzorek co nejpestřejší a migrantky se mezi sebou neznaly. Riziko ve výběru této metody spatřuji především v tom, že výpovědi respondentek ohledně jejich integračního procesu by mohly být podobné, protože si navzájem sdělují své zkušenosti (například by mohly mít stejný přehled o nabízených integračních aktivitách pro cizince). Náhodný způsob výběru respondentek mi proto přišel pro výzkum zajímavější. Podobně jsem ve svém vzorku zohlednila i početní zastoupení žen ze zemí, ze kterých pochází největší počet migrantek žijících v ČR. Vzhledem k citlivému obsahu a ochraně respondentek na místo skutečných jmen používám pseudonymy.

3.3.5 Metoda sběru dat

Za hlavní výzkumnou metodu sběru dat jsem si zvolila verbální techniku dotazování, konkrétně polostrukturovaný rozhovor, který je jedním z typů hloubkového rozhovoru. Cílem hloubkového a polostrukturovaného rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu, což je v tomto případě právě zapojování rusky hovořících matek migrantek do české občanské společnosti. S respondentkami jsem vedla

polostrukturované rozhovory, díky kterým jsem měla možnost zachytit výpovědi v jejich přirozené podobě, což je jeden ze základních principů kvalitativního výzkumu (Tamtéž: 159, 160). K dispozici jsem měla soubor tematických okruhů a otázek, které mi sloužily spíše pro kontrolu, abych žádné téma v rozhovoru neopomněla. Otevřené otázky, které jsem ženám pokládala, poskytly respondentkám rámec, ve kterém mohly vysvětlit svůj vlastní přístup a otevírat nové zajímavé podněty k diskutovanému tématu. Polostrukturovaný rozhovor mi zároveň umožňoval pokládat respondentkám doplňující otázky, které mi pomáhaly zjišťovat podrobnosti nebo ujasnit si některé jejich výpovědi. V rozhovoru jsem se snažila tázat se žen tak, aby nebyla narušena jeho přirozená plynulost a témata na sebe logicky navazovala (Tamtéž, 2007: 170). Díky otevřeným otázkám tak rozhovor připomínal spíše neformální popovídání, které napomáhalo vytvořit bezpečnou a příjemnou atmosféru.

Otázky jsem přizpůsobovala s ohledem na jazykové schopnosti respondentek, protože všechny rozhovory byly vedeny v českém jazyce, který nebyl ani pro jednu ženu mateřštinou. Pokud měly ženy problém se vyjádřit či já jsem dostatečně neporozuměla jejich sdělení, vyzvala jsem je vysvětlit danou problematiku v ruštině, abych dosáhla větší důvěryhodnosti získaných výpovědí. Rozhovory jsem nahrávala po informovaném souhlasu s tím, že jsem před zahájením každého rozhovoru respondentkám objasnila účel svého výzkumu a zdůraznila, že veškerá citlivá data budou anonymizována. Zároveň jsem ženy ujistila, že nemusí odpovídat na všechny otázky, pokud by to bylo pro ně nepříjemné. Většina žen byla během rozhovoru velmi sdílná a otevřená a pouze v jednom případě využila respondentka možnost svou odpověď přes mou prosbu dále nerozebírat. Nahrávky rozhovorů jsem přepisovala co nejdříve po jejich uskutečnění, abych vše měla v živé paměti. Záznamy rozhovorů jsem přepisovala doslovně, ale pro snadnější čitelnost jsem upravovala stylistické nedostatky výpovědí. V rámci transkripce jsem používala transkripční znaky (Příloha č. 2), které jsem si upravila do takové podoby, aby výsledný text byl srozumitelný. Všechny přepisy rozhovorů jsou k nahlédnutí u autorky práce.

Sběr dat probíhal v dubnu a na začátku května 2016 v Praze a v okolí. S respondentkami jsem se setkávala v klidném prostředí v prostorách kaváren, jejich pracovišť, domovů či v parku. Každou respondentku jsem na začátku upozornila, že rozhovor bude nahrán na diktafon a bude zcela anonymní. Až na jednu respondentku jsem všechny ženy viděla poprvé, proto jsem je s účelem a cílem svého výzkumu nejdříve obeznámila a chvíli jsme si neformálně povídaly. Při rozloučení jsem ženám předala jako poděkování drobnou pozornost.

3.4 Analýza a interpretace dat

Na základě rozhovorů, jejichž délka činila v průměru hodinu a půl, vzniklo celkem deset rozsáhlých textů. Ty jsem následně podrobila důkladné analýze s využitím prvků zakotvené teorie, která je určena především pro metodu pozorování a rozhovorů. Zakotvená teorie představuje „*sadu systematických induktivních postupů pro vedení kvalitativního výzkumu zaměřeného na vytváření teorie*“ (Tamtéž: 84). V rámci svého výzkumu jsem provedla pouze první fázi sběru dat a jejich interpretaci, protože tato práce má interpretativně-explorační charakter a jejím cílem není dosáhnout formulace teoretického ukotvení zkoumaného tématu. Za interpretaci dat v předkládané práci považuji svůj vlastní vhled a vnímání žité reality dotazovaných migrantek.

Základní technikou využívanou při analýze dat bylo otevřené kódování, které spočívá v rozdělení textu do významových celků podle velikosti a přidělení kódů těmto celkům (Tamtéž: 211, 212). V přepsaných rozhovorech jsem si pomocí této techniky označovala úseky dle společného významu a obsahu a využívala jsem tzv. deskriptivních kódů. Nejčastěji zmiňovaná témata v rozhovorech jsem seskupila do analytických kategorií vztahujících se k výzkumným otázkám, které vytvořily kostru analytického příběhu. Té jsem docílila pomocí induktivního přístupu založeném na principu opakování. Tento přístup spočívá v porovnávání jednotlivých kódů a kategorií mezi sebou v jejich podobnostech a rozdílech a umožňuje takto vytvořit obecné závěry (Tamtéž: 222, 223).

4 Empirická část

V této kapitole se věnuji analýze rozhovorů, které jsem uskutečnila s ruskojazyčnými matkami migrantkami žijícími v Praze a okolí na téma jejich zapojení do české občanské společnosti. Při rozboru vycházím z teoretického ukotvení uvedeného v první části této práce.

4.1 Interaktivní dimenze sociální integrace

Tato kapitola je zaměřena na úroveň přijetí a zapojení rusky hovořících matek migrantek do české občanské společnosti. Vztahy mezi přijímající společností a přistěhovalci se odvíjí od míry tolerance každého jednotlivce a většina respondentek se osobně setkala se stereotypním uvažováním Čechů vůči obyvatelům postsovětských republik. Respondentek jsem se ptala na **zkušenost s diskriminací**, která by mohla negativně ovlivnit jejich zapojení do české občanské společnosti. Z odpovědí často zaznívalo, že je to nedostatečná jazyková úroveň migrantek a uzavřenost Čechů, která neblaze působí na dobrou integraci migrantek. Právě uzavřenost a předsudečné jednání majority je důvodem pro omezený vznik přemostujícího sociálního kapitálu, jenž se vyznačuje vzájemností, reciprocitou a důvěrou (Putnam). Kapitola je dále zaměřena na to, jak ženy navazují **přátelství a známosti s příslušníky české majority**, tedy kontakty na neformální úrovni, a na **formální úrovni v interakci s NNO**. Rozhovory ukázaly, že respondentky nejčastěji navazují **kontakty skrze své děti** a pokud pracují, tak **skrze zaměstnání**. Jeden z tématických okruhů v rozhovoru se týkal **zkušenosti se službami českých NNO** orientovaných na pomoc cizincům, zda jsou s nimi ženy obeznámeny či je někdy vyhledávaly, případně zda jim nějaká **služba chybí**. Podobně jsem se ptala i na potřebu žen formálně se sdružovat se svými krajany v rámci **migrantských organizací**.

4.1.1 Zábrany v začleňování

Ve výpovědích mých respondentek nejčastěji zaznívaly tři důvody, které jim brání úspěšně se zapojit do české občanské společnosti. Jedná se o stále přetrvávající negativní postoj české veřejnosti k ruskojazyčným menšinám, které ženy v průběhu své integrace zažívají v podobě diskriminačního chování vůči sobě. Většina respondentek stále pochybuje o své znalosti českého jazyka, což jim brání v navazování kontaktů s Čechy. Příslušníky českého národa navíc hodnotí spíše jako uzavřenou skupinu, která nemá potřebu vítat imigranty mezi sebe.

4.1.1.1 Diskriminace

Respondentky, se kterými jsem se setkala během svého výzkumu, odjely ze země svého původu především proto, aby mohly žít spokojený život bez problémů, jakým v původní zemi musely neustále čelit. Některé ženy byly k emigraci donuceny z politických důvodů a hranice jejich rodné země se pro ně nadobro uzavřela. Jiné následovaly svého manžela, pro něhož byla ČR atraktivnější z ekonomického hlediska. Dalšími důvody, jež vedly ženy k rozhodnutí vyměnit svou zemi za jinou, byla bezpečnost, příznivější životní prostředí či prostě touha vyzkoušet si žít jinde. Všechny ženy se nakonec usadily v ČR nastálo, mají trvalý pobyt a některé již zažádaly o občanství či po něm touží. Dvě z mých respondentek české občanství již získaly.

Navzdory délce života v nové zemi, která činí u mých respondentek alespoň pět let, a formálního přijetí v podobě trvalého pobytu, se ženy ocitají v ambivalentním postavení, protože se v průběhu svého pobytu v ČR setkaly s narážkami a předsudky vůči své národnosti ze strany majoritní společnosti. Takové chování vůči cizincům je často založené na stereotypním uvažování a z něho plynoucích předsudků vůči jedinci či skupině. Identita jedince a jeho individuální vlastnosti a možnosti nejsou zohledňovány. V teoretické části jsem popsala Berryho model akulturačních strategií, podle kterého je pro úspěšnou integraci jedince důležitá otevřená a přijímající společnost, kde jsou zabudované hodnoty obsahující předpoklady pro vzájemné soužití kulturních skupin. Dá se říct, že ČR zatím tento předpoklad zcela nespĺňuje, a to vzhledem ke kladným odpovědím respondentek na zkušenost s diskriminací v české společnosti. Většina matek se setkala s předsudečným jednáním jak v otevřené, tak ve skryté formě, tzn. buď se slovními narážkami anebo skrze pohled člověka, který jim dával najevo určité opovržení. Toto chování však matky chápaly spíše jako slabost konkrétního jednotlivce, než celkovou xenofobní náladu české společnosti vůči rusky mluvícím lidem. S takovými situacemi se vyrovnávaly tak, že spíše nereagovaly a snažily se podobnému konfliktu raději vyhnout.

„Všichni se tváří divně, když začínám mluvit. Když nemluví, tak nikdo nepozná, že nejsem Češka. I v obchodě, některé reagují v klidu, některé podezřele dívají a ptají se, odkud jsem, ale já to fakt nevnímám. Pořád vím, že jsem cizinka, vím o tom, že mám přízvuk a tak to je. Nechci si tím komplikovat život.“ (Natalija, Bělorusko, 13 let v ČR, 2 děti)

„Říkám, toho se stávalo hodně. Třeba jsem jednou jela v autobuse a mezi sebou dvě paní začaly mluvit. To poslouchal celý autobus, že jak jsme špatní, že jsme sem prostě přijeli, že jim bereme práci, že nás nemají tady rádi, proč sem lezeme a tak dál. (...). Občas si chtěl odpovědět něco, že my taky nejsme z toho nadšení, že musíme jet do cizí země, nemáme z toho radost. Občas se prostě podíváš a prostě nechceš ani nic odpovědět, nechceš nikomu nic vysvětlovat.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

„Lidi jsou různí, Češi, Ukrajinci, jsou dobří lidi, blbí, zlí lidi. Žádnou diskriminaci tady jsem nepocítila. Ano, byli nějaký lidi, řekli v tramvaji, cizinec přijel, ale co, jsou blbí.“ (Nataša, východní Ukrajina, 6 let v ČR, 1 dítě)

„Možná jednou nebo dvakrát nějaká babička mně o tom řekla, že 68 rok, byly tady tanky, ale já na to mám taky svůj názor, nejsem blbá a nebyla jsem u toho. Takže tu diskriminaci konkrétně nemám, ale občas cítím ten pohled. (...). V každém národě jsou lidi různý, u nás se taky dají potkat nacionalista, rasista, to je v pořádku, to je normální. Já se snažím s lidma, když cítím, že to není v pořádku, nemám s nima nic společnýho, odejdu, nejdu do konfliktu, vím, že to nemá smysl. Jestli existuje nějaký konflikt nebo cítím, že k tomu jde, tak se snažím hned odejít. To je můj osobní přístup, nemám ráda nějaké skandály.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

„A pak ještě jednou jsem seděla v autobuse, mluvila jsem rusky, hodně mluvím po telefonu, a jeden pán, myslím, že byl opilý, bezdomovec, seděl naproti a koukal na mě. Vyšel z autobusu a před tím, než vyšel, tak řekl: jste ruská svině. Nevím proč, proč to říkal, byla jsem dobře oblečená... nic jsem mu neudělala, ale jsou to takoví lidi, prostě šílení.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

Ljudmila zmínila ještě jeden moment, kdy byla slovně napadnuta postarší ženou. Stalo se to na dětské události „Pohádkový les“, kam šla spolu se svou dcerou a ruskojazyčnými přáteli. Ljudmilu slovně napadla Češka a obvinila jí za to, že ji údajně předběhla ve frontě. Označení „ruská svině“ si Ljudmila nenechala líbit a jednala aktivně. Zavolala na ženu policii a ta se musela následně za svá slova omluvit.

Přímo s rusofobním chováním se setkala také Světlana, matka tří dětí, která pochází z Ruska a do ČR přijela před 6 lety. Popisuje situaci ze základní školy, kam chodila její dcera:

„Dokonce jsme se setkali s hodně velkou rusofobií, když ta učitelka přímo nasměřovala děti, že je Ruska (dcera), je jiná a dávala takové věci, že dokonce dost nepříjemné, že jsme před rokem z té školy odešli, došlo to do velké šikany. Byla tam i Česká školní inspekce, hodně věci potvrdili a mám pak potom ještě reakce rodičů na to. Psali, že my jsme takoví zvláštní lidi, že málo toho, že se přistěhovali do jejich země, že dali své ošklivé děti do jejich třídy, tak ještě si stěžujeme, že to dítě šikanují. Že podle jejich vůle by to dítě vůbec zabili. (...). Ta situace, kterou jsme měli ve škole, i když ona byla hodně rusofobní, tak nejde o Čechy jako národnost, jde o konkrétního člověka.“

Valentina, matka z Ruska žijící v ČR 9 let, na otázku ohledně osobní zkušenosti s diskriminací odpověděla nejdříve záporně: *„Já jsem asi nic nezažila, já se nehádám s lidma, nemám ráda nějaké negativní emoce a nikdy nevejdu do nějaký takový, když začnou mezi sebou, já radši odejdu.“* Až v průběhu rozhovoru si vybavila situaci, kdy sama byla její obětí:

„Spíš nevím, jestli jsem něco zažila sama. Jo, jednou (jsem) byla v tramvaji, když nějaká paní se obrátila ke mně sama, myslela, že jsem z Ukrajiny a když zjistila, že jsem z Ruska, tak začala křičet, dala brýle zpátky do očí. Já jsem řekla, že za to nemůžu, co se děje, že ona připomněla 1968 a já jsem řekla, že Sovětský svaz už neexistuje a já jsem se ani nenarodila v tom roce. Ona řekla, že nejsem si jistá, že tento stát neexistuje.“

Darja, matka z Ruska žijící v ČR 5 let, se vždy na různé situace, kdy může potenciálně vzniknout konflikt, připravuje:

„Měla jsem nějaké situace, kdy probíhal zápis do školky s nejmenším synem. Byla velká fronta a ne každý dostane to místo ve školce. Já pokaždé říkám, že jsem cizinka, jsem z Ruska, abych viděla, jaký pohled na to člověk má. (...). To není jako provokace, je to poctivý krok. Jsem k vám poctivá a jestli se budete vy ke mně chovat jinak, tak se nad tím zamyslím.“

4.1.1.2 Nedostačující jazyková úroveň

Několik respondentek odpovědělo, že pro to, aby se angažovaly v české společnosti, nenachází zatím odvalu, a to především z důvodu špatné češtiny a uzavřenosti Čechů vůči cizincům. Ačkoli ženy byly často velice sebekritické ohledně své jazykové úrovně, z mého pohledu se zdálo, že čeština všech deseti žen byla pro začlenění do české společnosti zcela dostačující. Všechny rozhovory byly vedeny v češtině a jen občas si respondentky

vypomohly ruskými slovy nebo ruským příslovím, které danou situaci nejlépe vystihovalo. Český jazyk je přesto trvajícím a pro některé ženy dokonce zásadní bariérou pro navazování vztahů v české společnosti či při hledání práce. Právě subjektivní pocit nedokonalé češtiny umocňuje malé sebevědomí respondentek, že ještě nejsou zcela připravené splynout s českým prostředím.

Světlana, matka z Ruska žijící v ČR 6 let, vede pro rusky hovořící maminky lekce o zdraví a ráda by začala lektorovat i v češtině, ale brání jí v tom malé sebevědomí:

„Přemýšlím, že bych dělala takové kurzy pro česky mluvící maminky, ale furt mě připadá, že mám špatnou češtinu. (...).“

„Vy se bojíte kvůli češtině?“

„No, že špatně mluvím česky, že něco někomu nedokážu říct, nedokážu odpovědět. Tak jsem se rozhodla, že musím přeložit svůj web do češtiny a pak budu mít větší odvahu, protože všechnu slovní zásobu... Mám web o zdraví, je tam více než 300 článků.“

„(...) ale já jsem neměla takovou češtinu, abych začala nějak komunikovat. Já jsem pořád chtěla, zeptat něco, jak se skvělý chlapeček nebo odkud jste koupili tu bundičku a dál mně to nešlo.. Něco ještě vymyslet takového, co říct úplně cizímu člověku, kterého vůbec neznám. A já jsem taky neviděla, že by ty české maminky byly otevřené a chtěly pokračovat dál. Nebylo to z obou stran, tak mně to nešlo. (...) možná v sobě mám, že jsem cizinka a neumím tak moc dobře česky, tak mě to pořád nějak blokovalo a ona si ráda povídala se mnou (jedna maminka ze školky), takže já jsem do toho vešla do té skupiny.“

(Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

Lena původem z východní Ukrajiny vystudovala germanistiku, ale němčinu vyučuje pouze soukromě. Ačkoli má učitelskou aprobaci, do školy nechce nastoupit, protože si není jistá svou spisovnou češtinou:

„Ale do školy nechtěla jsem, kvůli češtině, že děti teenageři, oni jsou... styděla jsem se, že neumím tak krásně mluvit nebo že jsem cizinka a hlavně vím přesně, že když člověk pracuje ve škole, musí mluvit opravdu perfektně. Co se týče němčiny, tak nemám žádný problém, můžu se připojit a mluvit správně. Tu češtinu využívám, i když se stydím. Takže do školy jsem nešla, ale jako nabídku práce měla jsem možnost jenom školy nebo nějaké jazykové kurzy.“

Pro matku z Kazachstánu i po 18 letech života v ČR představuje čeština určitou zábranu: „Pro mě ještě možná ta bariéra jazyková existuje, není to bariéra, že ji nemůžu přeskočit, ale trochu překážka, ale možná v budoucnosti to přijde. Ale komfortně se cítím se všemi lidmi.“

4.1.1.3 Uzavřenost Čechů

Určitou překážku v navazování kontaktů v české společnosti přičítají ženy Čechům, které podle jejich výpovědí charakterizuje uzavřenost a nepřístupnost vůči cizincům. S touto vlastností se respondentky vyrovnávají těžko a trvá delší dobu, než najdou někoho, kdo by byl stejně otevřený jako ony. Navzdory tomu si každá z žen vytvořila okruh českých přátel, mezi nimiž některé našly své „spřízněné duše“ (viz Kapitola 4.1.2.3). V takovém případě se pak respondentky shodují na tom, že takové přátelství je pevné a dlouhotrvající.

„Občas mám takový divný pocit, že mám potíže, komplexy z toho (ohledně svého původu). Třeba na pohovorech, stydím se. I když umím děti naučit dělat z toho výhodu, sama to nedokážu. (...). Češi jsou specifická..., oni jsou uzavření, oni nechtějí cizince a já o tom vím. I když nejsou všichni stejní, ty mladší generace jsou na tom líp, jsou otevřenější, cestují hodně. Když člověk cestoval a cítil se jako cizinec, tak zná, jak se cítí člověk, který je v cizině. V tom je ten problém, že ta starší generace je hodně uzavřená, nechtějí cestovat nebo málo cestují a nemluví cizí jazyky. Tím, že neměli zkušenost a neznají, jak se cítí ten člověk, tak v tom je problém. (...). Možná kvůli tomu, že mám ten přízvuk, že vypadám trošičku jinak.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

„S maminkami já to mám tak, že se sama nezapojím s Čechama, protože já nevím, jaký ke mně mají vztah, protože hodně Čechů k nám má takový zvláštní vztah, že nás nemají rádi. Hodně maminek, mluvíme, někde se potkáme na ulici, ale to spíš (jsou) známí a ne kamarádky. Někde ve školce, že bavíme se. Sama nezačnu s Češkou, když se mnou nechce, protože nevím, jaký má ke mně vztah. Bojím se, strach, že nevím, bude si se mnou chtít povídat nebo nebude chtít. S některými dobrý den, dobrý den, takhle. S některými dosud dobrý den, do školky chodí spolu, ale člověk projde a ani dobrý den neřekne maminka. Nevím, jestli je ona takový člověk nebo kvůli tomu, že jsem Ukrajinka, to nevím. Ale furt je někde... když něco ti řeknu takového nepříjemného, tak někde takový pocit je, že seš cizinka, někde takový je.“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

„Jak bych to správně vysvětlila. Mám jednu kamarádku, ona je Češka. Ale víc jako... já nevím proč, jestli je to jenom mně nebo více lidem, nechtějí nás mezi sebe, takhle to řeknu. (...). Ale kvůli tomu, že je nás tady hodně a můžeme se sejít mezi svýma, tak asi se držíme víc mezi svýma, asi spíš tohle. Jako kdybych dnes zůstala tady sama, neměla bych šanci, musela bych se s někým seznámit, tak bych asi musela. Protože člověk musí s někým kamarádit, musí s někým mluvit. Asi spíš kvůli tomu, že máme na vybranou, že je nás tady víc.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

„Češi mají podle mě spíš svůj kruh přátel, oni nemají tu potřebu hledat neustále dál a my, jak se tady vyvíjíme, procházíš postupně tu práci, školu, postupně hledáš tu svoji komunitu.“

(Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti).

Natalija, která získala české občanství, také cítí určitou uzavřenost Čechů vůči cizincům, ale zdůrazňuje především společné body, které byly pro její začlenění podstatné. První roky jejího pobytu v ČR se napojila na komunitu migrantů, kteří sdíleli podobný životní příběh. Poté měla příležitost pracovat jako komunitní pracovník v migrantské organizaci, kde se napojila více na českou komunitu a společným bodem se pro ní tak stala práce: *„Možná potkávaš lidi mimo, snažila jsem se nějak zapojit se, ale nešlo to, jakože ta vlna té přirozenosti s lidmi, se kterýma máš společný body.“* Respondentka zmínila i projekt neziskové organizace OPU, ve které měla na začátku možnost setkávat se s Češkou, procvičovat češtinu a seznamovat se s českým prostředím. Kvůli nedostatku společných témat však tento tandem vydržel pouze půl roku.

4.1.2 Kontakt s majoritou

Velkou roli v integračním procesu hraje sociální kapitál a jeho nabývání. Vztahuje se jak na jednotlivce, tak na širší skupiny či sítě kontaktů v rámci pomoci začleňování migrantek do české občanské společnosti. V kontextu integrace je důležité rozlišovat mezi dvěma základními typy sociálního kapitálu: kapitál svazující, „bonding“ (také exkludující, vylučující) a kapitál přemostňující „bridging“ (také inkluzivní)³³. První funguje uvnitř homogenních skupin, jejichž členové si vzájemně pomáhají (rodiny, etnické skupiny). Přemostňující kapitál pak naproti tomu znamená ochotu navazovat vztahy se členy mimo

---

³³ Putnam, Robert D. (1993): „Social Capital and Institutional Success“. Making Democracy Work. Princeton: Princeton University Press, s. 163–185.

rámec své skupiny bez ohledu na sociální, etnickou, profesní či náboženskou příslušnost. Právě schopnost vystoupit ze své skupiny a navazovat kontakty je důležitým prointegračním faktorem.

Všechny respondentky se do ČR přistěhovaly spolu se svým manželem pocházejícím ze stejné země. Jejich migrace byla aktivována hlavně ekonomickými a politickými důvody. V odpovědích se potvrdilo, že takové páry zprvu nevyhledávají kontakty a interakci v širších sociálních sítích v nové zemi, ale využívají spíše sítí krajanů. Takové sítě využívají pro pomoc při hledání bydlení, zaměstnání či možností trávení volného času. Největším prointegračním faktorem jsou děti, díky kterým se matky dostávají do kontaktu s českou společností nejčastěji, a to prostřednictvím komunikace v češtině se zástupci vzdělávacích institucí, při jednání na úřadech či v každodenním soužití s českou majoritou, například se sousedy, rodiči spolužáků dětí apod. Tomu napomáhá tradiční genderová dělba rolí v rodině, kde muž jako živitel rodiny je ekonomicky aktivní, zatímco žena pečuje v domácnosti o děti. Možnosti kombinace práce a péče o děti se ukázaly jako omezené, protože chybí tradiční neinstitucionální zdroje pomoci – prarodiče, další příbuzní a známí. Ženy se tedy primárně starají o děti a pokud k tomu pracují, nezbyvá jim volný čas k vlastní angažovanosti. Pokud práci nemají, tak se většinou se dobrovolnický angažují.

4.1.2.1 Kontakt s majoritou skrze děti

Vedle nutnosti vyřizování povolení k pobytu v ČR a jiných úřednických záležitostí se ženy dostávaly do prvního kontaktu s českou společností především skrze své děti. Ve svém výzkumu Leontiyeva a Nečasová³⁴ uvádí, že navazování přátelství je jednodušší, pokud cizinec bydlí v nové zemi s celou svou rodinou. Děti jsou v interakci se svými vrstevníky spontánnější a rodiče se tak mohou snadněji seznámit mezi sebou:

„Kdybych řekla úplně osobní kontakt, abych hodně komunikovala, nejen jaké je počasí a něco konkrétního, tak to spíš ve školce, s rodičema ze školky co se týká Čechů. Jenom ve školce. Saša chodil do soukromé školky, waldorfská, tam jsou jiní lidi než v obyčejné. Ta škola tahá, aby rodiče do toho co nejvíc vstupovali. Hlavně ta školka to dělá tak, aby co nejvíc rodičů do toho se připojilo osobně, ne tak jen, aby přišlo, ale aby tam něco dělalo. My jsme tam dělali divadlo, začali jsme komunikovat osobně. Chodili

³⁴ Leontiyeva, Y., Nečasová, M.. 2009. „Kulturně blízcí? Integrace přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu“. In Rakoczyová, Miroslava, Robert Trbola (eds.). *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, s. 147.

jsme na návštěvu a setkávali se mimo školku, šli jsme někam na procházku. Dosud ještě popovídáme nebo občas se setkáváme.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„Až tak moc velká potřeba to nebyla (sdružovat se s Čechy), dokud jsme neměli děti, tak jsme si vystačili s tím, co jsme měli.“

„A potom, co děti vyrostly trochu?“

„Tak oni šly do školky, tam už byly ty maminky, děti chodily na návštěvu a začali jsme se seznamovat. Vždycky se seznámí děti mezi sebou, jdou třeba na návštěvu. Maminka samozřejmě nepustí tříleté dítě samo na návštěvu, tak půjdou, daj si kafe nebo čaj, popovídaj si.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

„Pak se narodila Anička, začala jsem chodit na procházky s kočárkem. Pak přišlo to období pískoviště a hřiště a to mně taky hodně pomohlo, protože jsem musela mluvit s dětma nebo s maminkou a pak jako sněhovou koulí se to nabalovalo. Seznámila jsem se, teď už jsou to kamarádky nebo známé, maminky, děti a díky Aničce mám teď spoustu kamarádek. Takže opravdu díky dětem ta integrace proběhla rychleji. Pak jsem začala chodit na kroužky. Chtěla jsem, aby to dítě začalo slyšet češtinu. Já jsem o tom věděla, že čím dříve to dítě začne poslouchat cizí jazyk, tím dříve se naučí. Žádná maminka tam nebyla z naší diaspory.“

„A to si nechtěla?“

„Ne, to byla zkouška pro mě. Chtěla jsem se zapojit do toho prostředí, zkusit, jestli to zvládnou, že si zvednu sebevědomí, že já to umím. Byla jsem tu už asi tři roky a rozhodla jsem se, že tu opravdu zůstaneme a pochopila jsem, že ten jazyk potřebuju a jiné cesty neexistují. Musíme jít do toho, začít mluvit a překonat tu bariéru. A hlavně ta paní učitelka a ty maminky byly moc fajn, moc příjemné, i když cítím, že nejsem bílá vrána, braly nás normálně, tak my začaly chodit víc a víc, dokonce jsme chodily čtyřikrát v týdnu. My jsme šly do toho spolu s dcerkou.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

„Když jsme se přistěhovali sem, ten první kontakt s českou společností byl ve školce, na nějakém kroužku. A je to taky velká motivace pro výuku jazyka. Člověk je líný a nebude dělat to, co nepotřebuje. Je to takový důležitý proces, který tlačí k tomu, že musíš a musíš vyhledávat. S Griškou jsme zažili takové zajímavé období, když jsem s tím malým miminkem šla do práce tlumočit ty lekce, tak hodně lidí navazuje kontakt s miminkem dřív než s maminkou, protože je roztomilý a přitahuje lidi víc než k samotnému člověku. Je víc témat, o kterých se lidé mohou pobavit. Pro hodně lidí je těžké začít o něčem mluvit, tak

vždycky se jednoduše zeptají, tak co váš malý? Už je to nějaký začátek, dá se od něčeho odvíjet... Když jsme se přestěhovali na vesničku, je to jednodušší, protože všichni znají, že je to Griška. Tak se musíme seznámit se všemi sousedy, protože když mně malý uteče, musím ho najít. Je to takový zvláštní přínos.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

Děti jsou důležité pro začleňování matek do české občanské společnosti nejen v prvních letech života migrantek v ČR, ale v celém jeho průběhu:

„Máme jeden kroužek, kam chodí Saša už šest let. Ona cvičí balet v DDM (Dům dětí a mládeže) na Andělu a paní učitelka Natalija tam je Ruska, ona už je starší paní. Jako dobrovolník už dělám čtyři roky takovou asistentku pro paní učitelku, komunikace s rodiči, nějaké odpovědi na jejich otázky a paní učitelka zůstává u toho vyučování. Každý rok chodí nějaké nové holčičky a do kolečka jim musíš to stejné opakovat, i rodičům. Takže tam je hodně praktiky českého jazyka. Není to nějaký dobrovolník v InBázi, ale dělám to, co dělám, co mě baví. Je to administrativa, tlumočení, připravování hudby.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

„Holky chodily do Ostré do školky, tam jsme měli třeba tábory rodičů s dětma, nějaké zahradní slavnosti, spaní ve školce. Na tábory jsme jezdili dvakrát do roka, v létě a v zimě. Já se kamarádím s ředitelkou, tak je to přátelské. Ona teď už nedělá ve školce, teď dělá pěstounku, scházíme se jinak. My tam máme velkou partu, je nás tam víc. Ta paní ředitelka měla kolem sebe lidi, vždycky k sobě někoho přitáhla. Prostě se ti lidi drží spolu, občas se setkají na nějaká posezení. Nemusíme jezdit na tábory, před dvěma lety jsme jeli na jachtu. Takže asi proto já nepotřebuju úzkou běloruskou komunitu, mně to stačí všechno tady.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

4.1.2.2 Kontakt s majoritou skrze pracovní kolektiv

Vztahy v pracovním kolektivu jsou dalším prointegračním faktorem, ačkoliv ten platí jen pro některé ženy. Půlka z dotazovaných matek je v domácnosti, z nichž některé si přivydělávají formou brigád (hlídání dětí v rodině, úklid, průvodcování či soukromé lekce cizího jazyka). Ženy mají omezené možnosti pracovat, protože kvůli nepřítomnosti příbuzenských vazeb v ČR zůstávají s dětmi samy doma. Se svou rodinou však v zemi původu pravidelně udržují kontakt, a to především díky moderním komunikačním technologiím. Vzdálenost ČR od jejich rodné země považují za optimální pro vzájemné navštěvování se se svými příbuznými. Spíše než samotné ženy jsou to jejich rodiče, kteří

přijíždí na návštěvu, tedy do ČR, aby s nimi a se svými vnoučaty mohli trávit více času v kuse. Ženy vyjadřovaly lítost nad nepřítomností svých příbuzných, kteří by jim mohli občas vypomoci s hlídáním dětí. Pokud by takovou pomoc měly, svůj volný čas by rády investovaly i do nějaké dobrovolnické činnosti. Dobrovolně se angažují více matky, kde je primárním živitelem otec, a tak jim vedle péče o děti zbývá i čas na jiné aktivity.

Pro obě běloruské matky je zapojení do české společnosti skrze práci stejně významným prointegračním faktorem jako skrze děti. Ženy přijely do ČR kvůli svému manželovi a byl jim udělen azyl. Nedlouho po svém příjezdu se dokázaly začlenit na trh práce, kde jsou s Čechy často v kontaktu:

„Já jsem si začala prohlížet inzeráty, začala jsem odesílat životopisy, chodila jsem na pohovory a asi tak za dva měsíce jsem si našla práci. Dělal jsem vedoucí call centra pro ruskou firmu. (...). To byla náhoda. To byl inzerát na úřadu práce, hledali někoho, kdo umí česky a zároveň rusky. Měla jsem české zaměstnance, ale byla to náhoda, že to byla ruská firma. (...). Měla jsem české zaměstnance, měla jsem jich třicet, když jsem odcházela a měli jsme výborný vztah.“

Kvůli nepřítomnosti příbuzných si musí žena obstarat vše sama: *„Třeba bych mohla někde nechat děti na víkend a třeba bych se mohla angažovat někde. Ten čas, kdybych se mohla nějak zařídit, třeba by mně zůstaly síly a čas na něco jiného. Ale protože jsem na všechno furt sama. Nikdy není možnost, aby vyzvedl děti někdo ze školy. Musím to konat všechno takhle sama.“* (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

„Hlavně ta práce moje, InBáze, stačilo v tom, že tam byly hodně kontakty s cizinci, Čechami, vystřídaloby strašně moc lidí a pořád s těmi lidmi udržuji dobrý vztah, vidáme se a od nich taky odvíjí se další kontakty...“ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

Dvě matky z Ruska a jednu z Kazachstánu společně charakterizuje podnikatelská činnost, skrze kterou se potkávají především s ruskojazyčnými klienty, ale mají i české zákazníky:

„Pro mě bylo důležité, abych se zapojila do práce, abych něco udělala. Je to takový boj na začátku, že jsem musela pracovat a zapojit se do této společnosti. (...). Víc zapojená pracovně, jsem pracovitá máma, která má ještě nějaké jiné starosti než ostatní mámy. Já se snažím všechno dělat i doma, i s dětmi, v práci. S rodiči taky komunikujeme. Rodiče před tím jezdili často, třikrát, čtyřikrát za rok, my jezdíme teď častěji, protože maminka je

nemocná... oni taky rádi jezdí sem a snaží se zapojit do této společnosti, začali se učit česky. (...). Je to jednoduchá práce (podnikání), není tam nic složitého v této práci. Na začátku jsem dělala pronájmy s ruskou klientelou a pak jsem začala spolupracovat s českými realitními kancelářemi...“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„My jsme pracovali s českou firmou v průběhu patnácti let, prodávali jsme zboží z České republiky do Ruska. (...). Jsme tady jako podnikatelé, máme společnost. Máme s.r.o.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

Světlana původem z Ruska, která se do ČR přistěhovala před 6 lety, si nedávno založila soukromou homeopatickou ordinaci, kterou provozuje přímo ve svém domě. To ji umožňuje zůstat doma se svými třemi dětmi. Do Ruska jezdívá velmi zřídka, ale při procházce vyjádřila přání, že by ráda svou matku s tetou dostala do ČR, protože dětem babička chybí. Její přesnou výpověď nemohu uvést, protože jsem si na procházku nevezala diktafon.

Naopak obě matky ze západní Ukrajiny přijely do Čech s myšlenkou rychlého výdělků peněz a návratu zpět na Ukrajinu, kde si budou moct postavit dům či se lépe postarat o svou širší rodinu. Obě dvě rodiny se nakonec rozhodly v ČR zůstat, a to kvůli nejasné budoucnosti ve své rodné zemi. Jedna z Ukrajinek byla dokonce představitelkou transnacionální matky, která své dítě v první fázi svého pobytu v ČR nechala na Ukrajině, aby se s penězy po nějaké době vrátila zpět domů. Spolu s manželem se po devíti měsících rozhodla přivést dítě do ČR a zde se trvale usadit. Důvod příjezdu obou žen do ČR byl ekonomický a pokud nejsou ženy na mateřské, dochází pravidelně do práce, která jim nedovoluje věnovat se jiným aktivitám jako například dobrovolné činnosti:

„Já jsem dělala v pekárně, pekli jsme müsli. Já jsem tam pracovala, říkám, to jsem nevěděla nic, kam mám položit, co, jak. Oni se mnou mluvily ty paní, které tam pracovaly, pracovaly tam Češky, já jsem byla jedna Ukrajinka, tak to bylo pro mě trochu těžký. Ale tam jsem potkala paní, paní Marušku, na tu nikdy nezapomenu, tak ta mě naučila mluvit česky.(...). Já jsem po pěti letech dostala trvalý pobyt, to už jsem se mohla zaměstnat, kde jsem chtěla já, to už bylo líp. To už jsem měla doklady v pořádku, už jsem mluvila česky, znala jsem češtinu, takže jsem šla na zaměstnání a pracovala jsem víc prodavačkou.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

„Pak šla do práce na kuchyň, indická kuchyň na Budějovické, tam jsou takové fastfoody, možná víte. Takže tam jsem pracovala, takže moje čeština se začínala od indických chlapů. Jako učila jsem se a dvě Ukrajinky prodávaly, já byla pomocnice kuchaře, jídlo připravovala, myla nádobí, pak mě zaučili prodávat. (...). Ne každé vízum dovoluje nám pracovat a ještě s dítětem malým najít práci pro cizinku... po nás chtějí, abychom pracovali, když jdeme do práce a ne, že on nemocný a já nemůžu. Sehnala jsem výpomoc v domácnosti, hlídání dětí, sama úplně přes firmu a tak mám dosud. (...). To zaměstnání najít podle toho, abych to zvládla i s dítětem, to je trošku těžký. Nemůžu najít takovou práci, abych od rána do večera pracovala, maximum osm hodin, abych to dítě ještě kontrolovala doma.“ (Oksana, západní Ukrajina, 5 let v ČR, 1 dítě)

Matky z východní Ukrajiny jsou na mateřské a s prací kromě brigád v ČR zatím žádnou zkušenost neměly. V rodině je hlavním živitelem muž a ony se tak mohou věnovat více svým dětem či vlastním volnočasovým aktivitám:

„Mám takové vzdělání, že ho můžu využít tady. Jsem učitelka, nejen učitelka němčiny, říkám, že první jazyk je němčina, germanistika, tu němčinu umím moc dobře. Studovala jsem a byla v Německu, takže mám praxi. (...). Ted' soukromě, mám doučování z němčiny a z ruštiny. Mám stále klienty, kteří zmizí a pak se objeví. Takže s tím jsem moc spokojená, alespoň nějaké peníze mám. (Je to) seberealizace a to mně stačí, protože nemůžu jít ted' pracovat. Ty děti potřebují opravdu hodně času na kroužky. Hlavní důvod je ten, že v práci nemůžu zůstat celý den. Musím vyzvednout to dítě buď během hodiny o půl jedné nebo v půl páté to už je maximálně pozdě a bude tam poslední a to taky nechci. (...). Nechci, aby to dítě trpělo kvůli tomu, že dělám kariéru, že pracuju, aby dítě zůstalo celý den v družině nebo ve školce.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

„No tak jsme se s manželem přestěhovali z Ukrajiny, manžel tady pracuje a žije celou rodinu, on přestěhoval trošičku dřív a za rok jsme se přestěhovaly my s holkou. Holka se narodila tam na Ukrajině a když jsme přijeli v Prahu, byli jí čtyři, ted' už je čtvrtá třída, šest let jsme tady, prozatím já nepracuju, protože holka má kroužky a babička tady není, musíme jí vozit tam a zpátky. (...). V Čechách jsem ještě nepracovala a nehledala. Nemám sebevědomí, že dostanu nějakou práci, která bude dopoledne, protože pak odpoledne musím hlídat holku... všechny kroužky, ani na pohlídání nejde. Takže nemám spíš to sebevědomí. A dobře, že nemám tu nutnost hledat tu práci. Ale vím, že když musím

hledat práci, půjdu na úřad práce a něco dostanu. Bude mě to bavit nebo nebude, to už nerozhoduje.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

Valentina, matka z Ruska žijící v ČR 9 let, má podobnou situaci jako ženy z východní Ukrajiny. Živitelem je otec a ona má proto čas na své dítě, kterému zasvěcuje svůj volný čas. Se svou rodinou jsou pravidelně v kontaktu přes Skype a nepotřebují se s nimi vídat často:

„My jsme byli tento rok (v Rusku), ale předtím jsme byli před pěti lety. Rodiče k nám jezdí často docela. Rodiče si myslí, že je to potřeba, ale nám se tam nechce, hodně to stojí peněz a potřebujeme hodně času. Ten čas chceme použít vždycky pro něco jiného, na nějaké naše akce. Je to většinou taková úvaha něco dělat jako ty prázdniny. Je to konkurence jet tam nebo dělat něco tady, ale za ty peníze můžeme udělat hodně, za co zaplatíme za ty letenky.“

4.1.2.3 Spřízněná duše

Pro mnohé ženy znamenal první rok v ČR velice obtížnou dobu, protože jejich rodina byla od české společnosti izolovaná a bez znalosti českého jazyka bylo pro ženy těžké se zapojit. Ženy toto období označují až za depresivní:

„To bylo hrozný (smích), začátek byl hrozný. Teď už rozumím všechny ty ženy, co se přistěhují, říkají, že první půl rok je strašná deprese, že chtějí zpátky.“ (Nataša, západní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

„To byl asi nějaký první rok. Ten zmatek, všechny změny. Opravdu takový depresivní stav, když člověk nezná, jak dál, co s tím. Už to není, když začala nějaká čeština.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

Svou situaci respondentky řešily často nejdříve hledáním podpory v ruskojazyčném prostředí a teprve v průběhu doby se některým podařilo najít českou přítelkyni či přátele, kteří je při zvládání těžkých situací podporují. Další by takovou možnost rády uvítaly, jen jim v tom brání nedostatek příležitostí pro seznámení anebo jazyková bariéra, o které bylo pojednáno v předchozí kapitole. Respondentky nedělají zásadní rozdíl mezi přáteli z českého prostředí a těmi, kteří hovoří jejich rodnou řečí. Pro ně je důležitý člověk a jeho osobnost než to, jakým jazykem hovoří.

„Zažila jsem tu jednu kamarádku, se kterou jsme se seznámily takhle venku s dětma a začaly jsme se kvůli dětem kamarádit. Kamarádíme se pořád, voláme si. Občas se stalo, že ona mi vezme třeba tu holku, protože jsem tady sama, nemám tady ani babičku, aby mi pomohla, nikoho. Že jsem furt s nima sama, tak mi zavolá, já mám teď čas, můžeš jí nechat tady, třeba si můžeš buď odpočinout, buď pouklízet, co chceš. (...). To si normálně mluvíme společně o čem chceme stejně jako s tou Ukrajinkou.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

„První lidi, které jsme potkali a taky kamarádíme doposud, jsme jeli do Egypta, synu bylo šest let, tam jsme se seznámili (...) s jednou rodinou, oni měli taky syna, byli takoví inteligentní lidi. (...). Oni chodí k nám na návštěvu. Já mám ráda, když přijde k nám někdo na návštěvu, připravíme to ruské jídlo, palačinky, pelmeně, jídlo, které je tradiční. Oni přijdou k nám, my dáme to jídlo, zahrajeme si něco, fotky koukáme a pak my jezdíme k nim na návštěvu a český jídlo, knedlíčky ovocné, sladké s tvarohem.“

„To byli klienti z Egypta, pak Darina, to je máma syna, ve škole jsme se seznámily. Ona pracuje na radnici, ona mně hodně pomáhala a pak mě seznámila s dalšími lidmi. Zapojila jsem se do jejich skupiny s lidmi z radnice a dalšími lidmi. Já ráda se s nimi sejdu, něco povíme, ona se chtěla taky učit ruštinu.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„(...) už během té doby máme kamarády jak české, tak ruské. Je to všechno ve vztazích, když jde o přátelství a kamarádství, už jde o člověka, nejde o národnost. (...). Jedna z mých kamarádek, ta učitelka češtiny, ke které jsem šla... začalo to studováním češtiny a skončilo to kamarádstvím.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

„Jasně, že jsem dlouho hledala někoho, s kým bych takto mohla kamarádit. Možná jsem těch Čechů moc nepotkala nebo neměla šanci začít takto komunikovat. O víkendu jsou všichni pryč a nemám takovou možnost. Nevím, jestli je to velký mentální rozdíl nebo jsem prostě neměla šanci.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„Abych měla kamarádku jako mám s Ukrajincemi, tak to nemám, abychom si zavolaly, někde se sešly, šly na procházku. Není to kvůli tomu, že já nechci, ale kvůli tomu, že jsem s nima nepracovala a nikdy tak neseznámila...“

„A chybí Vám to?“

„Chybí. Chtěla bych mít nějakou českou kamarádku kvůli tomu, aby mě opravovala pořád v češtině, abych se zlepšovala. (...). U nás taky ne se všema Ukrajincema máme dobrou zkušenost, někdy jsou naši lidi... jde o lidi, nejde o národnost. Možná kvůli tomu, že to tak vyšlo, že maminky, se kterými mluvíme, docela i často mluvíme, někdy se potkáme i takhle, dítě chodí na narožky někam, ale jinak kvůli tomu, že se potkáme s dětma. Ale jinak takové kamarádky jako Ukrajince tady tak nemám. Jedině jenom ta bývalá Ukrajinka³⁵.“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

4.1.3 Síť krajanů v ČR

Významný zdroj informací pro migrantky se po příjezdu do ČR stávají jejich krajané včetně rodiny či přátel. Nově příchozím pomáhají v orientaci v cizí společnosti a předávají zkušenosti a rady ohledně bydlení, zaměstnání či pomáhají při vyřizování dokumentů. V této kapitole bude pojednáno o významu krajaňských sítí po příjezdu žen do ČR a jejich vlivu v dalším období života v zemi. Výjimku tvoří ženy, které se rozhodly emigrovat společně se svým manželem a v ČR neměli žádné známé, kteří by jim mohli pomoci v první fázi jejich začleňování. Jejich strategie, jak zvládat obtížné situace na samém začátku života v české společnosti, jsou také součástí této kapitoly.

Krajané byli primárním zdrojem pro obě ženy ze západní Ukrajiny, které zůstaly na neformální síť krajanů napojené i nadále. Sdružování v kruzích krajanů vede však k jejich izolaci a ztíženému navazování kontaktů s českou společností:

„Od nás ze Zakarpatí hodně lidí jezdí sem. Už tady bylo hodně známých, kteří už byli tady. Tak pro mě bylo lehčí přijet sem, než jsem už někoho měla, už jsem měla i z rodiny někoho tady, třeba bratrance jsem měla tady, kterému jsme zavolala a on mi pomohl s doklady, s vízem. Na tu dobu to nebylo tak lehké se sem dostat. Muselo se prokázat hodně papírů a tak dál. Kvůli tomu jsem jela sem, že jsem tu někoho znala a jak jsem byla tady mladá holka, tak jet někam na kraj světa bylo trošičku pro mě... (smích)“

„... taky jsem volala, ptala se, třeba volám kamarádce, nevíš to, ty jsi tam nebyla náhodou, kam mám jít, ona to neví, třeba řekne, já mám známou, ta tam chodila, zavolám jí a zeptám se. Zavolá mi zpět a to je tam a tam.“

„Zase máme takovou partu a kamarádíme se mezi sebou teď s dětma. To jsou taky Ukrajinci, kteří jsou tady jako jsem já, dlouho, už tady mají rodiny.“

(Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

³⁵ Bývalou Ukrajinkou myslí svou nejbližší kamarádku, která se provdala za Čecha a má české občanství.

„(...) mám tady bratra v Roudnici nad Labem, taky s rodinou, taky má manželku a dítě. Tam (na Ukrajině) mám z nejbližší rodiny maminku, protože i tatínek je tady v Plzni. (...). Tak, spíš tak, proto Česko bylo, že už tu tatínek měl známý.“

„Vizum jsem měla na sloučení s rodinou, takže manžel nemusel nic vyřizovat. Práci jsem našla čistě náhodou, že nějaká známá, muž měl tady známí, řekla, že na Budějovický potřebují někoho do kuchyně.“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

Některé ženy se přistěhovaly za svými manželi, kteří v ČR nějakou dobu pracovali a tudíž se rovnou napojili na okruh známých manžela. Právě známí manžela měli vliv na to, zda se žena bude sdružovat více se svými krajany či s Čechy.

„Já jsem přijela, manžel tu byl asi dva roky. Studoval a pracoval, měl tady kamarády. (...). Vzhledem k tomu, že manžel pracoval v Akademii věd, jeho šéf, je to státní organizace, by něco doporučila určitě. Většina ví, že když člověk tam zůstane pracovat, tak určitě přijedou třeba manžel a budou potřebovat nějakou integraci, tak by něco doporučili.

Na začátku, ty papíry, ten šéf hodně pomáhal, poradil se zařizováním papírů.“

„(...) měl tu v Akademii věd hodně kolegů z bývalého Sovětského svazu, (...), takže jsem se dostala do společnosti ruskojazyčné, takže necítla jsem se tak osamocená. Měla jsem kamarádky od začátku z toho ruskojazyčného prostředí. Určitě, setkáváme se až do dneška. (...). Sejdeme se dvakrát, třikrát za rok na kafičko, to se jmenuje Divišník, jenom dámy přijdou z Akademie věd.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

Co se týče sdružování s krajany, Nataša původem z východní Ukrajiny žijící v ČR 6 let vyjádřila spíše nezájem se s nimi stýkat. Naopak vyhledává sdružování s Čechy, se kterými se zná přes manželovu práci a jeho zájmy.

„Jsme od nich odjeli, proč bychom měli s nimi komunikovat. Chtěli zažít něco jiného, já nevím. Měli jsme pár kamarádů stejně z Ukrajiny, jsme s nimi komunikovali, ale neměla jsem pocit, že potřebuju stejný komunitu.“

Podobně se nepotřebuje sdružovat se svými krajany ani Polina z Běloruska, která přijela do ČR za svým manželem před 15 lety. Díky němu se dostala ihned do české společnosti a se svými krajany se setkává pouze při různých příležitostech výročí či oslav běloruského národa:

„(...) Je tady spolek Bělorusů, měli jsme občas nějaké schůzky, ale nedá se říct, že bysme něco sdíleli. To se nedá říct. Je to kulturní spolek, scházeli jsme se tak dvakrát do roka, slavili jsme nezávislost Běloruska nebo když někdo přijel na nějakou událost, třeba z Běloruska, z Kanady, z Ameriky, odkudkoliv.“

Ostatní ženy emigrovaly společně se svým manželem a v ČR neměly zpočátku vůbec žádné známé. O pomoc s vyřizováním dokumentů oba obrátili k agenturám anebo si vypomohli sami. Tyto ženy či jejich manželé přijeli do ČR podnikat a proto lze předpokládat, že takovou službu si mohli finančně dovolit:

„Tak jsme museli hledat informace, hlavně s téma vízama. Problém je to vízum, dostat prodloužení, povolení k pobytu, tak je to hlavní otázka. Nejdřív jsme to řešili sami a pak jsme chodili do agentury, která nám to dělala. Nazývá se Agentura Sory (So-Ry s.r.o.). Nevím, jestli existuje teď, ale tam byla skvělá manažerka. Když ona odešla, tak jsme tam přestali chodit, protože tam všechno bylo zničeno.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„Na základě firmy jsme udělali podnikatelské vízum, že tady můžem zůstanem na rok s možností prodloužit každý rok. Chodili na cizineckou policii každý rok, dávali hromádku papírů. (...). My jsme to dělali vždycky sami, všechny papíry sbírali sami a stáli frontu. Ale problémy s prodlužováním jsme neměli, protože bylo všechno v pořádku s papírama. Už jsme pracovali, platili daně, měli jsme účet a bydlení, bydleli jsme v pronájmu.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„... měli jsme od někoho kontakt, lidi, kteří pracovali a dělali pojištění pro cizince a mluvili rusky. Oni nám pomohli, abychom dostali to pojištění.“

„A ten kontakt jste si vyhledali jak?“

„Já už si to nepamatuju, už jsem byla trošku jinde... (měla dva týdny před porodem) a to dělal můj manžel a potom jsme spolu jeli tam a mluvili a zůstali a získali jsme kontakt na nějakou makléřku, která mluvila rusky, na realitku a ona nám pomohla. A ještě jsme dostali kontakt na holku, která je z Tatarstánu, studovala tady na univerzitě, mluvila rusky, ona nám pomáhala, jela s námi na ty prohlídky, tlumočila.“

„A ten kontakt nevíte, od koho byl?“

„To získali od někoho přes pojišťovnu, tak myslím, že odtamtud, protože je to taková pomoc cizincům, je to na Koněvově ulici, vedle té cizinecké policie, tam je několik firem, společností, které pomáhají cizincům.“ (Darja, Rusko, v ČR 6 let, 4 děti)

4.1.4 Interakce s NNO

Ženy se o bezplatné pomoci od NNO orientovaných na cizince dozvídaly spíše až v průběhu svého pobytu v ČR z internetu či od svých známých³⁶. Zpočátku neměly tušení, že by taková forma bezplatné pomoci mohla vůbec existovat, a proto ji ani nevyhledávaly. Jak uvádí Trbola, přistěhovalci ze třetích zemí mají malé povědomí o nabídce služeb NNO a nejlépe jsou s nimi naopak obeznámeni ti, kteří si prošli azylovou procedurou (Trbola, 2009: 238). Toto tvrzení platí pro obě dotazované Bělorusky, kterým byla nabídnuta pomoc NNO hned po příjezdu do ČR vzhledem k jejich statusu uprchlíka. Ostatní respondentky se o činnosti NNO dozvídaly většinou při hledání jazykových kurzů.

„Já v té době nemyslela, že jsou nějaké organizace, které mají možnost mně pomáhat. Neměla jsem žádnou představu, nápad, vůbec.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

„Já nevím, možná jsme nepřemýšleli nad tím vážně, protože vím teď, že maminky, které přijely před dvěma lety, že už umí a ví něco navíc, než vím já, když jsem tady devět let. Oni říkaly, že chodí do migračního centra, které pomáhá cizincům a mě to nikdy nenapadlo.“

„Znáte teď nějakou takovou organizaci?“

„Amigu. Jinou neznám. Jsou další nějaké? Já nevím, já jsem si myslela, že jenom Amiga existuje.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„Před tím tady nebyla žádná organizace, Meta nebo InBáze, teď je toho víc. Dřív tady toho moc nebylo.“

„Ty si měla nápad hned kontaktovat takové organizace?“

„Určitě bych do toho šla, kdyby byla aspoň nějaká reklama, nějaký letáček, ale vůbec to neexistovalo. Nebo možná něco, ale o tom jsem nevěděla. (...). V té době

---

³⁶ Pokud se o bezplatných službách NNO ženy nedozvěděly od svých známých nebo ve škole, kam chodily jejich děti, největším informačním zdrojem byl internet. Jako důležité webové stránky, které slouží ruským mluvícím obyvatelům v ČR, ženy označily následující: mamaguru.cz, czech-online.livejournal.com, forum.immigration.cz a gid.cz, přičemž první jmenovanou znají všechny ženy kromě Ukrajinek ze západní části země. Tyto ženy získávají informaci předně od svých známých či ze společných fór pro Ukrajince žijících v ČR (např. odnoklassniki.com).

existovala ta Meta a InBáze. Proč jsem na to nepřišla tak dlouho... Rozvíjelo se to postupně, že nebyla hned ta reklama. My jsme dostali ten trvalý pobyt docela rychle a tím naše problémy najednou docela rychle zmizely. Když každý rok člověk prodlužuje vízum a sbírá ty papíry, spíš ty maminky, které to potřebují, tak se obracejí, mají tam poradenství advokátní, potíže různého směru a tím, že my jsme neměli žádný problém, nevyhledávala jsem to.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

Obě matky ze západní Ukrajiny se po svém příjezdu do ČR napojily na sítě svých krajanů, kteří jim pomohli s vyřizováním dokladů či hledáním zaměstnání, proto nepociťovaly potřebu vyhledávat zdroje pomoci jinde:

„Jako OPU myslíte nebo Integroční centrum? Ne, nevyužívala, protože (jsem) o tom nevěděla a neměla známí...“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

„Já jsem se s tím nepotkala. Já jsem jako malá tady měla známí, kterým voláme jedni druhým a pomáháme. Řeknem, že tam jsem byla, to už vím, tam jsem ještě nebyla, ??? prostě takhle si to předáváme, takže to jsem nepotřebovala. To spíš potřebujou lidi, azylanti, kteří nemají doklady. Kvůli tomu, že nemají doklady a mají strach, že tam přijdou a něco jim možná řeknou nebo je vrátí třeba domů zpět, protože mají strach, tak jdou za lidmi, kteří jim poradí a pomůžou.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

Výjimkou jsou obě ženy z Běloruska, které pojí zkušenost s nucenou migrací a následná žádost o azyl. Natalija se seznámila s nabídkou služeb NNO již v uprchlickém táboře (Poradna pro uprchlíky a InBáze, která v tu dobu vznikala) a zmínila pomoc psychoterapeutky Věry Roubalové, která jako první v ČR zakládala multikulturní ženské skupinky. Polina využila se svým manželem právnických služeb OPU:

„Věra Roubalová, to je její nápad, že viděla tu potřebu těch žen, sdružovat se, mluvit spolu a ona jednou týdně jezdila do táborů a takhle vybudovala tu skupinku. (...). Mimochodem já si myslím, že Inbáze vznikla z toho, protože když za ní povídají, tak je to jasně, co trápí jejich rodiny, jejich komunitu, že z toho poznáš úplně všechno. Podle těch potřeb v tu dobu vznikla InBáze třeba, kde umožnilo pracovní místa pro ženy cizinky, potom administrativní, šicí a Ethnocatering začínal taky. Tak já jsem byla přijata do práce hned, jak otevřeli InBázi, a dělala jsem komunitního pracovníka...“ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

„Ano, pomáhala nám jedna slečna od OPU. Ona taky pracovala v Člověku v tísní a nabídla manželovi pomoc. Ona je právnička. Pomáhala s papírama, něco vyřídit, napsat. Právní služby.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

Mezi nejčastěji zmiňované NNO, se kterými mají migrantky osobní zkušenost, patří Integrační centrum Praha, OPU, Meta, InBáze a Amiga. Nejvyužívanější službou jsou pak kurzy českého jazyka. Vzhledem k tomu, že se ženy o možnosti bezplatné výuky češtiny dozvíдалy často až v období pár měsíců až roků po svém příjezdu, nabídka kurzů NNO již nevyhovovala jejich pokročilé jazykové úrovni. Některé ženy po několika lekcích proto zvolily individuální formu výuky, vzdělávaly se samostatně pomocí učebnic či skrze každodenní komunikaci v práci, s úřady, lékaři apod.:

„Když jsme se přestěhovali do Prahy, zkusila jsem jít na bezplatné kurzy češtiny. Už si nepamatuju kam, nějaká organizace pro cizince. Možná Integrační centrum nebo OPU, něco z nich to bylo. Ale už v tu chvíli, byli jsme tady rok, a připadalo mně to jako ztráta času, protože hodně věcí z toho jsem si nastudovala sama. Tam to bylo úplně pro začátečníky, neměla v tu chvíli moc času, nechtělo se mi to moc zopakovat, tak naopak rozhodla jsem pro individuální výuku, učitel za plat. (...). Když je skupina, tak se vždycky orientují na slabšího. (...). Hodně to pomůže na tom začátku i s tou výukou češtiny, asi je to perfektní, když se lidi přistěhují a maj to úplně na začátku.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

„Na internetu jsem hledala a našla Integrační centrum Praha, byla to ulice Žitná a tam byl kurz češtiny, byl zdarma. Zapsala jsem se na ten kurz a ten kurz byl jenom na podzim a měla jsem před sebou půl roku a musela jít do školy, k lékaři. Když jsem porodila syna, musela jsem jít k lékaři, se slovníčkem. Jak ten voják v boji, dostal výuku v boji. (...). Já jsem se tam zapojila do kurzu jako začátečník, zapojila spolu s manželem. Když jsme přišli, byla tam první lekce, já jsem všechno rozuměla, všechno znám, všechno umím a paní učitelka řekla, že musím jít do skupiny pokročilé.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

„... pak jsem přijela a koupila jednu vynikající knížečku pro cizince jak mluvit česky a začala se to učit sama. Zнала jsem už jeden jazyk a věděla jsem, jak to dělat. (...). Za rok asi jsme už mluvili česky. Já jsem neměla kurzy, manžel taky neměl kurzy. Možná jsme na to neměli čas, protože já jsem hodně makala, hodně pracovala. (...). Já vím, že existují

nějaké při cizinecké policii, nějaké organizace, které pomáhají lidem napsat papíry, vyplnit formuláře a nějaké kurzy na Andělu. Moje kamarádka chodila na nějaké kurzy, je to zadarmo, českého jazyka. (...). Je to Integroční centrum, mají na každé Praze. Ale pro mě to není tak důležité.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„(...) já chodila na kurzy do InBáze, pak Integroční centrum. Já prošla všechny oficiální sociální kurzy a fakt oni byly dobrý. (...). Já jsem začala chodit do InBáze na nízkoprahové kurzy a pak tam odešla... jsem chodila rok nebo dva, pak odešla paní učitelka a pak ty kurzy jazykové skončily, sociokulturní tam zůstaly a jazykový skončily, nedostaly finanční podporu nebo něco a pak dva roky jsem chodila do Integročního centra na I.P.Pavlova.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

„Ne, to jsem nechodila, to byly moje kurzy, práce. Já jsem poslouchala, hodně jsem četla. Ve škole jsem se učila angličtinu, takže jsem znala písmena, takže pro mě bylo lehké číst. Já jsem četla, ne všechno jsem rozuměla, občas jsem si vzala slovník, něco přeložila a takhle, mluvila v práci...“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

„Nevím, moc jsem si to nezjišťovala, já jsem neměla takovou potřebu nějakých integračních kurzů nebo jazykových kurzů, já jsem si vždycky nějak poradila sama. Já jsem necítila v tom potřebu, mně stačilo to, co jsem měla. Já jsem měla lidi, se kterými jsem se mohla scházet, mluvit, popovídat si a tak.“

„Tak se člověk podívá na internet, všechno co potřebuje. Chtěla jsem si zařídit občanství, tak jsem se podívala na stránky a podle seznamu jsem to udělala.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

4.1.4.1 Spektrum využívaných služeb

Kromě jazykových kurzů využily dvě ženy možnost poradenství ohledně nostrifikace svých diplomů, a to v organizaci OPU a Meta. Díky uznání jejich vzdělání v zemi původu tak mají širší nabídku zaměstnání i přes úřad práce. Darja z Ruska si vyhledala organizaci Meta, která se nostrifikací zabývá: *„Já mám zkušenost jenom osobně, pro nostrifikaci svých diplomů. Mám dvě vysoké školy.“*

Oksana se o pomoci s nostrifikací diplomů dozvěděla při návštěvě kurzu podnikání pro cizince v OPU, kam si šla tento bezplatný kurz „vyzkoušet“:

„A to OPU, kamarádka, my pracovali v té indické restauraci, Ukrajinka, ona jí sem jezdí máma, ona má teď malé dítě. Ona říkala, možná Oksana, půjdem na nějaké kurzy, ona mi to nabídla. Ona šla na nějaké kurzy v jiném centru a já našla v OPU kurzy pro podnikání pro cizince. Říkám, pojdme to vyzkoušet, já se omluvila na dva úklidy a vynechala na dva dny a tam nás učili, jak podnikat, jak založit svoje podnikání, trošku účetnictví. Šly jsme, abychom vyzkoušely, co to jsou zdarma ty kurzy, co to je, jaká je to pomoc. (...). Jedině, že já neměla v plánu nějaké podnikání. Já psala byznys plán podnikání kvůli účetnictví, to co dělám na Ukrajině. Ale jinak vím, že abych to mohla dělat, musím mít tady rekvalifikaci, což můj manžel říká, abych šla na úřad práce. Mám nárok od úřadu práce zdarma na kurzy podle diplomu. Protože ty (organizace) nemají takový kurzy. Takže kvůli tomu jsem šla (na kurzy podnikání)... oni mi tam pomohli nostrifikovat diplom v OPU, žádost dali, řekli, že to není problém.“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

Dvě ženy se zapojily do projektů, jejichž hlavní ideou bylo podpořit vzájemnou komunikaci mezi imigranty a většinou společností. Hlavním přínosem pro ženy bylo hlubší poznání české kultury v počátcích svého života v ČR, ale obě se shodují, že po nějakém čase ze společného setkávání sešlo. Darja se chtěla do projektu zapojit ještě jednou, ale to už jí nebylo umožněno snad pro velký zájem nových rodin:

„Když jsem šla do kurzů českého jazyka, tam byla taková nabídka, to byl podzim. Rodina od vedle, Slovo 21. Byl tam takový projekt pro lidi z třetích zemí, pro integraci. Já jsem se zapojila do toho projektu, setkali jsme se s českou rodinou, která bydlí v Čelákovících. (...). Myslím si, že když se chceš bavit nebo se s někým kamarádit, tak musíš udělat ten krok sama. Když budu sedět... v Rusku se říká, že pod ležícím kamenem voda neteče. Pro mě bylo zajímavé, jak se můžeme setkat, jak můžeme mluvit, musím to poznat a bylo to zajímavé. Začali jsme se kamarádit, poprvé jsme jeli k nim... a potom my jsme pozvali je k nám. (...). Ještě dva roky jsme se navštěvovali, jednou nebo dvakrát ročně, my je nebo oni nás.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

„OPU měl takový zajímavý projekt v tu dobu, taky na začátku, 2005..., že dobrovolník plus migrant tvořili nějaký pár. Pro mě to byl moc hezký projekt, že koordinátor dělal pohovory, hledal společné body, pak ty lidi dával dohromady. Mně to nabídli a já jsem to hned vzala, nepřemýšlela jsem, jasně. Byla jedna dobrovolnice, byla fajn, seznamovala mě se svou komunitou, chovali se ke mně dobře, fajn, ale nevyšlo z toho

nic. A pak ona odešla a zmizelo to. V tu dobu, když jsme byly spolu, půl roku, tak to fungovalo, psaly jsme si, mluvily, ale pak to nějak zapadlo. Postupně mě seznamovala se svojí komunitou Čechů, věkově jsme byly stejné, já jsem měla tu Ninu (dceru), trošku jiné zájmy, i když jsme spolu našly společný body, tak stejně s jejími kamarády to nějak nevyšlo. Bud' ona potom úplně odjela, ale ti její známí, nějak nedopadli jsme.“ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

Mezi další NNO, jejichž služeb ženy využily, patří InBáze či Amiga:

„V InBázi jsme byli párkrát, když jsme objednávali pro Kiru školu a přesně tam nám řekli, že jsou ty přípravné třídy. Přišli jsme tam s otázkou, že nechci dělat odklad pro dítě, protože je docela chytrá, ale chybí jí čeština a jestli něco existuje, kde by nám s tím pomohli. Vyhledali pro nás tu přípravnou třídu. (...). Pak ještě byli jsme tam postěžovat na naši šikanu na waldorfské škole, ale to už v tu chvíli... řekli mně ten postup, ale ten postup jsem znala i tak. (...). V naší době je celá informace otevřená, dá se najít úplně všechno.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

„Oni (Amiga) nám pomohli s pronájmem, prostorem, abychom tam něco udělali. Když někdo potřeboval ode mě pomoc jako od psychoanalytičky, nějakou pomoc, konzultaci, to bylo zdarma, domluvili jsme se.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

Jediná matka byla obeznámena ještě s Centrem pro integraci cizinců a Evropskou kontaktní skupinou, o jejichž kurzech přípravy ke zkouškám z češtiny pro cizince do budoucna uvažuje:

„Ještě znám CIC, ty jsou tady nahoře v Karlíně v DDM, taky nějaký kurzy pořádají. A pak na Dejvicích je Evropská kontaktní skupina, oni používají více odborné kurzy, jak napsat svůj životopis, jak udělat pohovor, když půjdeš do práce, je to čeština víc zaměřená. Nevím, kolik to stojí peněz, ale aby ses mohla přihásit na ty kurzy, je třeba dobrá úroveň češtiny, docela vysoká. Ještě něco oni pořádají, ale jsou úzká témata. Ted' nevím, jestli je to Evropská kontaktní skupina nebo někdo jiný, dělají zkoušky na černo na trvalý (pobyt) a na občanství. To spíš dělá to Integrovační centrum. Pak ještě dělají kurzy sociokulturní, kurzy přípravy na občanství.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

4.1.4.2 Jaké služby chybí?

Ženy se při rozhovorech celkově vyjadřovaly velice pozitivně k existenci NNO pomáhajícím cizincům, protože ve svých zemích původu o takové podpoře neslyšely. Přesto mají návrhy, jak by se škála nabízených služeb mohla rozrůst a přispět tak k efektivnějšímu zapojení imigrantů do většinové společnosti. Při svých návrzích se opírají o své zkušenosti.

Světlana, matka z Ruska žijící v ČR 6 let, se setkala hned první den, co šla její dcera do školky, s odlišným stylem výchovy dětí. Respondentka vychází ze zkušenosti, kdy její dcera v české školce neposlechla paní učitelku, protože ta neměla dostatečnou autoritu. Matka to však nepovažovala za problém, protože v Rusku je to záležitost dospělých, jaký vztah si k dětem vybudují a jak s nimi jednájí. Navrhuje proto pro rodiče kurzy socio-kulturní integrace v oblasti výchovy dítěte, systému lékařství či vzdělání, které by na takové odlišnosti byly zaměřené:

„Opravdu bylo by zajímavé, kdyby byl nějaký kurz pro rodiče z ciziny, aby vysvětlili nějaké zvyky, samozřejmosti, které jsou v této zemi samozřejmostí a v ostatních zemích nejsou samozřejmostí. (...). Bylo by hodně užitečný, když by nějaký takový info bylo, aby jsme nedělali nějaké kraviny, že třeba dítě neposlechne nebo něco podobného. Nejde jenom o kulturní rozdíly. Například v Rusku jsme zvyklí s jiným systémem lékařství. Nejde o to, že je lepší nebo horší, ale je opravdu jiný. U nás je zvykem, že když dítě onemocní, tak lékař přijde domů. To co tady vůbec není a vůbec nefunguje. (...). Jiný systém vzdělávání. (...). Bylo by dobré, kdyby rodičům vysvětlili ten rozdíl. Jak já vidím, tak hodně rodičů je zklamaných, když přistěhují v první třídě, druhé třídě, dávají děti do první, druhé třídy, tak jim připadá, že všichni jsou blbci, že jejich jediné dítě je chytré a všichni jsou blbci, protože oni ještě neumí normálně číst, psát, počítají dva plus tři a je to úplná blbost, protože to jejich dítě dělá už nějaké integrály. Ale, když se přistěhují s dítětem, které se učí v sedmé, osmé třídě, tak už nezvládá materiál, který mají na druhém stupni a musí ho dát o rok níž. (...). Řekla bych, že ve výsledku, po gymnáziu jsou české děti vzdělanější, ale pro maminky, které se stěhují s malým děckem, které nastupuje na první stupeň, tak oni mají pocit zklamání, že to bude nekvalitní vzdělání. Mají z toho velké obavy, že je to špatně nastavené. Chybí jim vysvětlení toho logického systému vzdělávání, na čem to je.“

(Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

Jiné návrhy se týkají oblasti zaměstnání, aby cizinky měly možnost si přivydělat či získat praxi ve svém oboru a tak lépe konkurovat na trhu práce. Darja původem z Ruska již aktivně pomáhá v ČR matkám migrantkám, které se ocitají v problematické životní situaci, kdy musí rodinu samy živit:

„Zeptali jsme se IC Praha na Žitné a chtěli jsme tam udělat nějaké projekty. Žena, která chce pracovat a přivydělat si. Oni se ptali, že to nemůžou nám dát ten prostor a mají možnost nám dát prostor pro setkání na čaj. Chtěli jsme dát informaci ženám, protože jsou rodiny, které se přestěhují, žena je těhotná a nemá mateřskou a nemá možnost se učit česky a mít nějakou práci. Ta situace může být různá, protože když člověk emigruje, jestliže existuje nějaký problém v té rodině (...), manžel opustí svou rodinu, děti, nachází jinou ženu a ta rodina je v tísní.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

Oksana s vysokoškolským vzděláním byla zatím zaměstnávána jen přes agentury jako uklízečka či prodavačka a ráda by získala praxi ve svém ekonomickém oboru:

„Tu legální práci, aby pomáhali nám s tím získáním. Kvůli tomu povolání, protože každá práce musí, na všem záleží praxe. Když jsem se učila na Ukrajině, šla do práce, mě zaučovali. Nepřijdeš a bez zaučení ti nikdo nedá práci. Praxe hodně dává. Možná praxe, abychom mohli dělat i zadarmo, abychom získali praxi, v nějakých firmách zadarmo. To by bylo supr. Cizinci mají nějaký diplom, protože zvenku je těžký si najít práci. Co nabídnout, teď je mnoho mladších, chytřejších, hodně času už prošlo, co to (jsem) dělala na Ukrajině (to povolání), ještě cizinka. Aby nám praxi zařizovali v těch povoláních, co máme, tak se spíš zapojíme. I zdarma, abychom vedle někoho seděli a dělali tu práci, zařizovali. To bych chtěla, to by bylo supr.“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

Ljudmila si všímá rostoucího zájmu o ruský jazyk a kulturu v české společnosti, proto se jí líbí myšlenka multikulturní kavárny:

„Dá se například vymyslet kavárnu, kam by lidi přišli a komunikovali by mezi sebou a měli by různé skupinky, lidi, které zajímají děti, pak jazyky nebo práce, podnikání a různě. To by pomohlo. Takové neformální. Češi a Rusové, taková výměna byla by zajímavá, taková multikulturní kavárna. Poznat tu mentalitu. Protože já vím, že teď je velký zájem o ruský jazyk v této společnosti. Několikrát se mě zeptali rodiče ze školy, můžeme se s vámi sejít v kavárně, abychom mluvili s vámi rusky nebo vezmeme ruskou

knížku a já budu číst. Prostě oni mají velký zájem o ruskou kulturu a kdo to může vysvětlit. Prostě najít tu českou skupinu, kterou zajímá ruský jazyk a ruská kultura a najít ruskou skupinu, která by chtěla komunikovat a víc poznat českou kulturu. Udělat to v neformální formě.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

4.1.5 Práce pro komunitu

Migrantské organizace či neformální uskupení migrantů mají významnou roli v ochraně migrantek před jejich sociální izolací. Spolu se svými krajany si ženy připomínají své původní tradice a sdílí své zkušenosti ze života na novém místě. Právě krajané jsou ti, kteří se nejlépe vyznají v problémech nově příchozích spoluobčanů a mohou jim poskytovat rady v jejich rodném jazyce. Z rozhovorů vyplynulo, že většina matek ve své zemi původu byla zaneprázdněná především kvůli studiu a práci, které jim nedovolovaly se ještě někde aktivně angažovat. Dobrovolnické činnosti se začaly věnovat až v ČR, a to především v rámci své ruskojazyčné komunity, aby sdílely své zkušenosti s životem v nové zemi.

Jedna z respondentek, Natalija z Běloruska, pomáhá rusky mluvícím ženám pocházejícím z Kavkazu, které přijíždí do ČR za účelem rehabilitačního pobytu. Této činnosti se věnuje v rámci své profese jako komunitní pracovnice v neziskové organizaci. Při vykonávání této práce Natalija klade důraz na schopnost vnímat potřeby těchto žen, kterou ona sama získala na základě vlastní zkušenosti s emigrací:

„Lidi z toho Kavkazu, většinou z Čečenska. A já ty lidi znám, kteří tady žijou, jak utekli od války a mě zajímá, že to jsou lidi, kteří se tam vrátí, že si přijedou odpočinout a vrátí se. Jsou to lidi ze stejné krve, ale mají jiný život. Ti lidi vyloženě chtějí opustit, nechtějí tam bojovat, něco dělat a přijedou sem jenom si odpočinout. Podaří se vždycky (odpočinout si), aspoň na konci. Já myslím, že tento program pomáhá, že i kultura, vždycky vycházíme z toho, co ten člověk chce. Občas stačí jenom procházky, obědy společný, kafe, to je jedno. Tady to je jako přijeli hosté ke mně. Asi ta pohostinnost, já nevím, jak to dělat jinak, protože na to nejsou žádný formuláře, to neexistuje. Existuje jenom člověk a ty musíš prostě pochopit, co... ale já mám tu schopnost, to je to, co dělám furt tady. Já nevím, jak se to jmenuje, to je to, co dělám.“ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

Několik respondentek se na základě své migrantské a mateřské zkušenosti rozhodlo dobrovolně pomáhat ženám migrantkám, které v procesu integrace do nové společnosti naráží na různorodé překážky.

Pro Lenu je setkávání s maminkami z ruskojazyčné komunity důležitou náplní jejího volného času, při kterém se seberealizuje:

„Hodně pomáhám a teď se hodně věnuju mladým maminkám, které jsou v těžké situaci. Zním, jak ta etapa trvala u mě, že vím, co ony potřebují, poradit, podpořit, morálně. Manžel říká, že strávím hodně času nad tím, že prostě pomáhám. Když cítím, že maminka má problémy nějaké... nechci o tom hodně mluvit, ale spíš je to psychologická pomoc. My se sejdeme, prostě popovídáme. Já se snažím najít způsob ke každému, že každý je jiný a ne každá žena se otevře nebo začne mluvit o svých bolestech, co ji trápí. Postupně. Pak mluvíme a snažíme se, aby se vyrovnala, poradím. Jdeme na procházky, sejdeme se s dětma. Když ona sedí doma a má depresi nebo nějaké problémy, to je špatně. Venku si děti hrajou, když je dítě samo, tak ono je furt s maminkou a chce od ní pozornost. Když si děti hrají na hřišti, maminka je uvolněná a začne normálně mluvit o tom, co ji trápí. Mám pedagogické vzdělání, psychologii jsem taky studovala hodně, věnovala se tomu opravdu hodně. Cítím, že to je můj koníček, že dělám něco dobrého, i když za to nedostávám nic. Já se cítím, že to je seberealizace, že mám možnost pomoci.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

Darja začala aktivně vyhledávat nějakou volnočasovou činnost, kde by se zároveň mohla seznámit s novými lidmi. Přes kroužek zpívání v Ruském středisku vědy a kultury se seznámila s třemi ženami, se kterými se neformálně sdružuje v rámci skupiny Dobrodějstvijs a pomáhá ruskojazyčným matkám žijícím v ČR v problematických situacích:

„Tak jsme našla jednu druhou a zorganizovaly jsme čtyři ženy takovou skupinu dobrovolníků. Jmenuje se Dobrodějstvijs, která je na mamaguru.cz. Pomáháme ženám s dětma, které se rozvedly s manželem nebo mají těžkou situaci v životě. Máme jen název a to je takový pocit, že pomáháme lidem, kteří to potřebují. Věci, nějakými potravinami. Zkoušely jsme i peníze. To je pomoc, když potřebuješ hlídat dítě anebo je problém se zdravím, tak já s tím pomůžu. Nebo potřebuješ nějakou konzultaci, jsem psychoanalytička, takže můžu s něčím pomoci, poradit. Měly jsme takový nápad, že můžeme udělat něco dobrého. (...) My dáváme tu informaci člověku, který se k nám obrátí. Zeptáme se, zda

mluví česky, pokud nemluví, (obstaráme) mu doprovod, tlumočnicka. Máme takovou databázi, kde například: jsem Natalia, můžu poradit a pomoci s hlídáním dětí nebo s oblečením, kočárkem. Druhá žena: mám zkušenosti s pojišťovnami, další je například psychologka. My se obracíme na ty lidi, kteří nám nabídnuli pomoc, pokud s tím my samy nemáme zkušenost a nedokážeme poradit.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

Světlana je lékařka a cítí potřebu sdílet své odborné znalosti s rusky mluvícími maminkami. V rámci formální skupiny Klumba pořádá lekce o zdraví:

„Mám tam přednášky, lekce o zdraví, máme návody, jak se tady v Česku dělá první pomoc miminku, tak děláme takové tematické věci. Například virová infekce, bronchitida, co dělat s horečkou. Je to placené, protože pokaždé jsou s tím nějaké náklady. Za prvé musíme pronajmout nějaký prostor, za druhé tam máme občerstvení, za třetí, když jedu do Prahy, mám také náklady. Neplatí nám moc, neřekla bych, že je to nějaký výdělek, ale je to náhrada nákladů a pak na zmrzlinku.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

Valentina vnímá práci s ruskojazyčnou komunitou zcela prakticky – někdo musí být zodpovědný za organizování akcí, které jsou pro postsovětské národy tradiční:

„Je to nezisková akce, my to provádíme pro naše maminky. My tomu říkáme jolka, ten stromeček. Je to velká akce, když tam přijdou z pohádek nějaké postavy a něco tam dělají. Určitě tam přijde Děda Mráz, který všechno řeší, někoho potrestá a dá každému dítěti dáreček. (...) Ale každý rok hledáme, kdo by se k tomu chtěl připojit, z těch aktivních maminek. Poprvé to dělali oni (mamaguru.cz). Když je Silvestr, je logické udělat tu oslavu pro děti, to prostě musí být. Kdo by to udělal. (...) Když to neudělám já, tak to neudělá nikdo. Je takové přísloví (v ruštině), jestli to chceš dělat dobře, tak musíš to udělat sám. Je to zadarmo, maminky platí jenom za ten dáreček, který dostanou. Já najdu ten tým, který tam bude hrát, kdo vezme nějakou roli. Ona najde, kdo tam bude fotit, najde pronájem, kde to uděláme a napíše pozvánku.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

4.1.5.1 Migrantské organizace

Všechny respondentky mají svou sociální síť rozšířenou o vlastní krajany, o čemž bylo pojednáno v kapitole „Sítě krajanů v ČR“. Z jejich vyprávění vyplývá, že nejsou aktivní téměř v žádném formálním krajanském sdružení a nemají o to ani zájem.

Neformální setkávání se svými známými krajany je pro ně dostačující a s ostatními krajany se vidají při příležitostech například významných národních svátků (viz Kapitola 4.2.3.1).

Polina je seznámena se spolkem Bělorusů, ale necítí potřebu jejich akce navštěvovat. Jedním z důvodů je ten, že jsou tyto akce zaměřeny spíše na mladší generace:

„Je to kulturní spolek, scházeli jsme se tak dvakrát do roka, slavili jsme nezávislost Běloruska nebo když někdo přijel na nějakou událost, třeba z Běloruska, z Kanady, z Ameriky, odkudkoliv. (...) Máme jednoho známého, se kterým se občas scházíme s rodinami, jinak moc ne. (...) Když člověk už není nejmladší, není ten elán. Teď přišli ty mladší, zkoušejí udělat běloruské pivo v Praze, třeba z toho něco bude.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

Polina je zároveň skeptická k pořádání běloruských akcí pro českou společnost, protože si je vědoma nezájmu ze strany Čechů:

„Není o to moc velký zájem. Zkuste udělat přednášku o běloruštině a podívejte se, kolik přijde lidí. Schválně. (...). Není to strach, já se nebojím, že oni o to nemají zájem. Já vím, že o to nemají zájem. Zkoušeli jsme různé věci, třeba i Vánoce při kostele běloruském, nějaké slavnosti pro děti, nechodí na to, nemají o to zájem. Přijde pár Čechů a konec. Nějáci dva Češi se na to přijdou podívat, ale Bělorusové ne. Nabízíme třeba na Vánoce program pro děti v běloruštině při kostele, dárky všechno. Nikdo nepřišel.“

Natalija původem z Běloruska také nemá potřebu být součástí nějaké migrantské organizace, protože se jednak setkává s rusky mluvícími cizinci skrze své povolání komunitního pracovníka a podobně jako Polina se na to cítí být už stará:

„Nikdy jsem tu potřebu neměla (vyhledávat migrantské organizace), naopak mě to trošku děsí. Pořád jsem členkou mládežnické organizace Youth Included a založila to moje kamarádka a jejich jazyk komunikační je angličtina, většinou z různých zemí, buď rusky, protože tam jsou stejně Rusové, většina studentů, doktorandů i dobrovolníci, co přijíždí ze zahraničí, tak jsme dělali komunitní klub a stejně tam chodili většinou cizinci. Jsou to většinou studenti, to je jiný druh. Mně to přišlo zajímavý, ale taky je to jiný, já už mám jiný zkušenosti. Víc jsem tady a víc tu usazenost vnímám a zároveň ta rodina a děti. Nemám, že najednou půjdu sem a pak tam.“ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

Migrantky mají většinou stále blízký vztah ke své rodné zemi a mají přehled o tamní situaci. Vzhledem k dramatickým událostem na Ukrajině v posledních letech všechny dotazované Ukrajinky sledují vývoj situace v zemi a dvě z nich se snaží svým krajanům na dálku pomoci:

„Ted' s tím nic neděláme, ale když ten majdan byl, tak tady taky byly akce na Václaváku, na Náměstí Republiky, že pomoc pro Kyjev. My jsme chodili, sbírali peníze, podporovali to... tam tolik mladých zahynulo, je to tragédie. Ale jinak já nevím, co s tím dělat. Dívám se, čtu noviny o tom.“ (Oksana, západní Ukrajina, 5 let v ČR, 1 dítě)

Druhá matka z Ukrajiny svým krajanům pomohla přes neformální sdružení Dobrodějstvijske, které uspořádalo veřejnou sbírku pro jednu konkrétní rodinu žijící v ohrožené oblasti Ukrajiny:

„Jedna mladá žena, která byla těhotná, poslední případ, o tom si přečteš na Dobrodějstvijske, je tam celý příběh rodiny, oni pochází z Doněcka a v tomto případě, když se o tom dozvěděl můj manžel, tak řekl, že musíme taky pomáhat. Protože oni potřebují taky naši pomoc.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

Kromě neformálního sdružení Dobrodějstvijske ženy zmiňovaly i neformální klub Klumba, v kterém pořádá své lekce o zdraví matka z Ruska. Klumba nabízí různé kurzy a aktivity pro ruskojazyčné matky a jejich děti v ČR. O sdružení se zmínila další ruská respondentka, které podobné sdružení na začátku pobytu v ČR chybělo:

„To ještě neexistovalo, až potom. Já jsem právě potřebovala někoho takového, protože jsem měla problém s kojením. Nám v porodnici řekli, že je nějaká Liga, nevím, jak se jmenuje. On mně pořád plakal a zavolat a začít mluvit česky na toto téma, které vůbec neznám, to bylo tak těžký. (...) Tak já jsem vůbec nevolala žádnou tu Ligu a měla jsem problém, který jsem musela řešit sama. Kdyby tady byla ta maminka, která to fórum založila, ted' už tam není, dělá něco jiného, ona je oficiální poradkyně toho kojení, ona má certifikát na to. Kdyby tady ona byla v Čechách, už to založila, tak já bych jí zavolala, neměla bych s tím vůbec problém. Tak jsem to musela řešit sama a volala do Ruska, aby mně poradili, co dělat.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

Nataša, matka z východní Ukrajiny, své krajany nevyhledává, stačí ji setkávání s pár známými Ukrajinci, tudíž nemá zájem ani o migrantské organizace a předpokládá, že kulturní aktivitu by měla vyvíjet ukrajinská ambasáda:

„V Čechách nevím, spíš ta InBáze, neziskovky něco dělají... ale mám známou, která se z Ukrajiny odstěhovala do Spojených států, tam ty organizace jsou velký, fungují a přenáší kulturu dětem, které tam bydlí. Taky se zajímají, co se děje na Ukrajině, podporuje je, tam se to děje. Tady spíš něco dělá ambasáda, musí dělat, teoreticky, ale nevím.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

4.2 Identifikační dimenze sociální integrace

Do identifikační dimenze se promítají otázky ohledně sounáležitosti migrantek s novým prostředím, tedy nakolik se cítí být součástí české společnosti a co pro ně znamená pojetí domova. Pocit sounáležitosti zahrnuje složku formální – občanství a složku neformální – národní identitu, tedy identitu získanou v nové společnosti. O obou těchto složkách pojednávají následující kapitoly, společně se složkou etnické identity, která podle výzkumu Umüt Erel rozšiřuje dosavadní pojetí hranic občanství díky kulturní práci matek migrantek, jak je uvedeno v teoretické části této práce. Národní a etnická identita matek migrantek je sledována v oblasti tradic s zvyků, v jazykové oblasti a ve výchově.

4.2.1 Domov

Co se týče vnímání ČR jako svého domova, jsou v tomto ohledu respondentky značně nejednotné. Podle odpovědí je lze rozdělit až na tři skupiny: ženy, které se cítí vykořeněné a příslušnost ani k jedné z obou zemí není bezvýhradná; ženy, které si stále nejsou jisté, ačkoli racionálně přisuzují význam domovu ČR; ženy považující ČR za svůj domov. U jediné respondentky převládá citová vazba nad rodnou zemí, ale cítí se spjatá s ČR i právě díky svým dětem, které tu vychovává. Děti jsou při identifikaci ČR jako vlastního domova klíčovým aspektem, který ženy velmi často zmiňují. Děti jsou také jedním z hlavních důvodů, proč se ženy s rodinou nestěhují do jiných zemí nebo naopak nevrací tam, odkud přišly.

„Ale když třeba po pěti letech, deset let, děti už budou tady, tak jasně, že je tam už nepotáhnu. Protože oni se tady už budou učit, bude to pro ně úplně cizí svět, stejně jako jsem přijela já, tak po deseti letech pro děti to neudělám.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

Většina respondentek se shoduje, že jim chybí v nové zemi rodina a příbuzní, kteří jsou pro pocit domova důležitou součástí. To jim však nebrání k vytváření nového domova, protože jsou se svou rodinou víceméně neustále na příjmu díky komunikačním technologiím, například Skypu. Některé matky jsou dokonce rády, když jim rodiče nemluví do výchovy a občasná návštěva příbuzných jim zcela vyhovuje:

„Ona (maminka) určitě má jiný přístup k tomu, já ji chápu, ona za to nemůže, ale stoprocentně nechci, aby ten vliv byl na Sašu. Když ona přijede na těch několik týdnů nebo i na měsíc, hlavně ona ho nevychovává, ona si s ním prostě hraje, protože ho vidí málo, nechce ho změnit. A kdyby ona tu byla pořád, jasně, že by chtěla, aby byl takový, jakou ona má představu.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„Možná byla jiná, že tam byla rodina, maminka, tchýně, stejně protlačovaly svůj názor, jak to dítě mám vychovávat a tady necítím ten tlak, tady naopak cítím tu svobodu, že nemusím volat každý týden, říkat, já to budu vychovávat takhle.“ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

Dalším faktorem ovlivňujícím subjektivní pocit domova jsou krajané, se kterými si ženy mohou připomínat své národní tradice, sdílet zkušenosti či jen se tak setkávat. Charakteristické to je především pro obě Ukrajinky ze západní části země, které se pohybují v kruzích svých ukrajinských přátel téměř každý den. Kromě těchto krajanských vazeb má svou významnou roli v úvahách o domově motiv odchodu ze země původu. Svůj domov našly v ČR ženy, které se rozhodly pro migraci společně s manželem a měly k tomu pádný důvod – špatný ekologický stav v rodné zemi, nepřející politická situace či únik z místa spjatého s rodinnou tragédií. Život v zemi původu tak měly často spojený s negativními emocemi a zklamáním, proto se pocit domova v nové zemi vytvořil velice rychle. Odpovědi respondentek na otázku, co jim v ČR chybí, byly často doprovázeny dlouhými pomlkami a nikdy nezaznělo nic zásadního, kvůli čemu by se měly do své země původu navrátit. Ženy, které přijely za svým manželem především kvůli výhodnějším pracovním podmínkám, si nejsou s novým domovem v ČR ještě zcela jisté, ale postupně se přizpůsobují a svůj nový domov si vytváří. Zajímavá shoda se objevila u obou respondentek z Běloruska, které musely odjet kvůli svému manželovi z politických důvodů. Doma se necítí ani tam, ani tady, snad právě kvůli své nečekané emigraci.

Sounáležitost s novou zemí představuje pro ženy také dobrá orientace v prostředí a jeho znalost, která se navyšuje s přibývajícím roky života v ČR. Jsou to i různé výhody a možnosti, které český stát nejen migrantům nabízí (studijní i pracovní příležitosti). Ženy oceňují krásnou přírodu, dobré počasí, geografickou lokaci ČR či bezkorupční prostředí, což ovlivňuje jejich celkovou spokojenost.

Leckdy zaznívalo, že v souvislosti s řídkými návštěvami svého rodného bydliště ženy nepoznávají svůj původní domov kvůli jeho přeměnám, což se odráží na zeslabujícím se vztahu k jejich rodné zemi:

„Ale už když tam přijedu, já už tam neznám nic. Už ani tu ulici nepoznám. Jak se to změnilo, přestavilo, něco se zbouralo.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

Zkušenost s diskriminací žen a vědomí stereotypního uvažování české populace nejsou pro respondentky bariérou pro jejich identifikaci s novou společností. Předsudečné chování přisuzují jednotlivcům a naděje vkládají do nové generace, která je spíše nakloněna multikulturní společnosti (viz Kapitola 4.1.1.1). V následujících výpovědích je představen význam domova pro respondentky.

Pro matku Innu ze západní Ukrajiny, konkrétně ze Zakarpatí, která v ČR žije 13 let, má domov dvě podoby. První je místo, kde žije její rodina a dítě. Zároveň je stále emočně připoutána ke své rodné zemi, k vesnici, kde si všichni navzájem pomáhají, zatímco podle jejich slov *tady každý žije svým životem*. Jako jediná z respondentek vyjadřuje touhu se na Ukrajinu vrátit:

„Chybí mně tady ta rodina, protože seš tady prostě sám, chybí ta rodina, to nejprve. Já jsem říkala, že kdybych sem přestěhovala všechny, tak možná bych se uklidnila a pak bych řekla, hotovo, konečně zůstávám tady do konce života. (...). Kdybych neměla děti, tak bych se možná vrátila i přes to, ale kvůli těm dětem už zodpovídám nejen za sebe. Kdybych se mohla tam teď vrátit, tak bych se vrátila. (...). Možná jako babička, když dožiju, tak se tam vrátím.“

Obě Bělorusky zažívají pocity vykořeněnosti či ztráty domova, protože se necítí být doma ani v ČR, ani ve své zemi původu, ačkoli v ČR žijí více než 10 let. Rozdílně vnímají význam rodiny, která zůstala v Bělorusku. Pro Polinu je rodina součástí „domova“, ale vzhledem k úmrtí rodičů se cítí být žena své rodné zemi o něco vzdálenější. Pro Nataliju je rodina „srdce“, což pro pocit domova není dostačující:

„Je to těžký, protože já jsem cizinka tady, ale já jsem i cizinka tam. Já nejsem tam, ani tady. Já jsem někde mezi. (...) Já vím, že jsem přišla, že jsem se tu nenarodila, nebydlím tady od začátku.“

„Takže kořeny máte někde...“

„V Bělorusku samozřejmě, jsem z Běloruska.“

„Takže Bělorusko je pořád ten domov.“

„No to už není domov, já už tam nemám rodiče, nic, takže už to není domov, ale pořád vím, že já pocházím z Běloruska. Že tam zůstali kamarádi, škola, kam jsem chodila.“

(Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

„(...) ale tím, že tady nemám kořeny, pořád nemám, stejně trochu ve vzduchu, ani v Bělorusku nemám kořeny, jsem typ bez kořenů. To mi tak říkají. Cítím že nepatřím ani tam ani tady, ale jsem schopna žít v jakékoli zemi. Kdyby třeba dneska přišlo, že musím migrovat zase s rodinou, balím a jedu a jedu za novými zkušenostmi nebo vím, že s těmi lidmi se budu muset seznámit, budu muset se naučit jazyku, něco přijde. (...) To já jsem typ, který pořád je v migrující společnosti, pořád u toho tématu. (...) V Bělorusku ty lidi, na které jsem byla navázaná, nějaké společné body, myšlení nebo uvažování o světě, byly jinde. Rodiče, rodina nebyla ten bod, ta duše, rodina je to srdce, ale není to duše.“

(Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

Dvě respondentky mají ohledně svého domova stále rozporuplné pocity a z jejich odpovědí je cítit určitou nejistotu ve vztahu k ČR jako svému domovu. Oksana původem ze západní Ukrajiny zažívá stále nostalgii ke své zemi a připisuje význam domova v ČR spíše na základě racionální úvahy, tedy jako místu, kde se rozhodla žít se svou rodinou. Důležitým faktem pro pocit domova jsou krajané, se kterými může slavit své tradice:

„Na začátku první dva roky, tak (jsem) žila jen Ukrajina, můj domov, a Česko ne, to je cizí. Už třetí rok, když jsem přijela na Ukrajinu po třetí, to už nevím, to už byl trochu domov tu. Cítila jsem se tam zvláště u sebe doma, ve svém bytě, s maminkou, ale potom, když jsem odjížděla z Ukrajiny, tak jsem plakala, nevím proč, možná, že to bylo po měsíci. Ted' nevím co říct, kde je můj domov, myslím si, že domov je tam, kde je moje rodina, kde (je) moje dítě. Zatím je to těžké říct. My jsme se rozhodli tady žít, takže to musí stát Česko tím mým domovem.“

(Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

Podobně nejistě se vyjadřuje Nataša původem z východní Ukrajiny, která „doufá“, že má domov v ČR. Jediné, co postrádá, je její rodina, jinak velmi oceňuje vlastnosti Čechů a funkčnost daňového systému. Pocit domova pomáhá vytvářet také podobná kultura obou zemí:

„Jsem tady spokojená, protože pro mě je důležitý, že já vidím, kam jdou mé daně. (...) Mně často říkají lidé z Ruska o Česích, že mám růžové brýličky, že všechny vidím jenom dobře. Já tady bydlím a chci tady bydlet dál a nechci vyjít a myslet o lidech špatně. Já jsem s tím spokojená. (...). Česká kultura s Ukrajinou je propojena, sdílíme stejný vtipy, pohádky (...), nějaká hudba ta lidová je podobná, jsme probrali s nějakými lidmi, s Čechami, kteří se odstěhovali dál, říkají, že proti východní lodi jsou Čechy stát, který ještě musí zapadnout, integrovat úplně správně.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

Tři respondentky jednoznačně označují za domov ČR. Často ve svém vyprávění srovnávaly možnosti a výhody, které český stát poskytuje na rozdíl od jejich země původu.

„Já jsem si nikdy nemyslela, že pojedeme zpátky. Já jsem myslela, že my máme takovou možnost, že se nemusíme bát, že když nám tady dobře, tak se vždy můžeme vrátit. Ale když jsme přijeli, nikdy jsem nechtěla zpátky. Tady se mi líbí. Tady je krásné počasí, že nemusím devět měsíců nosit na sobě šubu (kožich), ta příroda, že máme spoustu možností sportovních a tak. Nemusím se pořád bránit v sobě, aby na mě někdo nekřičel.“

(Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

Lena původem z východní Ukrajiny se cítí být na Ukrajině cizinkou, protože tam zažívá situace, kterým nerozumí a necítí se být již součástí tamější společnosti. Domov je pro ní tam, kde to zná a umí se orientovat. Zajímavé je, že přesto ve své výpovědi říká „doma, na Ukrajině“:

„Teď už můžu opravdu říct, že se cítím jako doma tady, protože všechno znám, rozumím, umím, znám, co musím dělat, jak se chovat, co říct, orientuju se dobře v zemi, prostředí, cítím se tady spíš jako doma, protože tady bydlím už dost dlouho. Naopak já mám takový divný pocit, když přijedu tam, že jsem jako ten ježek, že musím být připravená na něco zvláštního. Mám ten divný pocit naopak doma, na Ukrajině.“ (Lena, východní

Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

Podobně Světlana z Ruska označuje znalost prostředí za důležitou podmínku pro to, aby pocítila domov:

„Cítíme, že tady všechno známe, že jsme tady zapojení, že vcelku se nám to všechno líbí. (...). Ale vcelku se nám to všechno líbí, vyhovuje nám to krásný prostředí, příroda, lidi. Jak jsou tady nastavené různé systémy, tak taky se nám to líbí. Je to spíš citová záležitost. Když přijeli jsme do Česka, ten pocit domova byl skoro na začátku. Nám se tady tak líbí, že bych tady chtěla zůstat.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

4.2.2 Občanství

Další rovinou, do které se promítá subjektivní ztotožnění se s českou společností, je snaha migrantek o získání českého občanství. Dvě respondentky mají české občanství, pět o něj vyjádřilo zájem (z nich dvě už požádaly) a tři o něm zatím neuvažují (dvě z toho důvodu, že mají čerstvě udělený trvalý pobyt a žádost o občanství je pro ně předčasná; třetí chtěla požádat už loni, ale její rozhodnutí závisí na zklidnění politické situace na Ukrajině a s tím souvisejícím návratem do vlasti).

Identifikace dětí migrantek se společností v ČR je podstatně vyšší, což pro ženy tvoří jeden z hlavních důvodů pro získání občanství:

„Určitě pro děti to bude výhoda. Oni se narodily tady, stejně o to požádají. Já vím, že oni se tady cítí jako doma, a když přijedou tam, i když umí rusky a mají tam příbuzný, ale stejně o tom vím, že mají divný pocit, že něco dělají jinak, protože kultura, chování, nějaké maličkosti. (...). Ano, pro ten pocit, že jsou stejní jako všichni jako ostatní, i když oni vědí, že jsou jiní.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

„Spíš když už tady budou oboje děti chodit do školy, tak na sto procent se to vyplatí. (...) Děti se tady narodily, zatím mají taky trvalý pobyt kvůli nám, ale po patnácti letech, až budou velké, tak dostanou to občanství, když to budou chtít, když tady zůstanou, tak určitě to budou chtít.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

Dalším důvodem pro žádost o udělení občanství je prostý, a to touha žen zůstat v ČR natrvalo:

„Kvůli dětem je to jedna věc a když tu člověk bydlí na stálo, proč nepožádat o občanství. (...). Už jsme se rozhodli, že se tam nevrátíme, protože jsme měli domácí poradu, že všichni chtějí zůstat tady. Nechtěla jsem se vracet do Kazachstánu, nic tam

nemám společného. Rodiče jsou v Rusku, do Ruska jsem taky nechtěla, tak jsme se rozhodli, že budeme tady.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„Když jsme se rozhodli, že tu budeme žít, že tu zůstaneme. Proč bychom nebyli plnocennými členy českého společenství.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

Pro některé ženy je nabytí českého občanství zárukou, že jim poskytne ochranu před možnou deportací či mobilizací dětí do armády a budou moci v ČR definitivně zůstat:

„Druhá věc, že pro děti, já bych nechtěla ruské občanství do budoucna, zvlášť pro kluky. (...). Nikdy nevíš, co vymyslí nějaký další Putin.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

„Aby to bylo prostě jednodušší, všechny otázky vízové a já chápu, že se může změnit politická situace tak, že nás vyhodí zpátky do Ruska. To se může stát, stát má právo poslat zpátky všechny cizince, to není žádný problém. (...). Když se situace hodně zhoršila s tím Krymem, tak fakt jsem měla strach. My jsme museli dostat ten trvalý pobyt, tak já jsem měla strach“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„Tím, že v Doněcku, v Doněcké republice, začala ta válka, to byl ten hlavní důvod, že abychom se nedostali do takové situace, kdy nemáme žádné občanství. Ta republika nepatří ani..., nevíme, co z toho bude dál, jak to máme teď, to není už žádná Ukrajina, není to Rusko, jenom oblast, republika, ale nemají žádné papíry, žádné pasy a my jsme se báli, že to může dojít k situaci, že budeme mít potíže s občanstvím vůbec.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

„Pro manžela, kvůli tomu, co se děje na Ukrajině, on nárok nemá teď, taky nežije deset let, tak možná kvůli tomu, že tam se dějí takové věci, že ty chlapi mobilizují na tu válku.“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

Získáním českého občanství neztrácejí migrantky z Ruska a z Ukrajiny své původní občanství. Dvojití občanství umožňuje využívat práva v ČR a zároveň odpadají vízové povinnosti:

„Teď nemusíme zrušit naše ruský občanství, což by byla škoda, protože musíme tam jezdit k rodičům a pořád brát to vízum je taky problém a ještě to stojí docela hodně peněz,

abysme zrušili občanství. Tak když nemusíme teď zrušit, tak určitě bych chtěla to české občanství mít.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„Od roku 2014 vyšel nový zákon, že můžeme požádat o občanství a nemusíme ztratit naše občanství. Před tím, než ten zákon vyšel, tak my jsme vůbec nechtěli, ani o tom neuvažovali.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

Svého občanství se musely vzdát obě Bělorusky a Kazaška, protože tyto státy dvojí občanství zakazují. Pro ženu z Kazachstánu to přináší komplikace při navštěvování své rodiny, která se přestěhovala do Ruska. Bělorusky se nemohou do země navrátit vzhledem k tomu, že jim to stát neumožní:

„Já se ho musím vzdát, protože mají zákon o dvojitým občanství, že jediné občanství musí být. V Rusku můžou, na Ukrajině také. (...). Je mi to líto kvůli tomu, že teď musím žádat o vízum, když pojedu k rodičům do Ruska, ale myslím, že nebudou nějaké komplikace, je to jednoduchá forma.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„Z toho jednoduchého důvodu, že mně v běloruském pase došly volné stránky, Bělorusko mně odmítlo vydat nový pas, tak jsem zažádala o české občanství, jinak bych o české občanství nežádala.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

„Občanství jsem zažádala, protože tady žiju už třináct let a je tady můj domov a navíc do Běloruska nemůžu. Jsem odtamtud uprchla a cesta zpět není.“ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

Některé respondentky považují status trvalého pobytu za dostatečný vzhledem k tomu, že občanský status nepřináší výhody, jakých by chtěly využít. Nejčastěji zmiňovanou výhodou je volební právo, což ale pro ženy není dostatečnou motivací k žádosti o udělení občanství:

„Ten trvalý pobyt je taková věc, že prodlužuješ to každých deset let a máme stejný práva jako ostatní Češi, akorát nechodíme na volby. Žádná výhoda v tom není. (...). Ne, nejsem politiky vychovaná. Nemám k tomu žádný vztah, i když opravdu pocítím, že jeden můj hlas nic nezmění, o tom vím.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

„Nějaký větší rozdíl mezi trvalým pobytem a občanstvím není, ale pokud dostáváš všechno jako občan kromě té volby. Nemůžu jít pracovat na policii a do armády, ale to nechci.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

„Nevím, u mě se nic nezměnilo, jestli trvalý pobyt nebo občanství. Je to taková formalita, když už tu bydlíme dlouho, proč nemít to občanství.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„Já zatím nepřemýšlím, mně to nevadí. Trvalý pobyt, myslím, že to je stejné... já jsem se narodila Ukrajinkou a myslím, že jí i zemřu. Trvalý pobyt on už dovoluje víc jak dlouhodobý, to už jako Češka, jediné, že nemám právo volit a být volena.“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

„Výhody od toho nejsou žádné až na ty volby, což o to moc nestojím.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

Pouze dvě respondentky mají zájem o občanství také z pragmatických důvodů. První by ráda pracovala v armádě a druhá se více angažovala v politickém dění:

„(...) jsou omezené možnosti pro neobčany v nějakých oborech. Opravdu je možné, že bych zkusila tu armádu. Vážně o tom uvažuji. Je to zajímavý obor, je to něco bližšího s tím intenzivním lékařstvím, akutním. Vždycky jsem měla ráda tu záchranku, je to takové neznámé, nevíš, co tě čeká. Opravdu by mě to zajímalo.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

„Ty poslední volby, když nastupoval Zeman, to bylo něco podobného, když na Ukrajině nastoupil Janukovyč. Proto to trošičku bolelo. (...) Nechtěli něco takového, proruského, to nevyhovuje. Ale nemůžeme to kritizovat, protože nemůžeme nic s tím dělat. Nebereme stát, jsme cizinci s trvalým pobytem a nemůžeme ovlivnit ani na nízký části. Nic nemůžeme. A občan můžeme něco změnit, kontrolovat.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

4.2.3 Identita

Sounáležitost s určitým společenstvím je považována za jednu ze základních lidských potřeb. V procesu integrace se identita proměňuje, přičemž původní etnická identita je doplňována o nové prvky vycházející ze vztahu migranta k hostitelské zemi

a zároveň může být oslabována. Obvykle si přistěhovalci vybírají, jaké znaky identity si chtějí v nové zemi uchovat. V případě oslovených respondentek se jedná zejména o dodržování národních tradic a zvyků a znalost mateřského jazyka, kterým je kromě ruštiny i ukrajinština a běloruština. O míře identifikace s českou společností a tedy osvojováním si národní identity vypovídá způsob výchovy dětí, který se promítá také ve výběru školy či volnočasových aktivit.

4.2.3.1 Národní a etnická identita v oblasti tradic a zvyků

Z výpovědí respondentek je zřejmé, že ženy slaví české svátky převážně díky svým dětem, neboť ony se s nimi setkávají v prostředí školek a škol. Při rozhovorech jsem nechala ženy samotné označit tradice, které v ČR pravidelně dodržují a které si „přivezly s sebou“ ze země původu. Jako nejtypičtější svátek v českém prostředí respondentky vnímají Vánoce a snaží se je slavit se vším všudy, tedy s kaprem i se stromečkem. Jejich vztah k víře při praktikování českých vánočních svátků nehraje roli. V první řadě slaví Vánoce kvůli dětem, ale ovlivňuje je také celková sváteční atmosféra a dny volna, které mohou trávit společně v rodinném kruhu:

„Tady Vánoce slavíme, slavíme české Vánoce, protože to je hezká krásná tradice a to pro děti to je moc důležité. Začínáme s Mikulášem, všechny masky, bonbonky a tak, to je dobrý. I doma máme stromeček. Takže doma zapojujeme víc český tradice. (...) Ohledně tradic a svátků, určitě to poznáváme ze školky, ze školy.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

„Slavíme všechno. My slavíme český Vánoce, protože pro Nasťu je to moc důležité, protože se už ona zapojila do kolektivu a když děti to slaví a my jsme se tomu taky přizpůsobili a slavíme a děláme stejné jídlo, kupujeme kapra nebo nějakou rybu, vánoční stromeček, dárečky, všechno. Snažím se dělat tak, aby Nastěnka věděla, že jsme stejní, aby nebyl ten rozdíl.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„Máme Vánoce, já taky koupím kapra, udělám doma, kvůli ní (své dceři), dám ten stromek, protože ona s dětma mluví, ta už má stromek, ta ještě nemá, ta bude zítra kupovat. Kvůli ní. (...) Já říkám, musíme, když žijeme tady, tak ona musí to taky vědět, jaká je tady kultura.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

„České Vánoce slavíme kvůli dětem a kvůli tomu, že dávají hodně volna. Dá se sejít s rodinou, můžeme k nim nebo oni k nám, i táta přijede. Kvůli tomu, že dávají volna. Dá se

odpočinout, sejít se, slavíme taky české, protože tady děti chodí do školy, protože oni ví, že musí být Ježíšek.“ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

„Ted' když jsme začali slavit české Vánoce, vidíme, že všichni to slaví, jsou ohňostroje, tady je všechno ozdobené, každý člověk v tu chvíli to slaví, začínáš cítit ten svátek.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

Nábožensky založené respondentky slaví vedle českých Vánoc i pravoslavné, protože jak říká Inna, matka ze západní Ukrajiny, ve vztahu ke své dceři: *„Ale chtěla bych, aby věděla, odkud jsem já, odkud pochází, aby to nezapomněla.“* Pravoslavné Vánoce stejně jako pravoslavné Velikonoce slaví především obě ženy ze západní Ukrajiny, kde se jejich tradice zachovala lépe než ve východní části země, která byla více poznamenána komunismem. Nejvýznamnějším svátkem v roce tak nadále zůstává v bývalých postsovětských zemích Nový rok. Matky se snaží budovat ve svých dětech původní etnickou identitu a dávají jim na výběr, jaké svátky by chtěly v budoucnu slavit:

„A pak slavíme i ruské Vánoce a snažím se jí vysvětlit, že jsou taky jiné zvyky a pak se rozhodne sama, co bude slavit. Vánoce ruské nebo české, rozhodne se sama. Zatím to dodržujeme.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„Slavíme Silvestr, protože v Rusku a v Sovětském svazu to bylo důležitější než Vánoce. Vánoce taky slavíme, pro mě to je prostě hrůza, protože když letos byly, tak trošku se to zmenšily ty dárečky, protože to je čtyřikrát. To jsou Vánoce katolické evropské, Silvestr a potom Vánoce pravoslavné a ještě je taková tradice staronový rok a to je 13. ledna.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

„Vánoce jsme neslavili, ale když Saša šel do školky, tak asi určitě říkal, že budeme mít Vánoce. Určitě jsme museli něco udělat. (...) Určitě dostal dáreček, dostává dáreček na Vánoce a na Nový rok. Ježíšek mu přinese, Děda mráz mu přinese a ještě rodiče mu přinesou.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„Všechno slavíme. Děti jsou už chytré, oni píšou dopis Ježíškovi, píšou dopis Dědu Mrázovi. Když jsme v Česku, tak Ježíšek k nám určitě přijde. Když známe Dědu Mráze, umíme napsat rusky, tak on k nám taky přijde. Tak dostávají k svátku dva dárečky.“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

„Asi ve dvojím, Vánoce slavíme 25., aby jim to nepřišlo líto, protože u nás se to slavilo 20. a slavíme Silvestra víc než tady. Tady není zvykem moc slavit Silvestra.“

(Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

„Od začátku mně chyběla ruská oslava Nového roku, když je Děda Mráz, Sněhurka, dárečky, protože se to hodně liší od toho Ježíška a Mikuláše. Třikrát jsem dělala tu oslavu sama, našla jsem několik lidí ochotných to udělat dobrovolně. Byla jsem Sněhurka, měli jsme Děda Mráze, Sněhurku, Babu Jagu. Je velká společnost, 30 až 40 dětí a ještě k tomu rodiče.“ (Světлана, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

Právě národní tradice jsou pro respondentky příležitostí, kdy se mohou sejít se svými krajany, kteří do ČR emigrovali. České svátky slaví většinou v rodinném kruhu:

„Nový rok slavíme 1. a ještě slavíme staronový rok 13. ledna. Pro nás to je sejít se s kamarády, protože tu jsou kamarádi z Ruska ze Sibíře jedna rodina, druhá rodina je z Ukrajiny, tak slavíme spolu. Sejít se, pobavit se, co kdo má, nějaké novinky a tak.“

(Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„Vy už jste měli, my teď budeme mít pravoslavné (Velikonoce), tam se sejdeme jen my Ukrajinci. Češi to mají ve svém. Stejně jako vy byste nechtěli měnit svoje tradice, tak my jsme v tom vyrostli a nechceme to měnit, to se dodržuje dál. Máme tady svoje kostely.“

(Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

Dvě respondentky zmínily oslavu při příležitosti konce druhé světové války, kde se setkávají se svými krajany. Je pro ně důležité předat svým dětem něco, co je v jejich zemi považováno za základní znalost:

„Jezdíme do Berlína a tam to slavíme, tam je hodně z Ruska přijíždí lidí, s fotkami například děda, kteří se zúčastnili války. My nejezdíme každý rok, kamarádi jezdí každý rok, my nejezdíme, nemáme auto, my chodíme na Olšanský hřbitov. Každý může sám. Když syn chodil do ruské školy, oni se starali o hroby a chodili tam. Chodíme a dáváme georgevskou stužku, aby děti naše věděly, že tam jsou ruští, sovětsí vojáci.“ (Ljudmila,

Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„Určitě 8. května pojedeme na hřbitov. (...) Hlavně, abychom přemýšleli nad tím a měli to v sobě a nezapomněli na to. A dát daň. 8. května je konec druhé světové války, je

divný, kdyby někdo v Rusku to nevěděl. Je to známý den, kdy zmizelo 26 milionů sovětských lidí. Je to svatý den, nejvíce svatý den v celé historii.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

4.2.3.2 Národní a etnická identita v jazykové oblasti

Znalost jazyka pro úspěšné začlenění do české společnosti nejen na trhu práce, ale v běžném životě při kontaktu s druhými lidmi, je klíčová. Mateřský jazyk je jedním z hlavních atributů etnické identity a většina respondentek považuje za důležité uchovat si ho a předávat ho svým dětem, pro které je čeština hlavním komunikačním jazykem mimo rodinu. V zájmu zachování etnické identity svých dětí většina matek dbá na to, aby mateřština byla používána v prostředí rodiny. Kromě konverzace v ruštině, ukrajinštině (v případě jedné matky i v běloruštině) dalšími užívanými strategiemi pro předávání původní identity v jazykové oblasti je čtení pohádek, domácí vyučování (např. četba), chození do kostela, kde bohoslužba je vedena v jejich rodném jazyce, či tábory pro ruský mluvící děti.

*„Ona umí, rozumí, protože se dívá na ruské, ukrajinské pohádky. Zatím písmenka jí jenom ukazuju, ona trochu čte, já jí někdy říkám, že to je ukrajinské písmenko. Gramatiku nevím, jak jí naučím já, protože nejsem učitelka. Ale alespoň abecedu jí budu učit.“
(Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)*

„Mám takové pravidlo, že v rodině, domě, mluvíme rusky. Když jedeme autem, tak taky, je to prostor ruského jazyka, aby to uměly. Děti to udělají rychle, jedno slovo ruské a potom několik českých, to je prostě mix a aby byl ten rozdíl.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

„Takže doma používáme převážně ruštinu, češtinu jen občas, nějaké slovíčko nebo výraz, když vysvětluju něco dětem, tak musím použít buď české slovo nebo překlad. Spíš rusky a snažíme se, aby ten jazyk byl čistý. Maximálně, aby děti používaly ruštinu než češtinu.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

„Ona rusky čte, čte ruské knížky, občas zřídka něco píše, ale tak už máme, že máme o prázdninách nějaký intenzivní kurz ruštiny. (...) Něco píšeme, děláme spolu nějakou gramatiku, tento rok přijede ještě k nám babička, tak ta babička neumí česky, tak je to dobrý (smích).“ (Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

„(...) chodíme do kostela jednou za měsíc, služba je v běloruštině v Praze, takže tam chodíme. To je uniatský kostel. (...) Já se snažím různými způsoby zajistit pro děti knihy v běloruštině, časopisy, snažíme se udržovat jazyk, nějaké tradice. Třeba něco na Vánoce. Snažíme se učit děti, aby věděly, z jaké země jsou. Pišeme nějaké referáty do školy.“
(Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

„Tak jsme nikdy doma nemluvili česky, pouze rusky, někdy občas koukám na ruskou televizi, ona čte dobře rusky, může ruské knížky číst a psát tiskace. (...). Četli jsme, já jsem jí četla doma, máme ruské knížky, tak jsem četla a ona pak sama začala číst.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

Na profilové stránce Facebooku jedné respondentky jsem si všimla, že sdílela pozvánku na tábor pro rusky mluvící rodiny v ČR. Zeptala jsem se, jestli by mi o něm pověděla více:

„To taky děláme jenom pro naše děti, to není komerční organizace. My jsme s mojí kamarádkou vymyslely tak, že chceme, aby naše dítě to mělo a mělo to v ruštině, protože ve škole oni mluví česky líp než rusky a chceme... (...). Sbíráme deset rodin, které by si myslely něco podobné jako my, dostáváme za to slevu a všichni dohromady tam jedeme. (...) a on taky může komunikovat s dalšíma dětma, i se mnou, všechno najednou. Procvičuje jazyk a celý týden nebude mít počítač, že bude na vzduchu, bude hodně běhat. Tak je to pro dítě a pro naše vztahy.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

Děti všech respondentek se vzdělávají na českých školách, ale některé navštěvují i soukromé instituce, kde se učí ruskou gramatiku, literaturu, kulturu či historii. Co se týče volnočasových aktivit, není pro matky důležité vyhledávat soukromé kroužky, které by byly vedeny v ruském, ukrajinském či běloruském jazyce:

„Já tam jindy chodím a co nabídne to centrum (Středisko ruské vědy a kultury), protože moje děti chodí do české školy, studují česky v české škole, ale jednou týdně chodí do ruské školy, která je v tom prostoru.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

„Pro děti jo, děti mají kontakt, dokonce ten mladší chodí do sobotní ruské školy, spíš pro mladší děti, školka pro děti první a druhé třídy. Je to v Praze.“ (Světлана, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)

„Během školky chodil na horolezeckou stěnu v češtině, teď taky chodí v češtině, je víc na výběr a stojí miň peněz, protože je tam spousta zákazníků. Určitě bude chodit na ruštinu, aby se učil ruský jazyk.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

„V Dejvicích jsou studia ruská, oni tam tančí, zpívají, nějakou výtvarku dělají. Jednou jsme se setkali s jednou taneční skupinou a to bylo to, co se mi moc nelíbilo, nekvalita, nějak takoví nafoukaní všichni byli a drahý. (...) Saša má hodně kroužku v DDMách, jeden kroužek ona má víc soukromý, ale český a cena tam je rozumná dobrá a docela rozumná kvalita. (...). Ne ne, kvalita kvalita, na jazyku to nezáleží.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

Při rozhovoru s Natašou jsem byla zaskočena, že si se svou dcerou povídá česky. Z jejího povídání vyplynulo, že znalost češtiny je pro ní velmi důležitým prointegračním faktorem, a proto jazyk trénuje se svou dcerou, která po šesti letech života v ČR mluví plynně oběma jazyky. Respondentka sice prošla několika kurzy češtiny, které poskytla InBáze a Integrační centrum, ale se svou úrovní jazyka není stále spokojená:

„Mluvím česky, občas rusky, ono to záleží na ní, že když doma, ze školy přijde, určitě bude dvě tři hodiny mluvit česky. Tlačili jsme na Sašu, aby se učila český jazyk a někdo nám poradil, abychom vynechali úplně na měsíc, na dva, ruský jazyk. Mluvit v češtině, to bylo na začátku, já a Saša jsme měly stejný úroveň češtiny a dělali jsme hru (i s manželem), že každý kdo mluví jedno slovíčko v ruštině, bude jedna koruna.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

Užívání mateřského jazyka není natolik zásadní ani v rodinách matek ze západní Ukrajiny, naopak ony doma mluví česky i ukrajinsky. V tomto případě je možné domnívat se, že tyto jazyky si jsou navzájem podobnější než čeština a ruština, proto se jazyky snadněji zaměňují:

„Já naopak s ní mluvím doma v češtině a ona nechce se mnou mluvit, ona se mnou mluví ukrajinsky. Já říkám, no a jak ve školce, jak mluvíš? V češtině. To jsem fakt pozorovala, že ona s dětma mluví normálně v češtině a se mnou ona nechce mluvit v češtině, se mnou ona mluví ukrajinsky.“ (Inna, západní Ukrajina, v ČR 13 let, 2 děti)

„Ne, ukrajinsky taky někdy, ale v okolí s kamarády mluví česky, takže ona mluví česky doma. Já někdy můžu s ní mluvit ukrajinsky, ona odpovídá česky. Ona rozumí

ukrajinsky, umí ukrajinsky, rozumí rusky, ale možná tím, že ve škole mluví s kamarádkami. “ (Oksana, západní Ukrajina, v ČR 5 let, 1 dítě)

Respondentky se příliš nesdružují v organizacích svých krajanů, zato se často neformálně setkávají s ženami z postsovětského prostoru, aby si popovídaly ve své mateřtině. Potkávají se buď za účelem jen tak si popovídat, jet na výlet nebo pomoci druhým ženám v tísní. Dvě ženy mají pro své neformální skupiny dokonce i svůj název jako Divišník nebo Dobrodějstvijsje. Mluva v rodném jazyce jim umožňuje lépe se vyjádřit, více dát najevo své pocity a navzájem se pochopit:

„Humor. Nemůžeš, umím dobře česky, mám občanství, mám Čechy kolem sebe, ale úplně takhle ulevit si můžeš jen s lidmi, kteří pochází odněkud a mají podobnou cestu.

Nepotřebuju to často, ale chybí mně to. Méně slov a to pochopení. “

„Můžeš to společně víc popsat?“

„Jazyk, jak se buduje jazyk, jak ti předávají rodiče ten jazyk, ten humor. Možná ta situace ve státu odkud pocházíš, ten prezident společnej, Lukašenko (smích), to co rozvíjíš beze slov. “ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

„Řeknu otevřeně, že nejvíc, když mluvím rusky. Když jsem v ruské skupině. Já jsem víc otevřená, ale jsem stejná, že nedělám tu masku, že s těmi jsem jiná, s těmi jiná. Ne, já jsem stejná, ale cítím se komfortně, když mluvím rusky, že můžu víc vysvětlit emoce, vyjádřit se. “ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

„My jsme byli třeba v sobotu na setkání s rodičema ze školky, dělali jsme piknik a děti naše si tam hrály a my jsme si hodně povídali. Já pořád cítím, že já pořád tam nemůžu mluvit česky, i když nemám problém vysvětlit svou myšlenku, ale nemůžu pořád mluvit tak, jenom prostě popovídat, o něčem popovídat. Dávám tomu hodně rozumu, ne hodně srdce. Když popovídám s kamarády, tak je to spíš ze vnitřka. Já musím pořád přemýšlet, jak to přeložit, pořád mně mozek funguje a nedá do toho tak hodně emocí, že nemůžu s lidma být úplně... cítit s těmi lidmi. “ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

Jazyk je jedním z atributů etnické identity, který ženy předávají svým dětem. Jak zjistila Erel ve svém výzkumu o zapojování kurdevských matek do většinové společnosti v Londýně, předávání etnické identity je kulturní prací, jež buduje v dětech sebeúctu. Díky této sebeúctě mohou děti lépe vzdorovat rasismu, kterému mohou být v novém prostředí

vystaveny. Lena, matka původem z východní Ukrajiny, tuto svou kulturní práci ilustruje následujícím příběhem:

„Nám se stal takový případ, že Aňa jela na tábor, byla tam s kamarádkou ze třídy, nikdo nepozná, že je cizinka, přízvuk nemá, v pokoji byly tam dvě holčičky, jiné, neznámé, oni byly spolu s kamarádkou, kamarádka ihned řekla, že Anička je Ukrajinka, aby to taky věděly. Učím Aňu, že z toho musíš mít výhodu, naopak musíš být pyšná, že umíš o jeden jazyk víc, že jsi multikulturní. Děti bilingvální mají jiný způsob myšlení, je to strašná výhoda pro ty děti. Říkám, můžeš být na to pyšná, ta kamarádka buď záviděla nebo chtěla trošku ponížít, tak to řekla, ale najednou se chovala úplně správně a udělala z toho tu výhodu a ukázala jiný svět. Holčičky ji Aňu akceptovaly hned. Možná chtěla být kamarádka dominantní. Snažím se s dětmi na tom pracovat.“ (Lena, východní Ukrajina, v ČR 12 let, 2 děti)

Podobně vysvětluje své dceři matka z Kazachstánu, že znalost dvou jazyků je třeba brát jako výhodu:

„Já říkám stejně, že Nastěnko, ty máš výhodu, že můžeš číst i psát rusky a ještě anglicky a ostatní děti to neumí. Ty je naopak můžeš naučit rusky. Už některé učitelky začínají mluvit rusky. Například paní z tancování začíná nějaká ruská slovíčka dávat dohromady kvůli ní i kvůli tomu, že ona také studovala ruštinu a chtěla si to v hlavě osvěžit.“ (Ljudmila, Kazachstán, v ČR 18 let, 2 děti)

4.2.3.3 Národní a etnická identita ve výchově

Národní identita se u respondentek velmi často promítá ve výchově jejich dětí. Některé ženy oceňují důraz na svobodný rozvoj dítěte a odmítají vychovávat své ratolesti způsobem charakteristickým v zemích původu. Z výpovědí žen je zřejmé, že v porovnání s výchovou v české rodině je v té postsovětské na dítě činěn velký tlak, stejně jako ve škole či v otázce trávení volného času:

„Hned na začátku jsem si všimla, že už od mateřský školky se tady podporuje individualita člověka, jeho osobnost. U nás je to pořád Sovětský svaz, že dávají všechny dohromady, a ta síla je natolik silná, že je těžký být rybičkou plující proti proudu, že musíš mít větší sílu. A tady mi to přišlo vynikající, že každé dítě je individuální, i když Češi si stěžují. Já jsem byla nadšená pořád, kolik zajímavých věcí pro děti. Nechci předávat to

Bělorusko, ten systém, vím, že ve škole tady dávají míň znalostí, ale na co.“ (Natalija, Bělorusko, v ČR 13 let, 2 děti)

„(...) ale je to tady jiný, je to tady víc svobodný, třeba, že nemají uniformy nebo když vím, jak píšou v sešitech. Je to jiný prostě. Jak probírají ty látky, kolik mají domácích úkolů.“

„Je to dobře nebo špatně?“

„Těžko říct, jestli je to dobře nebo špatně. Spousta věcí, co jsem se učila ve škole, nepotřebuju k životu vůbec. Je to těžké posoudit, záleží na tom, kam oni pak budou směřovat, co z toho použijou. Nedá se říct, že by nás tam učili líp, protože jsme toho probrali všeho mnohem víc.“

„A kompenzujete to těm dětem?“

„Ne, nekompensujeme (smích). Ale asi jo, naučili jsme je mluvit bělorusky, číst, psát.“ (Polina, Bělorusko, v ČR 15 let, 2 děti)

„V Rusku mají na dítě hodně tlaku. To, co já nedělám vůbec. Já nevychovávám dítě tak, jak v Rusku to klasicky dělají ty maminky. Oni hodně křičí, musíš to udělat, potrestají pořádkem za něco, všechno zakazuje. To v Čechách není tak moc. To se mi líbí víc, jak to je tady v Čechách. (...) Ten ruský přístup k dětem, ta klasická škola jaká je na velvyslanectví, pro mě to nepřipadá. Protože to je klasická ruská škola, kde děti chlopají (cepují je). Jsou bezprávní lidi, kteří vůbec nic nemůžou a učitelé jsou jako car, jako král, tak to ne. Saša na to není vůbec zvyklý, protože v Rusku nikdy nežil tak dlouho.“ (Valentina, Rusko, v ČR 9 let, 1 dítě)

Ve svých výpovědích se většina žen shodovala na malé intenzitě volnočasových aktivit, především těch sportovních, která je pro postsovětský prostor typická. Podle slov Poliny, matky původem z Běloruska, si dítě všechno jen tak lehce naučí: „*Nebo mně přijde, že když je třeba atletický kroužek, v Bělorusku u nás to bylo aspoň třikrát týdně, my jsme chodili plavat třikrát týdně, tady je plavecký kroužek jednou za týden nebo jednou za čtrnáct dní. Co se člověk naučí? Mně přijde, že je to málo. Mně přijde, že tady je to všechno jenom lehce něco naučit.*“

Matky tuto intenzitu svým dětem vynahrazují četností různých kroužků a kladou velký důraz právě na mimoškolní vzdělávání:

„Těžký byl první rok dát ji na nějaký kroužek, vybrali jsme ten balet, protože tam byl cizí jazyk jako ruský a protože byla skoro jediná taneční aktivita, která byla víc než jedenkrát v týdnu. Ano, to je tady taky problém, že většina krožků je jedenkrát týdně. (...).

Co je dobré v Čechách, je to, že tady můžeš dělat něco jenom pro zájem. Z těch komunistických časů zůstalo to, že když tančíš například balet nebo děláš gymnastiku, tak ona určitě bude velká baletka a musí to dělat na odborné úrovni, to nejde tak, že to může dělat jenom pro zájem.“ (Nataša, východní Ukrajina, v ČR 6 let, 1 dítě)

*„Pokud je to sportovní kroužek, tak tam bude sportovní zátěž. Je to historická tradice po Sovětském svazu, když v hodně sportovních oborech byli první, tak dodnes škola moderní gymnastiky v Rusku je nejlepší. (...). Tam to tak opravdu je, že je to hodně zaměřené na soutěže, na výsledek. Z druhé strany to už není tak, jak to bývalo před tím. Dřív za Sovětského svazu, když dítě nemělo nějaký krásný výsledek, nemohlo chodit do sportovního kroužku, protože se to bralo jako neperspektivní, s tím trenér pracovat nebude. Tak už to není, děti klidně chodí na to, kde nebudou šampioni. Ale je to dost intenzivní.“
(Světlana, Rusko, v ČR 6 let, 3 děti)*

„Když kvůli tomu přístupu k těm kroužkům sportovním, to je malá nabídka, je to jiný vztah a postup. V Rusku, když přišel, já mám maximálně svého žáka naučit. Tady to je tak...“

„Vadí vám to?“

„To je půl na půl. Protože když na začátku to má dítě zájem a chce se něčemu naučit, tak já mám takový nápad, že trenér nebo učitel to má používat, aby ta motivace byla. Ne, to je dobře, tak to budu dělat, ono to nemá to růst, nemá to motivaci.“ (Darja, Rusko, v ČR 5 let, 4 děti)

5 Diskuze. Závěr.

Cílem této práce není zobecnit daná zjištění na celou cílovou skupinu vzhledem k omezenému počtu a charakteru individuálních rozhovorů, ale postihnout hlubší souvislosti interaktivní a identifikační dimenze sociální integrace matek migrantek a porozumět jejich potřebám a pocitům, které ovlivňují jejich zapojení do české občanské společnosti. Výstupy práce si nekladou nároky na zobecnitelnost, ale slouží jako podklad pro další návazné výzkumy či jako inspirace pro ty, kteří chtějí podpořit zapojování této specifické cílové skupiny do naší společnosti.

Skupina respondentek původem ze zemí bývalého SSSR nebyla zdaleka homogenní. Kvalitativní výzkum ukázal, že u dotazovaných můžeme pozorovat odlišnosti jak v příčině odchodu ze země původu, tak v tom, proč preferují ČR jako svou cílovou destinaci. Důležitým zjištěním je však to, že migrantky pocházející ze stejné země původu měly ke své emigraci podobné důvody. Obě respondentky ze západní Ukrajiny si zvolily ČR především kvůli krajanským vazbám a odešly za lepším výdělkem s vidinou návratu zpět na Ukrajinu. V ČR nakonec zůstaly, protože zde okusily vyšší životní standard a zároveň cítí obavy z nestálé politické situace ve své rodné zemi. Ženy z východní Ukrajiny přijely do ČR za svým manželem, který tu již nějakou dobu pracoval, a tak mohl jako hlavní živitel své rodiny zajistit lepší finanční podporu. Všechny Ukrajinky spojuje strach z nejasné budoucnosti Ukrajiny, což posiluje jejich rozhodnutí v ČR žít trvale. Obě Bělorusky ze své země uprchly, v ČR získaly status azylanta a vstup do Běloruska jim zatím není umožněn. Tři respondentky z Ruska vybíraly novou zemi pro svůj budoucí život společně se svým manželem a za jejich odchodem stojí nespokojenost s nízkou životní úrovní v zemi, politická nestabilita, kriminalita či chuť poznat cizí zemi. V případě jediné respondentky z Kazachstánu byla hlavním důvodem k migraci politická situace, která zapříčinila odchod celé rodiny do zahraničí.

Rozhovory s ženami, které se přistěhovaly společně s rodinou z Ruska, ukázaly, že život v ČR nepředcházely žádný pobyt v jiné zemi a migrantky měly jasno ve volbě ČR jako své cílové země. Aniž by zde někoho znaly, preferovaly ČR pro její výhodnou geografickou polohu, odkud to není do Ruska daleko, a dobrou životní úroveň. Svou volbu založily i na blízkosti jazyků a na kulturní a historické podobnosti obou národů. Výpověď respondentky z Ruska charakterizuje prvotní domněnku většiny dotazovaných žen, že češtinu jako slovanský jazyk nebude těžké se rychle naučit: *„Měli jsme takovou růžovou naději, že tu češtinu se naučíme za tři měsíce, což se určitě nesplnilo, ale když jsme četli*

nějaké tabulky na obchodech, tak jsme si mysleli, že je to skoro stejný jako ruština, tak jsme si mysleli, že za tři měsíce to budeme umět a pak už to bylo jasné, že to nejde.“

Pokud jde o společné důvody žen pro trvalé usazení v ČR, jedná se o jazykovou blízkost, geografickou polohu ČR a dobré životní podmínky.

Empirická část diplomové práce vychází ze dvou zvolených dimenzí sociální integrace podle Tollarové – interaktivní a identifikační (Tollarová, 2006). Na základě rozhovorů s respondentkami vznikly kategorie zde představené spolu s hlavními zjištěními výzkumu. Na prvním místě se jedná o interaktivní dimenzi sociální integrace, která je zaměřena na začlenění matek do prostředí české občanské společnosti skrze jednotlivá napojení tak, jak jsou uvedena v modelu kvality života podle Heřmanové (2012: 413). Zároveň přináší odpovědi na dvě dílčí výzkumné otázky ohledně role NNO v procesu integrace matek migrantek a bariér, které brání ženám v začleňování do české občanské společnosti.

Jakým překážkám tedy čelí matky migrantky na cestě k začlenění do české občanské společnosti? Největší bariéra pro zapojení vychází především z respondentek samotných a týká se jejich *subjektivního hodnocení jazykové úrovně*. Ženy si ani po více než pěti letech prožitých v ČR nevěří ve své češtině tak, aby se více seznamovaly s příslušníky české národnosti a navazovaly hlubší kontakty. Mají strach vystupovat profesionálně a stydí se za své chyby, za které se omluvily snad téměř všechny před začátkem rozhovorů. Většina je proto ve fázi vyčkávání – až se zlepší jejich čeština nebo až si budou více věřit, tak se odhodlají do české společnosti vstoupit. Komunikace v češtině je vedena spíše okrajově, a to při jednání s lidmi na úřadech, lékaři, učiteli a ostatními rodiči ve škole či při setkání na pískovišti. Ačkoli se toto tvrzení týká většiny respondentek, najdou se mezi nimi i výjimky: rozhovor vedený s matkou z Běloruska vystihuje cílevědomou povahu ženy, která se češtiny nebojí a ví, že se „*musí učit*“. Sama si našla po relativně krátké době svého pobytu v ČR dobré zaměstnání a pracovala na vedoucí pozici s českými zaměstnanci.

Tento sebekritický pohled na úroveň stále nedokonalé češtiny je doprovázen *pocitem jinakosti*. Ženy ví, že jsou cizinky a tuto jistotu převádí i na Čechy, kteří to přeci o nich taky musí vědět. Nemají jasno, co si tak Češi o nich můžou myslet, a mají pocit, že o vztah s nimi spíše nemají zájem. Přičítají to především obecným vlastnostem Čechů, jako je *uzavřenost vůči cizincům*. Navíc se shodují v tom, že Češi mají svůj okruh přátel a necítí potřebu se družít ještě s nějakými imigranty. S tím souvisí předsudky a stereotypy vůči

ruskojazyčným lidem, které v české společnosti stále přetrvávají hlavně ve starší generaci. Každá z respondentek se setkala s předsudečným jednáním ze strany majority, ale toto jednání ženy připisují nikoliv společnosti jako takové (jako například výše zmíněnou uzavřenost), ale konkrétnímu jedinci, který se vůči nim zachoval nepřátelsky. Nezdá se tedy, že by se respondentky setkávaly s otevřenou diskriminací, i když i takovou podobu diskriminačního chování některé zažily, kdy se na ně kvůli jejich původu někdo otevřeně osopil. To však není onou zábranou, která by jim stavila překážky na cestě k lepší integraci. Na možnou bariéru poukazují slova respondentky z výchovni Ukrajiny: „*Takže tu diskriminaci konkrétně nemám, ale občas cítím ten pohled.*“ Pohled naznačující určité opovržení je tím faktorem, který mnohdy ženy nepustí do navazování další komunikace a spolu s pocitem nedokonalé češtiny posiluje jejich nízké sebevědomí. Pokud jde však celkově o diskriminaci, ženy se shodují na tom, že se týká spíše starší generace Čechů, z nichž někteří stále pociťují trauma z ruské okupace. Toto roztrpčení mizí s mladšími ročníky, které jsou díky otevřeným hranicím a zkušenosti „být cizincem“ daleko tolerantnější vůči imigrantům. Je nutné si uvědomit, že respondentky zakládají své výpovědi na zkušenostech v multikulturní Praze a jejím okolí. Jinak mohou mluvit ruský hovořící ženy žijící v regionech, kde riziko diskriminačního chování může být větší z toho důvodu, že místní obyvatelé na soužití s cizinci nejsou zvyklí tak jako v Praze.

Uvedené zábrany ztěžují migrantkám vstup do české občanské společnosti. **Co je však můstkem pro navazování vztahů s příslušníky české majority?** Z rozhovorů vyplynulo, že většina žen má mezi Čechy přátele a ty respondentky, které jsou v ČR usazené více než 10 let, hodnotí taková přátelství jako kvalitní, tzn. národnost pro přátelství nehraje roli. Některé ženy zmiňují, že při rozhovoru se svými krajany se dokážou více uvolnit a *pogovorit' po dušam* (často se vyjadřovaly pomocí tohoto spojení v ruštině, které nedokázaly přeložit; v češtině to znamená „promluvit si od srdce“), ale ani toto nemá na dobrý vztah s Čechy nijak zásadní vliv.

Pokud mají ženy mezi Čechy blízké přátele, tato přátelství navázaly především skrze své děti a zaměstnání. Z výpovědí žen jednoznačně vyplývá, že *děti jsou tím největším prointegračním faktorem pro své rodiče*. Je to především matka, která s dětmi tráví nejvíce času – doprovází a vyzvedává je do/ze školy, komunikuje s učiteli a rodiči spolužáků, účastní se třídních schůzek, chodí s dětmi k lékaři a vybírá pro ně volnočasové aktivity. Stejně tak výzkum Trboly o integraci přistěhovalců ze třetích zemí do ČR potvrzuje, že děti mají na zapojování rodiny do hostitelské společnosti podstatný vliv (Rákoczyová, Trbola, 2009: 232–235).

Několik matek se dokonce kroužků společně se svými dětmi účastní a přirozeně se tak zapojují do nového prostředí. Děti pomáhají svým matkám odstraňovat zábrany při navazování kontaktů a bližších vztahů s majoritou, protože ony jsou tím pevným můstkem mezi původní a novou společností. Ženy cítí podporu v dětech a ví, že v tom nejsou samy, protože jejich malý průvodce má v české společnosti kořeny. Slova matky z východní Ukrajiny toto potvrzují: „*My jsme šly do toho spolu s dcerkou*“.

Ostatní ženy, které si zatím mezi Čechy své spřízněné duše nenašly, přichází do kontaktu s českou společností také především skrze své děti, ale stále se jim nedaří navazovat hlubší přátelství. Komunikace s rodiči českých dětí je spíše povrchní a ženy si stěžují na málo příležitostí, během kterých by se s Čechy mohly seznámit, a nedostatek času. Svou potřebu komunikace tak naplňují se svými krajany a zatím vyčkávají, až získají větší sebedůvěru a budou moct být samy aktivnější v navazování přátelství. Názor matky z Ruska charakterizuje potřebu ostatních žen, kterým se zatím nepodařilo najít české přátele: „*A já jsem taky neviděla, že by ty české maminky byly otevřené a chtěly pokračovat dál. Nebylo to z obou stran, tak mně to nešlo. (...) možná v sobě mám, že jsem cizinka a neumím tak moc dobře česky, tak mě to pořád nějak blokovalo a ona si ráda povídala se mnou (jedna maminka ze školky), takže já jsem do toho vešla do té skupiny.*“ Pro tvorbu vztahů je tedy důležitá *vzájemná snaha* a pokud žena vidí, že Češi zájem nemají, spíše se opět uzavře do své ruskojazyčné komunity. Jak tvrdí Putnam, uzavřenost a předsudečné jednání majority brání imigrantům v začleňování a je důvodem pro omezený vznik přemost'ujícího sociálního kapitálu (Putnam, 1993). I když si tyto respondentky zatím mezi Čechy blízké přátele nenašly, mají vazby na českou společnost, tj. neuzavírají se uvnitř své rodiny či komunity, a proto lze u všech oslovených žen označit jejich sociální kapitál za přemost'ující.

Nefornání vztahy s Čechy vznikají také v *zaměstnání*, ale pokud jde o hluboká přátelství, týká se to jen tří respondentek. Všechny tři mají již dlouhodobou pracovní zkušenost a žijí v ČR více než 13 let. Ostatní ženy jsou s dětmi v domácnosti, některé si přivydělávají formou brigád a práci si zatím nehledají, protože hlavním živitelem rodiny je muž.

Všechny respondentky jsou nějakým způsobem napojené na svou ruskojazyčnou komunitu. **Jaké významy má ruskojazyčná komunita pro matky migrantky?** Výzkum o integraci přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu ukázal, že v počáteční fázi integrace do ČR jsou důležité krajanské sítě (Leontiyeva, Y., Nečasová, M., 2009: 121). K mému překvapení ty ženy, které přijely společně se svým manželem, neměly v ČR

žádné známé z řad krajanů, ke kterým by se po příjezdu mohly obrátit o pomoc s počáteční orientací. Vzhledem k tomu, že se s rodinou rozhodly dobrovolně opustit svou rodnou zemi a v ČR začít podnikat, mohly si zaplatit služby soukromých agentur. Další ženy následovaly svého manžela, který v ČR již nějakou dobu pobýval, a proto se mohly rovnou napojit na okruh jeho známých – jak Čechů, tak svých krajanů. Největší význam sítím krajanů připisují pouze dvě migrantky ze západní Ukrajiny, které kvůli existenci takových sítí do ČR přijely. Známí a rodinní příslušníci těmto ženám zprostředkovali bydlení a práci. Rozrostlá síť ukrajinských imigrantů v ČR však vede ke sdružování mezi „svými“, proto ženy nemají velkou potřebu vytvářet přátelství s příslušníky české majority a vykazují ve srovnání s ostatními respondentkami víc známek vnitroskupinového kapitálu.

Většina žen se v počáteční fázi své integrace cítila od české společnosti izolovaná a měla potřebu své starosti sdílet a radit se s těmi zkušenějšími, proto začala vyhledávat komunikaci v rámci ruskojazyčné diaspory. Na základě rozhovorů jsem si vytvořila základní představu, kde se ruskojazyčné ženy žijící v Praze a okolí setkávají. Existuje řada ruskojazyčných fór zaměřených na matky s dětmi, v kterých se ženy navzájem informují o pořádaných akcích jak v rámci ruskojazyčné, tak i české společnosti. Nejčastěji zmiňovaným fórem je „mamaguru.cz“, které odkazuje také na další neformální skupiny, kde se sdružuje ruskojazyčná diaspora (respondentky mezi takové zařadily klub Klumba a Dobrodějstvijsje).

Výzkum přinesl překvapivá zjištění ohledně aktivního zapojení respondentek v rámci své ruskojazyčné komunity, které spočívá v pomoci dalším migrantkám během jejich začleňování do české společnosti. Na základě své migrantské a mateřské zkušenosti se polovina matek rozhodla nezištně podporovat ženy, které zažívají těžkosti v procesu své integrace. Cítí potřebu využít schopností, které samy jako migrantky nabyly: vnímat potřeby nově příchozích, poskytnout morální i materiální podporu, pomoci se zorientovat v nové společnosti či zprostředkovat pomoc. Ženy se za účelem této pomoci sdružují neformálně (pouze jedna respondentka se živí jako komunitní pracovnice v české NNO), jejich skupiny nemají tedy žádnou právní subjektivitu.

Většina žen nemá potřebu se zúčastnit akcí pořádaných migrantskými organizacemi a nejsou s nimi ani příliš seznámeny. Pokud jde o slavení národních svátků a tradic, ženy upřednostňují setkávání v kruhu svých známých a vlastní přípravu na ně. Jedna respondentka na tradice své rodné země nedá dopustit, ale akce pořádané migrantskými organizacemi se jí zdají nekvalitní, proto se raději sama angažuje v jejich přípravě.

Zvláštní pozornost ve výzkumu jsem věnovala interakci migrantek s českými NNO. **Jaká je tedy role NNO v procesu integrace matek migrantek a jejich zapojení do české občanské společnosti?** Většina respondentek neměla zpočátku svého pobytu v ČR ani tušení, že by mohly existovat bezplatné služby orientované na cizince. Nejlépe informované byly po svém příjezdu ženy z Běloruska, které pojí azylová zkušenost. V rámci azylové procedury byly ihned seznámeny se službami NNO, kterých obě využily. Toto zjištění potvrzuje výzkum Trboly o integraci přistěhovalců ze třetích zemí, z nichž jsou nejlépe o službách NNO informováni právě žadatelé o azyl (Trbola, 2009: 238).

Ostatní respondentky se o NNO dozvíдалy často až při vyhledávání jazykových kurzů, ale v té době byla jejich čeština na takové úrovni, že jim kurzy nabízené NNO příliš nevyhovovaly. I přesto se jich některé účastnily. Ostatní nabízené služby pro ženy v tu dobu již nebyly natolik aktuální, protože během prvního roku života v ČR se jim většinou podařilo vyřídit potřebné náležitosti související s pobytem a orientací v nové zemi. Pokud jsou respondentky s existencí NNO seznámené, zajímají se především o poradenství ohledně nostrifikace svých diplomů. Důležitým poznatkem z rozhovorů jsou návrhy služeb, které by mohly rozšířit stávající nabídku NNO. Jedná se o možnost praktických stáží, kde by ženy získaly potřebnou praxi ve svém oboru pro lepší uplatnění v zaměstnání, či krátkodobé brigády pro ženy, které jsou s dětmi v domácnosti. Zajímavým nápadem se jeví i kurzy socio-kulturní integrace, při kterých by se rodiny rychleji zorientovaly v českém systému vzdělávání, lékařství či v oblasti výchovy dítěte.

Jak bylo výše uvedeno, polovina dotazovaných matek jednu nedostatkovou službu nahrazuje: na základě vlastní migrantské zkušenosti pomáhá nově příchozím ruskojazyčným ženám, které se ocitají v obtížných životních situacích v nové zemi. Podobně i Tastsoglou jmenuje několik oblastí, které jsou pro vytváření domova pro nově příchozí ženy důležité (Tastsoglou, 2006). Mezi nimi zmiňuje zapojení žen jako dobrovolnic do sociálně zaměřených skupin, jejichž cílem může být například boj za rovnoprávnost. Další oblastí je setkávání s ženami stejného etnického původu, jejichž životní příběhy mají mnoho společných rysů. Pro ruskojazyčné matky je podobné zapojování v rámci vlastních etnických komunit v ČR taktéž důležité, stejně jako nezištná pomoc nově příchozím migrantkám.

Podoby domova jsou popsány v rámci identifikační dimenze sociální integrace, kde v centru zájmu stojí výzkum subjektivní identifikace respondentek s českou společností. Přináležitost je možné vyjádřit pocitem, nakolik si ženy našly v ČR svůj domov. **Kde se ruskojazyčné matky migrantky cítí jako doma?** Z výzkumu vyplynulo, že ženy jsou

v pojetí domova nejednotné a významnou roli v úvahách o domově hrají okolnosti odchodu ze země původu. Obě Bělorusky musely opustit svou zemi z politických důvodů a domov spíše ztratily; nemají ho ani v ČR, ani v Bělorusku. Pokud ženy chtěly emigrovat a ČR si zvolily dobrovolně jako svou cílovou zemi, netrvalo dlouho, aby novou zemi začaly považovat za svůj nový domov. O vytvoření domova v ČR vypovídá také délka pobytu v zemi. Některé ženy se pak při návštěvě své rodné země cítí být cizinkami, protože se přestávají orientovat ve staré společnosti kvůli různým změnám.

Významnou roli při identifikaci ČR jako domova sehrává přítomnost rodiny, především vlastních dětí. Jak potvrzuje výzkum Tastsoglou, pocit sounáležitosti k zemi je tvořen právě skrze rodičovství. Naopak širší rodina migrantek není faktorem, který by nějak výrazně ovlivňoval pocit domova. Ženy jsou se svými příbuznými často v kontaktu díky komunikačním technologiím. I tuto skutečnost uvádí Tastsoglou, že geografická vzdálenost není důvodem pro emoční separaci. Pouze pro obě Ukrajinky ze západní části země je právě širší rodina spolu s krajany důležitá pro to, aby byl pocit domova úplný.

Subjektivní ztotožnění s českou společností se promítá také v postoji migrantek k českému občanství, které je formální složkou pocitu sounáležitosti. **Co představuje pro migrantky občanství jako právní status?** Vzhledem k možnosti dvojího občanství pro obyvatele Ruska a Ukrajiny v ČR mají respondentky z těchto zemí o nabytí českého občanství větší zájem než před rokem 2014, kdy platil princip jediného státního občanství. Dvojí občanství jim umožňuje využívat občanská práva v ČR a zároveň jim neklade překážky při udržování vztahů se svou rodinou v zemi původu. Do té doby byl pro ně trvalý pobyt dostačující, protože podle jejich výpovědí občanství nepřináší výhody, jakých by chtěly respondentky využívat. Pouze dvě z nich touží po občanství z pragmatických důvodů jako je volební právo a práce v armádě. Respondentky z Ukrajiny uvádějí, že dvojí občanství je pro ně zárukou ochrany před možnou deportací či mobilizací dětí do armády vzhledem k nestabilní politické situaci v zemi. Bělorusko a Kazachstán dvojí občanství neumožňují, což přináší komplikace pouze pro respondentku z Kazachstánu, která musí žádat o vízum při návštěvě své rodiny. Obě Bělorusky mají z politických důvodů vstup do své rodné země zatím zakázán. Při úvahách o získání českého občanství je rozhodování značně ovlivněno přítomností dětí v rodině, protože ty jsou v české společnosti zakořeněny mnohem více, než v rodné zemi jejich rodičů. Pokud jsou ženy rozhodnuté žít v zemi natrvalo, chtějí být jako ostatní Češi právoplatnými občany ČR, i když nemají velký zájem využívat volebního práva.

Neformální složkou pocitu sounáležitosti je národní identita, kterou migrantky získávají v nové společnosti, a tím doplňují svou původní etnickou identitu o nové prvky. V procesu integrace se tak identita proměňuje a imigrantky si vybírají, jaké znaky původní identity si v ČR chtějí uchovat. **Co tvoří identitu ruskojazyčných matek migrantek?** Podle Berryho modelu akulturačních strategií (Berry, 1997: 10) si respondentky vybírají strategii *integrace*, protože dodržují tradice charakteristické pro jejich zemi původu a používají mateřský jazyk. Zároveň si osvojují prvky národní identity v oblasti českých tradic, jazyka či způsobu výchovy dětí.

Ženy se přiznaly, že české tradice slaví převážně kvůli svým dětem, které se s nimi setkávají ve škole. Je proto otázkou, jaký význam by ženy tradicím přikládaly, pokud by v ČR děti neměly. V oblasti tradic a zvyků je v rodinách respondentek kladen důraz na slavení tradičních Vánoc a Nového roku, čímž ženy předávají svým dětem část své etnické identity. Umut Erel ve svém výzkumu toto *předávání* označuje za *kulturní práci*, která obohacuje občanskou identitu dětí (Erel, 2013). Součástí této kulturní práce je také užívání mateřského jazyka a jeho výuka v domácnosti nebo v soukromých institucích. Výjimku představují obě Ukrajinky ze západní části země, které se svými dětmi mluví i česky. Podle Erel předávání etnické identity buduje v dětech sebeúctu, díky které mohou děti lépe vzdorovat rasismu v novém prostředí. Matky se proto snaží děti učit, že dvojí identitu, kterou se snaží v dětech kultivovat, je třeba brát jako výhodu.

Závěrem bych shrnula pomocí modelu Maslowovy pyramidy, jaké potřeby jsou pro ruskojazyčné matky migrantky důležité, aby se v české občanské společnosti cítily přijaté. Vycházím z předpokladu, že první dvě patra pyramidy – fyziologické potřeby a potřeba bezpečí a jistoty – jsou naplněné, jak bylo uvedeno v Kapitole 2.5.1. Po uspokojení těchto potřeb přichází *potřeba lásky, přijetí a sounáležitosti*: pro přijetí matek do českého prostředí je důležitá přítomnost hodnoty kulturní diversity v nové společnosti, nízká úroveň předsudků a tvorba přátelských vztahů s příslušníky české majority, jinak hrozí sociální izolace. Zároveň je to i možnost uchovávat si svá etnická specifika a připomínat si vlastní kulturu. Zdrojem naplnění těchto potřeb mohou být i NNO, které poskytují pomoc s orientací v nové společnosti. Na další úrovni pyramidy je *potřeba ocenění a úcty*: matky migrantky potřebují být respektovány ostatními, ale zároveň by měly posilovat svou sebedůvěru a umět se více prosazovat. Ženy potřebují vidět, že je Češi mezi sebe přijímají. Pokud není tato potřeba naplněna, jejich sebevědomí se může snížit a ony se stáhnou zpět do své komunity. Na samém vrcholu pyramidy se nachází *potřeba seberealizace*, tedy potřeba využít svých schopností. Polovina respondentek se zajímá o řešení problémů nově

příchozích migrantek, které naráží na problémy v počáteční fázi své integrace. Poskytováním pomoci těmto migrantkám na dobrovolné bázi si ženy naplňují potřebu pocitu užitečnosti a seberealizace.

6 Zdroje

Literatura

Barša, P. 1999. „Politická teorie multikulturalismu“. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Baršová, A., Barša, P. 2005. „Přistěhovalectví a liberální stát. Imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku“. Brno: Mezinárodní politologický ústav.

Baštecká, B., Mach, J. 2014: „Klinická psychologie“. Praha: Portál.

Bauböck, R. 1994. „The Integration of Immigrants“ [online]. Council of Europe, October 1994, s. 36–41. [cit. 03.04.2015]. Dostupné z: <https://www.ihs.ac.at/publications/lib/ihsrp_15.pdf>.

Bauman, Z., May, T. 2004. „Myslet sociologicky: netradiční uvedení do sociologie“. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Behnia, B. 2012. „Volunteering with Newcomers: The Perspectives of Canadian and Foreign-Born Volunteers“. *Canadian Journal of Nonprofit and Social Economy Research* 3 (2): 6–23.

Berry, John W. 1997. „Immigration, Acculturation, and Adaptation“. *Applied Psychology*, vol. 46, (1), s. 5–68.

Bosswick, W., Heckmann, F. 2006. „Social integration of immigrants: Contribution of local and regional authorities“ [online]. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, s. 1–45. [cit. 10.09.2015]. Dostupné z: <<http://edz.bib.uni-mannheim.de/daten/edz-ma/esl/06/ef0622en.pdf>>.

Černík, J. 2004. „Migrační potenciál SSSR, Ukrajina, Moldavsko, Bělorusko, problematika ekonomické migrace“. In Uherek, Z., Weinerová, R. (eds.). *Migrace do České republiky, sociální integrace a lokální společnosti v zemích původu*. Praha: Etnologický ústav AV ČR. s. 68–90.

Erel, U. 2013. „Kurdish migrant mothers in London Enacting Citizenship“, *Citizenship Studies*, 17:8, 970–984.

- Erel, U. 2011. „Reframing migrant mothers as citizens“, *Citizenship Studies* [online], Vol. 15, Nos. 6–7, October 2011, s. 695–709. [cit. 21.02.2016]. Dostupné z: <<http://www.tandfonline.com/http://dx.doi.org/10.1080/13621025.2011>>.
- Ezzeddine, P. 2011. *Ztráty a nálezy transnacionálního mateřství /reflexe genderu v migraci/*. Dizertační práce. Praha: FHS UK.
- Gellner, E. 1997. „Podmínky svobody. Občanská společnost a její rivalové“. Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Heřmanová, E., 2012. „Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu“. *Sociológia* [online] 44, 4, s. 407–425 [cit. 08.09.2015]. Dostupné z: <<https://www.sav.sk/journals/uploads/09101219Hermanova%20-%20OK%20upravena%20studia.pdf>>.
- Howard J. A. 2000. „Social Psychology of Identities“. *Annual Review of Sociology*, 26, 367–393.
- Hyun, C. 2007. „South Korean Society and Multicultural Citizenship“. *Korea Journal*, winter, 124–146.
- Kymlicka, W. 2002. „Civil Society and Government“. In Nancy Rosenblum and Robert C. Post (eds.). *Civil Society and Government*. Princeton: Princeton University Press, 79–110.
- Kymlicka, W. 1995. „Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights“. Oxford: Clarendon Press.
- Leontiyeva, Y., Nečasová, M. 2009. „Kulturně blízcí? Integrace přistěhovalců ze zemí bývalého Sovětského svazu“. In Rakoczyová, Miroslava, Robert Trbola (eds.). *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON.
- Maslow, A. H. 1943. „A Theory of Human Motivation.“ *Psychological Review* [online], 50(4), 370–396. [cit. 10.09.2015]. Dostupné z: <<http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm>>.
- McLaren, A. T., Dyck, I. 2004. „Mothering, human capital, and the ‚ideal immigrant‘“, *Women’s Studies International Forum*, 27, 41–53.

- Ministerstvo vnitra ČR. 2016. *Integrace azylantů* [online]. Praha. [cit. 6.5. 2016]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/integrace.aspx>>.
- Müller, K. 2003. „Češi a občanská společnost: Pojem, problémy, východiska“. Praha: Triton.
- Müller, K. 2003. „Koncept občanské společnosti: pokus o komplementární přístup. Tocquevillovské dědictví a giddensovská perspektiva“ [online]. *Sociologický časopis*, 2003, roč. 39, č. 5, s. 607–624. [cit. 20.11.2015]. Dostupné z: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/57d77e2882aa4626b53eafea98d17726f2ceb254_502_52muller22.pdf>.
- Pehe, J. 2003. „Občanská společnost v soudobé diskusi“. In Nekvapil, Václav V. (ed.). *Impuls pro občanskou společnost : Eseje o třetím rozměru demokracie*. Praha: Evropský literární klub.
- Phinney, J. S, Horenczyk, G., Liebkind, K., & Vedder, P. 2001. „Ethnic identity, immigration, and well-being: An interactional perspective“. *Journal of Social Issues*, 57 (3), 493–510.
- Pojarová, T., Uherek, Z., Weinerová, R. 2008. „Výzkumy v oblasti migrace a integrace cizinců na území České republiky“. In: *Cizinecké komunity z antropologické perspektivy*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, s. 11–84.
- Potůček, M. 1997. „Nejen trh. Role státu, trhu a občanského sektoru v proměnách české společnosti“. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Průcha, A. 2010. *Spolupráce státu a nestátních neziskových organizací v problematice žadatelů o mezinárodní ochranu v ČR*. Diplomová práce. Praha: FHS UK.
- Putnam, R. D. 1993. „Social Capital and Institutional Success“. *Making Democracy Work*. Princeton: Princeton University Press, s. 163–185.

Rákoczyová, M., Trbola, R. 2011. „Horizontální a vertikální aspekty koordinace sociální integrace přistěhovalců“ [online]. In: Baláž, R. (ed.). *Aspekty integrace cizinců v regionech ČR*. Elektronický sborník vybraných příspěvků z regionálních konferencí. Správa uprchlických zařízení MV, odbor Centra na podporu integrace cizinců. Praha.

[cit. 08.10.2015]. Dostupné z:

<http://aa.ecn.cz/img_upload/224c0704b7b7746e8a07df9a8b20c098/cpic_sbornik-2010.pdf>.

Rákoczyová, M., Trbola, R. 2009. „Sociální integrace přistěhovalců v České republice“. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), s. 23–34; 117–160; 238.

Románková, G. 2007. *Role nevládních neziskových organizací v procesu integrace azylantů v České republice*. Diplomová práce. Praha: FHS UK.

RVNNO. 2015. *Státní politika vůči nestátním neziskovým organizacím na léta 2015 – 2020*. Praha: RVNNO.

Schiller, Nina Glick and Fouron, Georges E. 1999. „Terrains of blood and nation: Haitian transnational social fields“, *Ethnic and Racial Studies*, 22: 2, 340–366.

Shaw, J. 1997. „Citizenship of the Union: Towards Post-national membership?“, *Harvard Jean Monnet Working Paper* [online] No. 6/97, Cambridge, Massachusetts: Harvard Law School [cit. 15.04.2015]. Dostupné z:

<<http://www.jeanmonnetprogram.org/archive/papers/97/97-06-.html>>.

Skovajsa, M. 2010. „Občanský sektor“. Praha: Portál, 2010.

Szaló, C. 2003. „Sociální inkluze a předpoklad kulturní zakotvenosti politické identity občanství.“ *Sociální studia* [online] 9. Brno: FSS MU, s. 35–50.

Szaló, C. 2007. „Transnacionální migrace: Proměny identit, hranic a vědění o nich“. Centrum pro studium demokracie a kultury, Sociologická řada, sv. 5, Brno.

Szczepaniková, A. 2004. „Gender a mezinárodní migrace: úvod do problematiky“ [online]. Multikulturní centrum Praha. [cit. 26.03.2016]. Dostupné z: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/gender-a-mezinarodni-migrace-uvod-do-problematiky>>.

Šubrt, Jiří. 2001. „Dramaturgický přístup Ervinga Goffmana“. *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* [online], 37 (2): 241–250. [cit. 28.09.2015]. Dostupné z:

<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/d2c620198dbbc47642609750b19634193e185d07_150_01-2SUBRT.pdf>.

Švaříček, R., Šed'ová, K. 2007. „Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách“. Praha: Portál.

Tastsoglou, E. 2006. „Gender, Migration and Citizenship: Immigrant Women and the Politics of Belonging in the Canadian Maritimes“. In Tastsoglou, E., Dobrowolsky, A. (eds.). *Women, Migration and Citizenship: Making Local, National and Transnational Connections*. Abingdon, Oxon, GBR: Ashgate Publishing Group, s. 201–230.

Tollarová, B. 2006. „Integrace cizinců v Česku: pluralita, nebo asimilace?“ *Biograf* [online] (39): 107 odst. [cit. 09.05.2015]. Dostupné z: <<http://www.biograf.org/clanek.php?clanek=v3902>>.

Uherek, Z. 2003. „Společenská integrace migračních skupin – základní pojmy a problémové okruhy“ [online]. [cit. 07.09.2015]. Dostupné z: <<http://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/spolecenska-integrace-migracnich-skupin-zakladni-pojmy-a-problemove-okruhy>>.

Vajdová, T. 2005. „Česká občanská společnost 2004: po patnácti letech rozvoje: zpráva z projektu CIVICUS Civil Society Index pro Českou republiku“. Brno: Akademické nakladatelství CERM.

Vláda ČR. 2005. *Koncepce integrace cizinců v roce 2005 a její další rozvoj*. Usnesení vlády ČR ze dne 5. ledna 2005 č. 5. Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/files/clanky/2604/koncepce.pdf>>.

Vláda ČR. 2016. *Aktualizovaná „Koncepce integrace cizinců – Ve vzájemném respektu“*. Usnesení vlády ČR ze dne 18. ledna 2016 č. 26. Dostupné z: <http://cizinci.cz/repository/2154/file/Aktualizovana%20KIC%20a%20Postup_2016.pdf>.

World Health Organization. Division of Mental Health and Prevention of Substance Abuse. 1997. „WHOQOL: measuring quality of life“ [online]. Geneva: WHO. [cit. 09.04.2016]. Dostupné z: <http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf>.

Webové stránky

<http://www.konsorcium-nno.cz>, Konsorcium nevládních organizací pracujících s migranty v ČR [cit. 15. 05. 2016].

Použité výzkumy

Cizinci v České republice. 2015. Český statistický úřad.

CVVM SOÚ AV ČR. 2013b. „Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2014“ [online]. [cit. 14.05.2016]. Dostupné z: <<http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/postoje-ceske-verejnosti-k-cizincum-brezen-2014>>.

CVVM SOÚ AV ČR. 2016a. „Vztah české veřejnosti k národnostním skupinám žijícím v ČR – březen 2016“ [online]. [cit. 15.05.2016]. Dostupné z: <<http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/vztah-ceske-verejnosti-k-narodnostnim-skupinam-zijicim-v-cr-brezen-2016>>.

CVVM SOÚ AV ČR. 2016b. „Postoje české veřejnosti k cizincům – březen 2016“ [online]. [cit. 15.05.2016]. Dostupné z <<http://cvvm.soc.cas.cz/vztahy-a-zivotni-postoje/postoje-ceske-verejnosti-k-cizincum-brezen-2016>>.

Integrační centrum Praha, o.p.s., 2014. „Závěrečná zpráva z dotazníkového šetření ‚Jak se žije migrantům a migrantkám na území hl. m. Prahy‘“ [online]. Praha: IC Praha, o.p.s. [cit. 12.09.2015]. Dostupné z: <http://www.icpraha.com/theme/Icp/files/Zaverecna_zprava_z_dotaznikoveho_setreni.pdf>.

IOM Praha 2012. „Studie v rámci projektu ‚ELCI‘. Zpráva o situaci v České republice. Migrantské organizace a orgány státní správy v ČR“ [online]. Praha: IOM. [cit. 15.11.2015]. Dostupné z: <<http://www.iom.cz/>>.

MPSV, 2007. „Analýza přístupu žen imigrantek a mužů imigrantů ke vzdělávání a na trh práce v ČR“ [online]. *Výzkumná zpráva*. Praha: MPSV. [cit. 12.03.2016]. Dostupné z: <http://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_CIZnaTP_analyza_pristupu_i_migrantu_aimigrantek_naTP_publicace.pdf>.

Zákony

Zákon č. 186/2013 Sb., o státním občanství České republiky.

7 Seznam použitých zkratk

ČR – Česká republika

DDM – Dům dětí a mládeže

EU – Evropská unie

IC Praha – Integrační centrum Praha

MO – migrantské organizace

MV ČR – Ministerstvo vnitra České republiky

NNO – nestátní nezisková organizace

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

8 Přílohy

Seznam příloh:

Příloha č. 1.: Stručné biografie respondentek

Příloha č. 2.: Transkripční znaky

Příloha č. 1: Stručné biografie respondentek

Darja – věk kolem 40 let, pochází z Ruska, v ČR žije 5 let, má trvalý pobyt. Do ČR přijela se svým manželem z důvodu rodinné tragédie. Zemřel jí nejstarší syn a matka manžela, proto se rozhodli své rodné místo opustit. Darja má čtyři děti ve věku 5, 9, 11 a 19 let, nejmladší syn se narodil krátce po příjezdu do Prahy. V Rusku spolupracovali s českou firmou a na základě podnikatelského víza se dostali do ČR, kde založili novou obchodní společnost a podnikají. Darja se kromě své práce věnuje dobrovolné činnosti ve sdružení Dobrodějstvijs, jehož cílem je pomoci ruskojazyčným ženám migrantkám, které se ocitají v tísní.

Inna – věk kolem 33 let, pochází ze západní Ukrajiny (Zakarpatská oblast), v ČR žije 13 let, má trvalý pobyt a přemýšlí o občanství. Do ČR přijela nejdříve sama, aby finančně podpořila svou rodinu, poté se za ní přistěhoval její manžel. Pracovala v pekárně, v obchodě a nyní je na mateřské, má dvě děti ve věku 3 a 6 let.

Oksana – 34 let, pochází ze západní Ukrajiny, v ČR žije 5 let, má trvalý pobyt. Do ČR přijela za svým manželem z ekonomických důvodů jako transnacionální matka, dítě si po devíti měsících přivezla do ČR. Má jednu dceru ve věku 8 let. Oksana pracuje jako uklízečka v kancelářích a hlídá děti v rodinách.

Světlana – věk kolem 35 let, pochází z Ruska, v ČR žije 6 let, má trvalý pobyt. Do ČR přijela se svým manželem především kvůli lepšímu životnímu prostředí a bezpečnosti. Má dva syny ve věku 2 a 4 roky a 9-ti letou dceru. Světlana je vystudovaná lékařka, má soukromou praxi a svou práci vykonává i během mateřské. Vede kurzy o zdraví dětí v klubu Klumba pro ruskojazyčné maminky.

Valentina – věk kolem 35 let, pochází z Ruska, v ČR žije 9 let, má trvalý pobyt a přemýšlí o občanství. Důvod pro imigraci do ČR vysvětluje jako náhlou akci, kdy se spolu s manželem rozhodla vyzkoušet žít v jiné zemi. Nyní je v domácnosti a má 6-ti letého syna, kterému věnuje většinu svého času. Spolupracuje s ženami z ruskojazyčného

fóra *mamaguru* pro maminky žijící v ČR při přípravě dětských oslav a pořádá letní tábory pro ruskojazyčné rodiny.

Natalija – věk kolem 35 let, pochází z Běloruska, v ČR žije 13 let, má občanství. Do ČR se přistěhovala se svým manželem z politických důvodů, zpočátku žila v uprchlickém táboře a posléze začala pracovat jako komunitní pracovnice v neziskové organizaci, která se věnuje pomoci cizincům. Má dvě děti ve věku 9 a 15 let.

Ljudmila – věk kolem 43 let, pochází z Kazachstánu, v ČR žije 18 let a čerstvě získala občanství. Do ČR se přistěhovala se svým manželem z politických a ekonomických důvodů a založili zde obchodní společnost. Ljudmila se živí jako realitní makléřka a má dvě děti ve věku 22 a 10 let.

Nataša – věk kolem 35 let, pochází z východní Ukrajiny, v ČR žije 6 let, má trvalý pobyt. Do ČR se přistěhovala za svým manželem, který zde již rok pracoval a dodnes žíví celou rodinu. Nataša je v domácnosti a dobrovolně se věnuje organizaci baletního kroužku, který navštěvuje její jediná 10-ti letá dcera.

Lena – věk kolem 38 let, pochází z východní Ukrajiny, v ČR žije 12 let, nedávno požádala o občanství. Do ČR se přistěhovala za svým manželem, který zde již dva roky studoval a pracoval na Akademii věd. Lena je v domácnosti a příležitostně se živí soukromou výukou ruštiny a němčiny, kterou vystudovala. Má 5-ti letého syna a 10-ti letou dceru. Ve svém volném čase se věnuje podporou ruskojazyčných žen, které imigrovaly čerstvě do ČR a nachází se v obtížných situacích.

Polina – věk kolem 38 let, pochází z Běloruska, v ČR žije 15 let a má občanství. Do ČR přijela se svým manželem, který v ČR získal politický azyl. Má dvě dcery ve věku 8 a 13 let. Polina pracovala několik let na vedoucí pozici ve firmě, nyní změnila své zaměstnání.

Příloha č. 2.: Transkripční znaky

Použitý znak	Deskripce transkripčního znaku
()	Zaznamenání smíchu, poznámka tazatelky
(...)	Chybějící věta
...	Nedokončená věta
(rusky)	Domyšlené slovo
???	Nesrozumitelné slovo